ΦΥΛΑΚΤΗΡΙΟΝ

ADVERSVS MAMERTINAE IMMVNITATIS CALVMNIATORES

L. PORCIO CALBETO
I. C. MESSANENSI
AVCTORE.

Pertinet ad Bibl. ff. Franc. Stransliberi in Alma Urbis

Ex Testamento Illmi et Revmi D. Ascanij Rinaldi

VENETIIS, Ex Typographia Nicolai Misserini. 1623.
SVPERIORVM PERMISSV.

GENIVS MESSANAE AD NASVTOS.

PRodeunt tandem ij commentarij, qui legationis à me in Hispanijs obitæ acta continent. serius fortasse, quam opus fuisset, præsertim si celeritatẽ inspicimus, quam aduersariorum lucubrationes prę sẹferunt. Moræ causas si hic afferam, haud dubie negligentiam excusauero, diligentiam si minus probauero; propius tamen ad illam videar accedere. Primum vetus est Alcæi verbum, Momo & maledictis velocissimas esse alas, Veritati autem & bonorum defensioni plumbeos pedes. deinde rerum gerendarum difficultas, tum ob ingeniorum, quibus cum agendum mihi fuit vel perspicaciam vel tarditatem, tum ob rerum ipsarum momenta, quinquennio fere me implicitum tenuit. Illud etiam vel in primis accedat, quod non eam mihi dexteritatem ingenij parauerram, vt nullis euolutis libris vel doctis consultis viris, absolutos commentarios nouendio prælo dare auderem. Paucorum ista felicitas est,

quos æquus amauit

Iuppiter.

qui tantum in re litteraria ſibi promittunt, vt velocius quam aſparagi coquantur, & veluti per ludum & iocum, & tamquam aliud agentes, extemporaneas orationes funditent, diſſertationes exſpuant, dicendo ac ſcribendo palmam alijs præripiant.

Nobis non licet eſſe tam diſertis,

vtpote qui humi ſerpendo cum vmbris illis Homericis volitamus, & vt vulgo dici ſolet,

Numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

itaque ſeu gralatorio ſeu teſtudineo, vt libet, gradu nobis incedendum fuit. quamquam, ſi verum amamus, eius moræ culpa non tam ſcriptioni, quæ haud ſane multum temporis abſumpſit, ſed editioni tribuenda eſt; quam diu multumque protrahi opus fuit, ita exigente rerum cauſæque ſtatu, nec non temporum articulis momentiſque. De ipſo porro ſcribendi genere nihil mihi hic laborandum. nam vt illud neque nitidum ac florens, neque phaleratum agnoſco, ita neque ijs verborum lenocinijs opus habuiſſe, probe intelligo. veritatis enim, vt ait Euripides, ſimplex breuiſque oratio eſt. præſertim apud æquos rerum æſtimatores, quibus non orationis lepos, ſed rerum pondera probantur atque examinantur. Modeſtiam, credo, deſiderabitis. fateor, excidit quandoque, & amarulenta eſt oratio. ſed & formicæ ſua ineſt bilis, ira animos vt ſolet ſuppeditante: & ſi cicadẽ alam quis prẹhenderit clarius obſtrepet. me-

mini

mini etiam olim me M. Valerio & C. Fannio Coss. Terentium monentem audisse.

Tum si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimet esse, sic existimet,
Responsum non dictum esse.

sed neque ego quemquam esse existimo, qui in eo cui oculi effodiantur, quantumuis Stoicæ disciplinæ acerrimum sectatorem fingas, constantiam magnopere desideret, vt neque in carissimæ rei amissione expressum aliquem doloris sensum velit, vt proinde minus mirum videri debeat, quod cum aduersarij Mamertinos in suspicionem imminutæ maiestatis trahere, fidemque eorum eximiam in Principem, cuius vnius merito clarissima in luce sunt, exculpere veluti, summis opibus contendant, in iustissimas querelas excurrat oratio. Superest illa pars, quæ in omni scriptione familiam ducit. veritatem appellant. de qua illud quam optima fide spōdere audeo, si vllam habetis, nihil me in hæc commentaria reiecisse, quod non ex probatissimo authore sumpserim. At enim coniecturis libenter vtor: Quid ni? quia enim mihi sapienti esse semper non licet, reliquum fit, vt opinator sim. & cum paruulam Cynosuram certissimam viæ ducem, in tanta rerum vetustate ac tenebris, oculorum acie non assequor, contendo vt ad nitidissimam Helicen & clarissimos septentriones nauigationis cursum dirigere liceat. quod si quis alicubi hæreat, vel etiam dissentiat, non tantum mihi arrogo, vt inuitum traham. scio enim

vel

vel Anaxagoræ niuem non fuiſſe albam. Tandem, quod pene oblitus eram, naſutior aliquis ſuſcepti operis conſilium ex me quæret. quaſi non ad ſcribendum iuſtiſſimos titulos afferat charitas, quæ in patriam eſſe debet. certe cum ex Platonis ſententia Deo & Patriæ nihil non debeamus, priora officia pietatis in Deum præſtitiſſe me Veneti ſciunt, & qui graui ſupercilio non dedignentur percurrere ſcriptitationes illas, quas pro Romanæ Eccleſiæ dignitate non multis ab hinc annis lucubraui: boni ciuis perſonam hoc, qualecumque erit, opere ſuſtinebo. Cauſas habetis, quæ in me ipſo poſitæ ſuſpenſum animi facere, & editionem retardare potuiſſent. nam, quæ in vobis eſt, vnicam tantum reperio, eamque plane nimium quantum reformido. NASOS ſcilicet veſtros NASVTI omnes quotquot vbique eſtis eritiſue, quos irriſioni veterum mores dicauere. Eos, ne mihi fraudi ludibrioue ſint, anteliminari hac epiſtola ſuffumigandos cenſui; fortaſſe vt ea veluti illice, ſi qua ſupereſt bilis, excutiatur. neque enim ijs ſolum Dijs, qui mortalium generi benefacerent, templa ac ſacra facere antiquiores ſueti, ſed ijs etiam, qui nocebant, quo minimum nocerent. Inde Febri templum & Aram in Palatio erectam memini, & Fortunæ item Malæ in exquilijs eoſdem honores tributos. Id ſi non ſatis eſſe perſpexero, calculum reducam. Lindio more inſtitutoque NASVTISSIMOS iſtos NASOS placari omni ope contendam.

IN

IN AVCTORIS NOMEN

Anagramma.

L. PORCIVS CALBETVS

BELLATOR PIVS SVM.

TV quoque pro patria caput obiectare periclis,
Pro patria calamum stringere dulce putas.
Iam non Roma suos ad sidera tollat amantes,
Egregiosque viros, magnanimosque Duces.
Nam si ferro illi patriam aßeruere cadentem,
Ipse stylo patrias aßeris Vrbis opes.
Quid ni tantum ausis? cui cum pietatis honore
Nomina, BELLATOR SVM PIVS, vsq; sonāt.

Aliud

Aliud

L. PORCIVS CALBETVS

CLIPEVS LABOR TVVS.

Calbete si quis nomen inuertat tuum,
Suoque quasque litteras moueat loco;
Titulus libelli clarior quouis siet
Aduersus hostē CLIPEVS EST LABOR TVVS.

ΦΥΛΑΚΤΗΡΙΟΥ

ADVERSVS MAMERTINAE IMMVNITATIS CALVMNIATORES.

PARS PRIMA.

ENIM vero consultissimè cum mortalium genere ageretur, si curulem sellam suam Mors in extrema Hispania posuisset. Primum enim loci visio afflata, mores suos exuens, ex ingenio migraret, & quæ tardigrada hominum consilia insperata celeritate præcurrere, iamdiù assueuit, eam tarditate, & cunctatione, quæ vel gentis vitium, vel cœli temperamentum est mitigaret; tum deinde, id quod maximè optandum, si quicquam illa tandem consilij caperet, non omnino importuna, improuisaque, quod ei quotidiè obijcitur, se se offerret: spaciorum enim interualla, & regionum longinquitas rebus interim componendis, sarcinulisq; conuasandis facultatem copiamque præstaret. Et hercle non omnino rudis, & inexpertus hæc spondeo. cum enim in eas me regiones grauissimarum rerum cura compulisset, Dij boni, quam longum iter ingressus sum, quam laboriosum? in ipso vero obeundo negotio quid ærumnarum non suscepi, quos non exantlaui labores, quas non insumpsi vigilias, studia, assiduitatem, animi

contentionem? Mihi credite, faciliùs multo fuerit, hordianum nodum explicare, quem ſolo Alexandri Macedonis gladio, non tàm ſolui, quàm ſcindi potuiſſe, fabulatur antiquitas. Reditus,præter eaſdem itineris difficultates, illud etiã laborioſiſſimum habuit, quod verebar, ne nauigatione feliciſſimè confecta, in ipſo Meſſanæ portu vel naufragium, vel certè periculum facerem. Quid ni enim id timerem,qui obſeſſa portus oſtia intelligerem Charibdi, Scylla, Syrenibus, &, quod caput eſt, Plutonem alterum de integro ſurſum deorſum omnia facere, frequenti fama inaudiſſem, cœlum, terras, maria miſcere, & ne quidem ipſius ſupremi Iouis imperium, aut maieſtatem reuereri? Vtcumque tamen, Dijs bene iuuantibus, huc demum terrarum appuli, quo funentiſſimi illius inferni Dei æſtus ne permeare poſſint, freti interiacentis beneficium eſt: quanquam neſcio quid ex eo genere præſagire mihi animus videtur,

Mantua væ, miſeræ nimium vicina Cremonæ.

¶ Salue itaque antiquiſſime Cœnis, extrema dominæ olim Italiæ pars, & benignus venientem excipe, puluerulentum, ſitu ſordibuſq; obſitum, Ecquis enim non videt, me etiamnum ex curſura anhelitũ ducere? Et ò ſi hoſpitalis loci Deæ eadem me humanitate complecterentur, qua Siculæ olim Nimphæ ex iiſdem Hiſpanijs redeuntem Herculem accepere. * nempe videres hic ſaluberrimas erumpentes aquas, & ad recreanda corpora iucundiſſimas. non calidaria, non tepidaria, non frigidaria deſiderares. Sed enim veriſſime ille. ſui cuique loco mores. Ac veluti longa periculoſaque nauigatione perfuncto, ſi tandem rebus integris, ſoſpes ſe in portum recepit, nec illi præteritorum malorum memoria, ſecura periculorum recordatio ſummam affert iucunditatem; ita me hercule cum in mentem reuoco, quibus enataui è malis, in quæ me inieci pericula, quos euaſi euripos, vix impetrare à me poſſum, quin præ lætitia geſtiam, atque adeo exiliam. Libet itaque rem omnem ob oculos ponere. veſtra erit humanitas, quos hæc cognoſcendi ſtudium tenet,

*Diodor. Sicul. l. 6. c. 2.

¶ Et vt ab ouo, quod aiunt, initium ſumam, nemo veſtrum eſt, qui Siciliam ignoret, nempe in proſpectu eſt, &

——ſpatium, quod diſſociat conſortia terræ, Sillius l. 11.

Latratus,

Latratus, fama est, sic arcta interuenit unda,
Et matutinos volucrum transmictere cantus

Siciliam, inquam, veterem illam Læstrigonum, & Cyclopum matrem, Tyrannorum sedem, monstris famosam, fabulis claram, medij maris Reginam. Eius insulæ homines, siue quod nouitate * rerum egregie delectentur, siuè quod natura ad inuidiam * procliuiores, vix ferè vnquam indigenis paruisse, accepimus. Inde Anaxilas è Peloponneso Messenius, ex Assyphalide Cretæ vrbe Phalaris, è Rhodo oriundus Gelon, Corinthius Timoleon, Rheginus Agathocles, Epirota Pirrhus, Athenienses, Carthaginienses, Romani rerum potiti sunt. scilicet, ne externi homines fascibus aut sceptris desint, satius fuit ab extrema Gothia, ab infandis Sarracenis, à Normannis, à Sueuis, à leuissima Gallorum gente dominos petere, qui insulæ imperium tenerent. externis quippe bellis aut præda habetur, aut pręmium. Aragonum Reges eo numero iure ac libenter eximo. cum enim in Petri fidem, & clientelam Siculi se recepere, non ad externum aliquem confugisse, credendi sunt, qui in Constantia Petri vxore, Manfredi Regis popularis sui filia, paternum auitumque imperium agnoscere videbantur. Inter eius insulæ ciuitates, quæ neque paucæ, neque contemnendæ omnino sunt, Messana in primis elucet. Orionem * ea conditorem appellat, à quo fortasse cum reliqua hæreditate inuidia vrbi venit, paternus scilicet, quo ille postremo decessit, morbus. nota enim fabula, hunc * quod in venandi studijs Dianam æquaret, eius hortatu scorpionis ictu petitum occubuisse, cœloque à Dijs donatum esse. certè Neptuni inuidia primo factum est, vt interfuso maris æstu Messana à reliqua Italia diuideretur. etenim

*Zancle * quoque iuncta fuisse*
Dicitur Italia, donec confinia pontus
Abstulit, & media tellurem reppulit vnda.

Deinde situs oportunitas, vrbis splendor, diuitiæ Cumanos * primum, Calcidenses inde Eubocæ populos, Anaxilam, Samios, Iones, postremo Campanos homines ad inuadendam occupandamque per summum scelus vrbem impulere. Etiam num ex ijs rebus, quibus inter ipsissimos barbaros conciliari charitas, & mutuus amor suo iure de-

* Thucid. l. 6 Plutarch. in Pirrho.
* Horat. l. 1. Epist 1 ad Lollium.
* Diodor. lib. 5. cap. vlt.
* Natalis Comes mitholog. l. 8. c. 13
* Ouid. l. 15. metamor.
* Thucid. lib. 6. Pausan. lib. 4. Herodot. l. 7 Polib. lib. 1.

beret, mirum eſt, quot inuidentium inſidijs petita eâ vrbs ſit, quibus tentata artibus, machinis oppugnata, & pene ſedibus ſuis conuulſa. Quod enim antiquiſſimis ſit in tota Sicilia natalibus, & cum ipſa * Deorum Dearumque origine orbi terrarum reddita, quod portu ampliſſimo pulcherrimoque ornata (dubium, naturæ ne eum debeat, an creatori vrbis Orioni, qui iacta mole poſitoque aggere portum exſtruxit) quod ſitu ſit munitiſſimo, * proſpectu in Orientē apprime iucundo, quod belli paciſque artibus in omnem ætatem floruerit, digna plane viſa eſt, quæ tum à S.P.Q.R. cum ab Imperatoribus, & Siciliæ Regibus ſplendidiſſimis beneficijs, atque ornamentis ad inuidiam honeſtaretur. præſertim cum ea * loci natura ſit, vt inſulæ imperiò viam vel aperire vel intercludere ſola ea vrbs poſſit; incolæ vero eo animorum habitu ingenioque ſint, vt quam ſemel in partem ſe coniecerint, ad extremos vſque ſpiritus conſtantiſſimè tueantur. Potiſſimum inter ea ornamenta locum habet munerum omnium vacatio, quam ab populo R. liberaliter conceſſam, & Orientis Imperatores, & Siciliæ Reges ſartam rectamq; eſſe voluerunt. cumulatiſſimèque confirmarunt. Sed neque tamen moroſi adeo, vel difficiles Mamertini ſunt, quin; vbi vſus ſit, de ſuo iure ſponte concedant, ſæpiſſimè etiam effuſiſſimeque in commune Siciliæ conferant. Eam immunitatem ſemper retentam, ſemperque, & perpetuo vſurpatam, patrum memoria pene euerſam inuidorum facibus, atq; extinctam haberemus, ni prudentiſſimus æque, ac pijſſimus Philippus Rex II. optimè meritæ Ciuitatis dignitati, atque ornamento conſuluiſſet. Etenim bonam fidē, ac Principe optimo dignam agnoſcens, inita cum Mamertinis pactione, quicquid in eum diem per ſuos magiſtratus ad euellendam eam immunitatem dictum, actum fuerat, induxit, abrogauitque. Verum, vt nihil ita firmum validumque eſt, quin improborum artibus machiniſque commoueri poſſit, &

*Nitimur * in vetitum ſemper, cupimuſque negata.*
Sic interdictis imminet æger aquis

Vix dum à præteritis malis reſpiratum erat, cum tentata, iterum, oppugnata, victa, proſtrataque vno impetu fuit tam ſolidis olim nixa fundamentis immunitas eorum præ-

ſertim

* Diodor l. c Clu.

*Cic. in Verrem act. 5. lib. 4.

* Diodor. l. 14. Io. Villanus lib 7. Hiſtor. Florent. & ad eū nota Remig. Florēt. Hieron. Surita Hiſtor. Aragon. l. 4 cap. 30. & l. b. 5. c. 13.

* Ouid. lib. 3. Amorum eleg. 4.

ſertim opera, quibus immenſo voluntarij vectigalis onere obrutis Mamertinos non eadem calamitate premi, permoleſtum ac triſtiſſimum erat. ſcilicet

*Aequior * caſum tulit ac procellas,*
Mille qui ponto pariter carinas
Obrui videt:

obſeſſa etiam vrbs fuit, ne quid conſilij in ea rerum difficultate caperet. id vt vellet, quod numquam animo cogitaſſet, minis, vi, ſummo imperio adacta eſt. & ne malo medicina aliqua afferri poſſet, aditus ad ſupremum Principem obſtructi, obſeſſa itinera, mare ipſum, quod natura liberrimum fecit, vallo veluti atque aggeribus interclusum. Tum quidē ego rei indignitate vehementer excandui. &, en inquam, quo miſeriarum perducta res eſt, vt ne quidem hiſcere contra vim liceat. At qui credebam veriſſime Poetam * olim dixiſſe

Fallitur egregio quiſquis ſub Principe credit
Seruitium, nunquam libertas gratior extat
Quam ſub Rege pio.

Sed enim hæc ille ignorat, aiebat. &, qua vna re minus felices Reges ſunt, cum plus iuſto longiores manus habeant, Aulicorum viſio fit, vt hebetiori obtuſoque aurium ſenſu pollere exiſtimentur. Itaque ego, qui ſcirem vrbis * cuſtodiam ab ſummo Ioue mihi mandatam & creditam, meminiſſem etiam Mamertinos, quæ eorum eſt in Deos pietas, atque religio, nullo non die mihi virentibus platani genialis arboris folijs coronato, floribus, thure, vino ſupplicare ſolitos; exiſtimationis ac fidei meæ eſſe credidi, ſi de me optimè meritos homines ex præſentiſſimo ſalutis & dignitatis periculo eriperem, ſin minus, quam poſſem, ijs opem ferrem. Quo circa cum plurima ſe ſe mihi offerrent ad eam obeundam rem conſilia, id vnam in perditiſſimo rerum ſtatu ſuper eſſe exiſtimabam, ſi ſupremum Senatum, qui rebus Italicis præeſt, ea ſuper re conſulerem, Salutarem illam Iuſtitiæ Aram, quam nemini vnquam non facilem ac propitiam fuiſſe ſcirem.

¶ Longiſſimum itaque iter ingreſſo, quæ terrarum ſpacia ſuperanda, quæ adeunda pericula, qui ſuſtinendi labores fuerint, ſi narrare pergam, vix fidem habitura ſunt. Ven-

tum

* *Seneca in Troade.*

* *Claudia. in Scilicon. lib. 3.*

* *Ioan. Maria Catan. ad Paneg. Plinij in Traia. Turneb aduer. lib. 13. c. 12. Girald. de Dijs gent. ſintagm. vltimo.*

tum tandem est Madritum regiam vrbem. & cum vires no-ćte collegissem, luce prima curiam adij, quo Senatores frequentes conuenisse audieram. Aedium facies ea erat, quæ & potētissimi Principis opulentiæ & grauissimi Ordinis amplitudini par esset. locus ipse summam religionem ac sanctitudinem præseferebat, vt facilè clarissimi illius castissimique Areopagi imaginem referre videretur. Hic primum pulcherrimæ mulieris signum è marmore animaduerti, eximia venustate, singulari opera artificioque perfectum. substiti ad adspectum Virginis (Virginem autem zona aurea, qua præcingebatur, admonebat) at cũ penitiori obtutu eam totam oculis perlustrassem, subijt animum cogitatio, Dicen eam esse, quam Stoicus * Chrisippus suis veluti coloribus graphice delineauit, forma atque filo virginali, adspectu formidabili ac vehementi, luminibus oculorum acribus, neque humilem neque atrocem, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate ornatam. Alterum illi signum astabat, quod ex eius societate Eunomiam referre credidi. Eunomiam iudiciorum * præsidem, iuris amantissimam, vrbium regnorumque columen. Inferiora subsellia Togati homines occupabant, quos si Latine dicentes audires, haud dubium sub eodem cœlo natos crederes, patrij tamen sermonis vsus eos longe diuitarum regionum indigenas admonebat. Igitur prius quam in horum conspectum venirem, sensim me subduxi, & ab nescio quo homine, qui in humiliori sella notis quibusdam Togatorum sententias tabulis exarabat, qui tandem illi essent, percontatus sum. ille qua erat humanitate, Deorum genus, inquit, hi sunt, Sacerdotes iuris, maiorum gentium Iureconsulti, flos illibatus populorum, sola nominis, ac famæ, citraque vllam suffragatorum auro redemptam auram, adhæc, quæ vides, fastigia euecti, communibusque votis experiri. Horum scilicet munus illud est, prouincialium hominum querelas accipere, easque ad iuris ac legum trutinam examinare. ijdem ipsi tamen, pro re nata, æquum & bonum ita sequuntur, vt Lesbij structores olim plumbea norma vti consueuere. Tum sanè ego mihi ipsi gratulabundus manum exosculabar, & rectissime mecum agi sentiebam, neque iam amplius cum iago, cum armis, cum machinis mihi rem, aut de meis omnibus fortu-

*Agel. noct. Attic. l. 14. cap. 4.

* Demosth. in Aristogiton.

nis concertandum esse. gaudebam vnicum illum in orbe terrarum concessum reperiri, à quo, etiam si summo iure experiri animus esset, æquum bonum sperare atque obtinere possem.

¶ Cum igitur illa spes animos mihi addidisset, audacior factus, propius accessi, &, Si licet, inquam, Domini querelas meas sereno vultu excipere, neque me suscepti consilij, neque vos collati beneficij pœnitebit. Quasi vero, inquit ex ijs vnus, nos hæc subsellia animi gratiâ teneant, ac non potius Optimi Maximi Regis iussu subditorum vota precesque cogni turi sedeamus. fare age. & si quam rebus ac fortunis suis medicinam ab iustissimo Principe sperare audes, eam à nobis ne desperes iubemus. Hic ego. Souenaxdus. vix ore verbum illud exciderat, cum eos veluti mali nominis omine mirificè turbatos, admirari se se inuicem, & contracto vultu supercilioque suspicere animaduerto. sed enim, ne omnino animum desponderem, Perge, inquiunt, sodes. historiam ac fabulam tuam narra. His ego non nihil confirmatus. Vtinam fabulam huc ad vos afferrem, Iudices, ac non potius veram & commiseratione dignam historiam. Souenaxdus, quem in ingressu prouinciæ Siculi, ceu numen aliquod cælitus delapsum accepere, iam tandem hominem esse se meminit, & errare posse didicit. scilicet

Homo sum, inquit ille, humani à me nil alienum puto.

Is, vt reliqua interim taceam, quæ præter ius dicta factaque sunt, postremo hoc Siculorum procerum conuentu indicto, cum regium ærarium iniuria temporum diminutum, alieni æris grauitate collapsum, administrorum vitio dissipatum clamitaret, atque adeo extrema quæque ab immanissimo Turcarum Principe timeri iure meritoque posse, animaduertendum sedulo esse, ne quid inde respublica detrimenti caperet. proinde iustissime se & ex ordine ab ijs petere, vt inclinatæ & tantum nõ attritæ rei familiari principis opem ferant, pecunias imperent, tributa decernant. id eo gratius Regi futurum, quo præter omnem eius expectationem beneficium impenderetur. Atque illi quidem facile fuit, qua pollet eloquentia, vnius * non integræ horæ spacio à Siculis proceribus, qua ambitionis studio, qua adulatione (quo nomine

* *Matth.* pag. 7.

nomine illi * iam inde ab Alexandri Macedonis ætate pessime audiunt) in ea consilia vel sua sponte proruentibus, trecentorum millium aureorum tributum in singulos nouem annos impetrare, antiquiora etiam onera, quæ quadrigenta millia conficiebant, in nouem alios annos instaurare. Ea re Panhormi feliciter & ex sententia confecta Prætor Messanam contendit, eadem proculdubio à Mamertinis impetraturus. Audierat, opinor, ab Accursianis suis tristissimum illud, decere Principem non modo armis ornatum, sed & legibus quoque armatum esse. itaque ab vtroque paratũ se & instructum voluit. & ne Mamertini, si imperio parere nollent, vi armisque in ordinem cogi non possent, copias omnes è præsidijs educit, classes sociorum euocat, sublatis vacationibus delectum habet, saga sumit, iustitium indicit, veluti si ad vrbem tumultu Gallico vel Italico trepidaretur. At cum non planè omnino rudes Mamertinos sciret, primum suada illa sua flexanima alliciendos existimauit, Thrasonici verbi memor.

* Q. Curtius lib. 8. Plutarch in lib. de discretio. adulator & amici.

Omnia prius experiri quam armis sapientem decet.

Iubet itaque Papinianis Vlpianisque suis (Quæstores vrbani hi sunt, seu ratiociniorum Præfecti, qui à latere Prætori assident) iubet, * inquam, de iure respondeant, licere sibi Mamertinis vectigal imperare, nihil impedientibus, his, ad quæ illi prouocant, priuilegijs, aut pactionibus. sanè, quia Principem locum in republica nunc habet, quam cum maxime, antiquissima illorum hæresis, qui vnum illud fixum statutumque habent,

* Matute pag. 9.

Quicquid dicunt laudo. id rursũ si negãt, laudo id quoque.
Negat, quis nego. postremo imperaui ego met mihi,
Omnia assentari. is quæstus nunc est multo vberrimus.

iussum simul, ac factum, capita conferunt. mirum dictu, * veluti consulta tripode diuinitus afflati, in eandem omnes sententiam ijsdem notis, sillabis, punctis, tribus verbis venere, censere se recte, & ex ordine de consilij sententia vectigal Mamertinis imperari posse. Hic vero Prætor æquus & sapiens eos primum ab ingenij felicitate non vulgariter laudare, impendio prædicare, optimos fidelesque reipubl. administros appellare. Vos enim, ait, implicatissimarum quæstionum ambages, controuersiarum anfra-

* Matute pag. 9.

ctus vno die, quod quidem optare ego votis numquam sum ausus, non tam explicastis, quam recidistis. consultos enim * à me ix. Kalend. Augusti sub vesperum memini, vij. verò Kalend. easdem prima luce vestram ad me sententiam detulistis. &, quod caput est, nullis euolutis libris. quippe instructissimas vestras bibliothecas * Panhormi dominorum reditum anxie cupideque expectare sat scio. quãquam id quoque existimare, superfluum, vel etiam iniurium fuerit, librorum adiumenta quærenda vobis fuisse, quos verius animatas bibliothecas, & obambulantia musæa rectius appellauerim. Deinde vbi animaduertit se, quamuis in litteris non multum operæ posuisset, tridui tamen vsu & experimento Iurisconsultum factum, & consiliarios ac præscriptores suos in suam perduxisse sententiam, facile sibi persuasit, vno se verbulo Mamertinos etiam ad ingenium pertracturum. Viderat fortasse, cum in Belgio fuit, vetustissimam aliquam Ogmij * Herculis imaginem, qua ille leonino amictus tergore, clauam dextra, sinistra arcum tenens, pharetram humero gestans, confertam hominum multitudinem auribus omnes vinctos, tenuibus quibusdam aureis catenulis è lingua promanantibus trahere fingitur. haud incongruo parallello ratiocinabatur, se nouum Herculem Belgarum monstra superasse, ex ijsque opima tulisse spolia: illud vnum superesse, si vel sola oratione populorum animos deuincire posset. Itaque Senatores accersiri iubet, eosque lenissima elaboratissimaque oratione in sententiam pellicere conatur. Hi qui lupum, quod aiunt, auribus tenere se intelligerent, primo temporum iniquitatem proponere, rei nummariæ inopiam obtendere. tum mores atque instituta ciuitatis recitare, quibus optimi Principes liberalissimam munerum vacationem Mamertinis condonarant. Verum ne * communibus Siculorum officijs ipsi soli deessent, præsto se esse. triplicem eiusce rei conficiendæ iniri posse rationem. si vel translato in rem ciuitatis vectigali, quod à Prætore imperandum erat, sexcenta nummum millia, vel eo penitus abrogato, ducenta Regis ærario à Messanensibus inferrentur, vel demum, si dum de ea re ad supremum Italiæ Senatum referatur, centum & quinquaginta millia soluerentur, qui si vectigal rite imperatum esse censuerit, parendum iudicato

* *Matute pag. 9.*

* *Matute pag. 81.*

* *Girald. de Dijs gent. sint. pag. 105.*

* *Matute pag. 56.*

sit, sin minus tantumdem semel penderetur, vtram ex ijs cō-ditionibus ferre Prætor malit, eam se quam optima fide præstaturos spondent. Verum ille causari, multaque prætexere argumenta, quibus ostendere conabatur, nihil horum ex re Mamertinorum esse, (Patroclum scilicet obtendebat) illud vnum superesse, si suo arbitrio rem omnem permitterent. si spontè onus acciperent, quod externis præsertim hominibus subeundum esset. hortari illos, ne consilijs suis obsisterent, à quo multa cum publicè cum priuatim ornamenta haberent, & accepturi sint. singulos deinde contentius orare, obtestari, ne in aliorum sententiam transirent. Demum vt nihil suadam illam suam proficere; & se, minus quam putauerat, suauiloquentem esse animaduertit, alteram Herculis personam gerendam ratus, veluti si cum Lernea Hydra pugnandum esset, Leonis pellem induit, arcum, ignem, clauam manu arripit, dies noctesque militares Vegetij præceptiones euoluit, animum pacis artibus non tàm emollitum, quàm in calamitosorum hominum sanguine miserijsque, vmbratili veluti pugna excitatum, ad belli studia reuocat, delectum habet, peditem, equitem in armis, in exercitatione, disciplinaque continet, speculatores, qui ciuium animos explorent, amplissimis præmijs inuitat. tandem vbi iam satis præsidij in armis esse sensit, rem ipsam adgreditur. Ediui itaque argenteum nummum in singulas serici libras imperare se ijs, qui merces eas efferri Messana velint. id, si quis sciens volensque quominus soluatur dolò malo fecerit, eius se nomen inter reos recepturum spondet, indiciumque ex eo capite daturum, resque ipsas committi decernit. Scripta lex ita diligenter, vt eum spripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet, ita acute, vt Hispanosiculum, ita seuere, vt inimicum. Senatores, qui magistratum illum non datum sibi sed creditum atque commissum arbitrarentur, qui officiorum omnium religione se obstringi intelligerent, ne reipublicæ causam ac dignitatem perditum iri paterentur, cum reliquis ad eam rem destituti essent remedijs, legi atque edicto Prætoris more institutoque maiorum intercedunt. Causa ipsa cum ad ordinarios vrbis iudices delata esset, quibus earum rerum cognitio Philippi II. Regis edicto demandatur, hique viros primarios atque am-

plissimos

plissimos ciuitatis pene omnes in consilium aduocassent, ac maturè rem omnem cognouissent, tandem ex superiori loco pronunciant, legem illam cum more maiorum, cum Regum priuilegijs pugnare, atque adeo supremum ea de re Senatum consulere se velle. Tum verò indignari Prætor excandescere, in iras concedere.

*Nam * face supposita ferueſcit ſanguis & ira,*
Scintillant oculi, dicitque, facitque, quod ipſe
Non ſani eſſe hominis non ſanus iuret Oreſtes.

* Persius sat. 3.

frequentissima illa in ore vox. nec meum imperium? age, mitto imperium, non simultatem meam revereri? saltem non pudere? ò facinus audax. Statim itaque Panhormo, qua in vrbe se inter hæc continuerat, volatica illa tempestas, fulguris instar, Messanam aduolat. Iudices primum, qui sententiam tulerant, in Mylenses latomias fœdissimas teterrimasque ablegari iubet, eos in squalore, in tenebris, in sordibus positos adeundi seueriori interdicto vxoribus, filijs, coniunctis omnibus facultatem adimit, custodiarum onere ac sumptu multat. qui vel octauo die Crassi opes absumeret. Deinde Senatores singulos adit, arte, vi, metu, imperio oppugnat. resistitur. carceres exilia supplicia mortem, ni ab incepto cessent, denunciat, reclamatur. Quid multa? Iudices, iterum ac tertio lapidem omnem mouet, euocatos se vrbis magistratus circum omnia prouinciæ loca raptaturum, singillatim vnicuique calamitati fore se, vniuersamque funditus ciuitatem euersurum comminatur. Itaque tandem aliquando multis malis, magnoque metu victi omnes, vno excepto, Senatores Prætoris imperio tantisper, dum iræ deferueant, parendum esse decreuere. reliquus erat alter, quem valere vnum ac sapere pene solum, vsus docuit, quod de Tiresia Homerus * & de P. Scipione Cato * prædicare soliti. hunc, quod in iudicando, sentiendoque nimium sui iuris sententiæque esse sciret, maioribus ac firmioribus machinis oppugnandum statuit. Domi igitur suæ diu inclusum detinet. quærit continuo an à sententia decedere tandem aliquando velit. Respondet ille, se saluo iure reipublicæ, salua religione id facere non posse. Tum iste. Quam mihi religionem, quam rempublicam narras? moriere virgis, ni sententiam mutes. Ad hæc ille. Virgas quidem nobilem

* Odiss. K.
* Plutarch. in Apophth. Rom.

ingenuumque hominem non decere. quodcũque aliud equestris ordinis viro dignum supplicium se non deprecari. animum, quo solo liberi sumus, nihil illius iniuriam æstimare. Prætor commotus admodum perturbatusque viri, & non nostri sæculi dicendi libertate, virgas altiori voce expedire lictorem, iubet. Ea vox. vt ab ijs fortasse, qui primi audierant, excepta est, sensim subinde emanauit in vulgus. Tum verò magno cum luctu ac gemitu ciuitatis, multis cum lacrymis & lamentatione virorum mulierumque omnium priuatæ domus occluduntur, fora destituuntur. neminem Messanæ repertum esse scitote, neque liberum, neque seruũ, neque aduenam aut peregrinum, qui optimi nobilissimique hominis casu non summopere commoueretur. demum omnes, quod eos tum viri dignitas tum iniuriæ magnitudo afficeret, frequentissimi sed inermes in Regiam concurrunt, aream implent, lacrymis saltem priuatam publicamque causam deprecaturi. At enim sapientissimus Imperator, qui ciuilis prudentiæ neruos omnes teneret, concitatæ, vt putabat, multitudinis impetum mora potius & perleui declinatione flectendam ratus, quam aut prætorio imperio, aut militari manu subito ferociterque frangendam, in naues, quæ in portu erant, secedit, ijsque sapienti consilio tumultuarium discessum in speciem imperat. Tum vero Senatores, optimates nobilissimus quisque in prætoriam nauim accurrunt. Prætorem hortantur, orant, ne animum despondeat, Regiam domum redeat, oppidum lustret, &, qua ante solitus erat, alacritate percurrat. tuta omnia ab armis, tuta à tumultu. ne gladij quidem aciem in tanto animorum sensu visam esse. Ijs consilijs recreatus Prætor longo veluti postliminio redeuntem animum resumit, tota vrbe spaciatur, pacatissimam, si vnquam antea, animaduertit. sed paulo post iniuriam, quam accepisse sibi videbatur, egregiè vlturus, Senatores omnes, quod ante erat comminatus, per vniuersos Sicularum vrbium carceres custodiasque raptatos, Panhormum adduci iubet, quo loco multos iam dies in ergastulis in eum vsum tum primum exstructis, in situ, in mœrore, in solitudine iacent, iacebuntque eo vsque dum vestra ope, & consilio medicinam eorum malis adhiberi non sentient. vestram fidem implorant, vestra requirunt auxilia,

omnia sua iura, commoda, spem, totam denique libertatem ac spiritum in vestris sententijs versari arbitrantur.

¶ Vix ego hæc loqui desieram; & ecce sibi Accensus nuncium ab Souenaxdo adesse significat, obstinateque congressum Iudicum postulare. atque illi quidem, Per nos licet, inquiunt. Tum vero hominem vidisses (monstrum rectius dicerem) obscura facie, perfricata fronte, nigricantibus oculis, canino rictu, pernicibus alis se efferentem, qualem denique Lucianus * depinxit, vt facilè ex corporis habitu Momum posses agnoscere. illud solum accesserat, & fortasse itineris celeritatem retardauit, quod magnam librorum supellectilem humeris gestabat. Is etiam num anhelans, Actum iam, inquit, Actum. & cum diu multumque vox faucibus hæreret, effare tandem, ait non nemo iudicum, quis, vnde, & cuius nam rei gratia. at ille, cum proiectis humi libris, ijsque aggestis in faciem sedeculæ nescio quid exstruxisset

* Lucian. in dial. de hæresibus.

placide volo acquiescere, inquit.

Vestra causa rupi ramices, iamdudum sputo sanguinem.

mox cum spiritum ampliorem collegisset, Actum iam de Mamertinis est Iudices, inquit, perditæ funditus res. bellum in Prætorem mouere conati sunt, deficere ab imperio nostro ac nomine voluerunt. circumsessus Prorex, ferro, manu, copijs oppugnatus. quominus violaretur, pedibus acceptum ferri. ni publicè satisfiat, & parentetur iniuriæ, ni ei ciuitati bellum inferatur, quid tandem erit imperij nomen & dignitas? Hic senex quidam interpellans (Dicarchum appellabant, quem ego ex consessus ratione eius ordinis principem argumentabar) Ominare meliora, inquit, & portenta istiusmodi auerruncent superi. salua res est, Mome, & in portu nauigamus. vt istæ se res habuerint, oculatorum testium fide, nobilissimorum hominum litteris accepimus. an vero tu, si circumsessus à tam illustri ciuitate propter tuum scelus esses & amentiam, si coegisses homines miseros & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus ad vim, ad manus, & ad extrema illa confugere, quæ tu hic comminisceris, si in oppidis amicorum, si apud exteras nationes imperij, nominisque nostri famam tuis probris, flagitijsque violasses, hic tibi perfugium, hic vindicandas iniurias arbitrarere?

trarere? an nos in eos homines animaduerteremus, qui grauius magistratus, vtcumque meriti, nomen quam eiusdem iniurias existimarunt? qui quamuis adeo insignitam offensionem acceperant, quam nulla lege satis digne persequi poterant, tamen incommoda sua nostris committere legibus ac iudicijs, quam dolori suo permittere voluerunt? Qui per malos iudices & cruentos spoliati, (Saluiani * verbis vtar) afflicti, necati, postquam cum libertate etiam nominis honorem perdiderunt, imputatur his infelicitas sua, imputamus nomen, quod ipsi fecimus, & vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse compulimus criminosos. quibus enim alijs rebus seditiosi facti sunt, nisi iniquitatibus nostris? nisi improbitatibus iudicum? At, inquies, quod reipublicæ causa facerem, quod vectigal imperarem, quod minatus sum, quod animaduerti. quæ si diceres, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando in tantum periculum adducta res est. circumsessus es. à quibus? à Mamertinis. barbaris, credo, hominibus, aut qui nostri imperij nomen odissent. imo verò ab hominibus & natura & consuetudine disciplinaque lenissimis, vt perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriæ fuisset, numquam Mamertinos eo progressuros fuisse, vt id dedecori tibi esse posset. Hoc loco Momus. At enim iure, inquit, vectigal indictum est, iure in Iudices, in Senatores animaduersum. Imo summa, inquam ego, iniuria hæc, quæ dicis, facta spondeo. Momus vero in me respiciens, Quid tu hominis es, inquit. quo ore, qua facie, in amplissimum hunc conuentum clanculum irrepsisti. Eodem quo tu prorsus, inquam, & fortasse æquiori iure. Genius Messanæ sum, qui publicas querelas, quod per tuorum artes, diligentiam, iniuriam iamdudum prohibemur, ad summum Senatum defero. & ille. Id quidem nihil admiror, inquit. Querulos enim natura Siculos esse, perantiqua gentis laus est, vt quidam, scribit. sed hi commentarij, qui clarissimorum ingenio & dignitate hominum responsa sunt, ad Cleanthis lucernam lucubrata, animos mihi faciunt, vt querelas tuas istas nihili æstimem. Viden, vt præclarè descripti, vt pulcherrimæ in speciem depicti apices, vt veluti tessellati operis varietate animos delectant. ipsa voluminum inuolucra aureo illo fulgore quam lepide

* Lib. 5. de prouident.

Cassiodor. lib. 1. ep 3.

oculos

oculos afficiunt. Quid tu tandem, aut Mamertini tui afferre simile vnquam poterunt. Ita vero, inquam ego, & cum Lucilio dicam,

Quam lepidæ lexeis, compositæ, vt tesserulæ omnes,
Arte pauimento atque emblemmate vermiculato.

Tum Aristobolus, sedebat hic à Dicarcho tertius, Ecqui vero authores sunt inquit. & Momus. Haud quidem ignoti vobis homines Matute, Corsettus, Neapoli, nempe iuris scripti, non scripti, ac si quod aliud est consultissimi. Quorum priores duo multorum instar erunt, non est quod ab ijs politicas disceptationes desideres, quas neque Macchiauellus disciplinæ artifex distinctius, accuratiusuè explicare posset. non historicas. historias enim cum nutricis lacte videntur imbibisse, vt minus mirum sit, illos modo nil nisi Liuios, Halicarnassæos, Polibios, Tacitos euomere. Quæ tu mihi, inquit Dicarchus, historica narras? num desertores vel transfugæ hi sunt, qui ex iuris prudentiæ castris ad Historicos secesserint? an tu ex ea re laudem his te comparaturum existimas, qua vna se grauissimæ culpæ, modo per veterem ac iamdiu receptam nostri Ordinis seueritatem liceat, affines sentient. Momus vero nihil, inquit, est, quod notam hanc pertimescant. etenim horum alter, quod non per prolixum tempus sed nouendio * tantum inter Historicos sit euagatus Emansor quam Desertor * appellari debet, atque adeo, vel si vestrorum iudiciorum acerbitatem maximè retinere placeat, leuiuscule erit puniendus. alter verò in ipso commentarij sui calce perquam egregiè suam causam agit. * *Et si enim inquit mirabitur fortasse quispiam, eum qui à iuuentute iuris vtriusque laboribus incubuit, historiæ nedum rudimenta senectutem ingressum affectasse, ego autem non ab re, quod causæ inseruire potuit, in medium deduxisse iudicaui. cum id solum iudicari verecundum debeat viro nobili, & in litterarum studijs exercitato, ius, in quo versatur, ignorare. rerum ergo radicitus notitiam deducere, & necessarium duxi & honorificum. Vtinam Bolognetus veram notitiam antiquitatis habuisset, vt secus pronunciasset. nos prout exhauriuimus, aquam non turbidam, sed lucidissimam analium credimus præstitiße.* Quid in hanc sententiam aptius, quid luculentius dicere Romanæ eloquen-

* *Corsettus pag. 119.*
* *l. 3. ff de re militari.*
* *Matute pag. 55.*

tiæ magister potuisset? ex ea vna clausula, velut ex vestigio Herculem, quantus quantus in reliquo opere futurus sit etiam me tacente, animaduertis. Atque hæc quidem ius est mutæ illius eloquentiæ. Quid si, quod de Demosthene olim Aeschines dixisse ad Rhodios fertur, ipsam suo ore declamantem audissetis? subrisit hoc loco quidam è iudicibus, Sophronius is dicebatur, &, Cedo mihi, inquit, authorem illum alterum. hunc enim vno haustu ebibi. Confectum ne, inquit Momus. cumque ille signo annuisset, vix vnam & alteram pagellam legerat. At qui ego, inquit, crimen aliud non paulo leuius deprehendere hic videor. Quid tandem Momus inquit. & ille. An non vero agnoscis Vincentij Littaræ, bone Deus quem virum, augustissimam orationem, quam puerulis nobis de Panhormitanæ ecclesiæ primatu, & dignitate scripsit? scilicet memini earum me rerum, quæ toto operi adsutæ, sexcenta & eo amplius illo suggerente dictata excepisse. & hercle dici vix potest, qua oris habitudine, qua energia, qua firmitate laterum & dictare solitus erat. adeò quicquid virium, quicquid ingenij, quicquid studij cur ille habuit, (maximus certe inter æui sui patellarios Deos fuit) commentatio illa & lucubratio penitus exhausit. eius ego stilum, dictionem, ordinem, ingenium in his scriptitationibus de facie quasi mihi videor agnoscere. vt palam sit, nihil minus istos curasse, quam ne manifesti furti tenerentur. an quod more hominum faciant, qui in vlciscendis vitijs acerrimi sunt, quibus ipsi vehementer indulgent? Me verò, inquit Polignotus, vnus hic erat è senatu illo, politicæ disputationes maximè delectant. à quibus instructissimum se vterque ex his probat. & sanè mirum est, vt acutè omnia disernunt, penitissimè introspiciunt, vt in administranda sicula re aptè egregieque qua saniora consilia adhibent, qua superflua damnosaque resecant. scilicet

Sine suffragio populi,
Tamen ædilitatem hi quidem gerunt.

Illud summopere inter cætera placet, quod sortiendi iudices qui inter prouinciales homines ius dicant, potestatem integram nobis adiudicant; odiosamque legem illam abrogant, qua digniores ex prouincialibus renunciare iudices iubemur. Etenim cum reliquæ dignitates diuisæ inter Siculos & Hispanos

Hiſpanos ex æquo ſint, cur non idem ius in ſortitione iudicum ſeruandum? præſertim cum ab Hiſpanis, externis ſcilicet, & nullarum partium hominibus, ſanctiora punoraque iudicia expectari iure ac merito debeant. At mihi, inquit hic quidam, qui Ariſtoboli latus claudebat, Critico illi nomen erat, horum alter multiſſimis locis videtur ineptire. Lubet hic verbo iſto ea notione vti, qua Craſſus vtebatur; qui in petendis Romæ magiſtratibus, cum multa à candidatis in campo inepte & præter dignitatem fierent, dicerenturque, hos prenſando, illis dextram porrigendo, iſtos nominatim appellando patres, fratres, natos, omnibus demum præter decorum adulando; eos Craſſus ineptire dicebat. ex eadem iſte diſciplina, veluti ſi in ſingulas pagellas nomenclator in aurem inſuſurret, quos non homines, notos, ignotos, doctos, indoctos, ſuo quemque nomine, appellat, laudat, cœlo infert? Et quidem hoc genus vitij, neſcio quo malo, è campo in libros tranſijt. qui potiſſimum ſordidis huiuſmodi laudationibus ſcatent. hinc frequentiſſimæ illæ Iuriſconſultorum etiam cum honoris præfatione commemorationes, magiſtratuum, amicorum, patronorum nuncupationes, expecto iam, ſi Dijs placet, dum & tonſores, ſutoreſque ſuos, quibus domeſticis vtuntur, ſcriptis ſuis æternitati commendent. quid quod obſcuritatem quoque affectaſſe non nihil videtur? an Ariſtotelaeo exemplo? vt ne in reconditæ ſapientiæ arcana ſine vllo delectu paſſim ignauiſſimi quique aditum ſperare poſſent. vt ſoloccos præteream, barbariſmos, inextricaboles parentheſes, quas neque Theſei filum in viam reduxerit. quamquam hæc non tam hominum vitia, quam diſciplinæ eſſe hoc ſæculo videntur, nec iam Iuriſconſultorum numero cenſeri is poſſit, qui non cum ſermonis elegantia, cultum omnem ingenij dediſcat, quaſi non aliter hæc ſacra, quam barbaro dicendi ac ſcribendi genere conſtare poſſint. Interim verò, cum inter ſe hæc illi conferrent, ſubtriſtari Momus, & non mediocriter indignari, demum, ſed agedum quid tandem intereſt inquit Barbarene an Latine aduocati ſcribant. Illud potius inſpiciendum ſentio, num prouinciam, quam gerendam ſuſcepere, recte & ex ordine adminiſtrent. nam quid rei illis, obſecro, cum ſermonis elegantia, quid cum Muſis, quid cum humanioribus

bus litteris commercij est. Aeque illis placet guerra ac bellum. & non minus treuga, laudum, bannum, retorquutio, quam delicatulis istis Latinæ puritatis assertoribus bellum, induciæ, arbitrium, proscriptio, relatio. Apage sermonis istas lautitias. secundarius hic panis imo & tertius nos eximie delectat: scilicet sordida ista, quæ appellant, & de triuio verba, vel ab tonstrinis petita. quæ tamen nescio quid occultæ virtutis habent, pecunias omnes toto orbe terrarum leuissime corradunt, fori reges illos faciunt, vsque adeo exleges, vt, quemadmodum nescio quis ex istis litterionibus non inurbane dixit, illis solis in ipso foro, in quo ius dicunt, liceat impune latrocinium facere. Itaque, vt pro animi mei sensu loquar, verborum nullam rationem habendam censeo, dum rerum sensa assequamur. Ad hæc Dicarchus, Non omnino stulte raciocinaris Mome vt huius temporis mores ferunt. sed iam congrediendi tempus instat. Igitur cum totam tractationem hanc (quod cursim legens animaduerti) patroni tui in duas partes distribuerint, primam, an constet vera esse ea priuilegia, quibus Mamertini immunitatem suam probant, alteram, an, vt maxime vera sint, impedimento sint, quominus ijs vectigal imperari possit, posteriorem hanc, quæ tota ex iuris ciuilis scientia pendet, patere priuatim apud nos cognosci ac discuti: de altera, si placet, te cum Genio disceptantem audiemus. Tum Momus, Illud etiam me à vobis impetrare æquissimum censeo, vt cum prior Genius me in arenam prouocauerit, prior is, si quid habet, de tota causa dicat, tum ego suis occurram locis. Accipio conditionem, inquam hic ego, minus æquam licet. Indignum enim Cicero * existimat, eum, qui caput alterius, famam, fortunasque defendat, priori loco causam dicere. sed ne mihi vno eodemque tempore cum tribus hisce patronis tuis pugnandum sit, vide sis, vt ordine, quæcumque illi nobis obijciunt, proponas. quod si ita e re tua esse senseris, facile etiam concedo, vt de scripto recites. Age itaque iam manus conferamus.

In orat. pro Quinctio.

¶ Et quia totius disputationis cardo & summa in eo positus est, si doceam vera esse, quæ à nostris proferuntur priuilegia, tum à populo Romano, tum ab Imperatoribus ac Regibus concessa, animaduerte obsecro, & ad antiquitatem

cogita-

cogitationem reuoca. sane obseruabis Mamertinorum fidem, operam, merita in suos vel socios vel Reges, cum in bello, tum in pace, & rebus ipsis illustria, & ad posteritatis memoriam præclarissima fuisse. Et ne ea, quæ dicenda mihi sunt, reuocari in dubium à te possint, singula ex purissimis historiæ fontibus, clarissimisque monumentis attestata, consignataque antiquitatis, totidem, vt aiunt, verbis afferam, ac de meo quippiam superaddere, vel non optima fide repræsentare, vel plus iusto prædicare videar. Repuerascere tu me vis, inquit Momus, & denuo vagire in cunis, vt antiquissima illa Saturni tempora non iniucunde somniem. Chamo aures mihi obtundes creatore vrbis, vel Zancloro, vel Orione, quando neque inter ipsos Mamertinos constat, quis oppidi author fuerit. Scythen memorabis, Cadmum, Anaxilam, ac reliquos eius æui fuliginosos Heroas. at qui, si sapis Geni, nullam mihi fabulam obtrudes, qui scias me antiquissimum Noctis & Somni * filium esse, & cum ipsis magnis Dijs ortum. te verò multis post sæculis, credo tribus millibus quadringentis plus minus post orbem conditum annis, cum tuo oppido lucem vidisse, tum cum Zancloro apud vos regnante Orion vrbem condidit. Quare id primum moneo, non te surdo aut puero fabulam narrare. Tum ego. Nimis enim vero propere dicaculus es Mome, inquam. & quia nihil mihi hic de Zanclæ origine & antiquitate disserendum esse video, id enim à proposita quæstione satis alienum est, ad rem ipsam propero. sed ne longe nimium orationem repetam, Romanos, obsecro, primo loco consideremus. certe magnam coniunctissimamque cum eo populo necessitudinem Mamertinis fuisse, animaduertes. Ac primum antiquissimo fœdere & societate multo ante bella Punica coniunctos fuisse, argumento illud est, quod Scipio Annibalem alloquens dixit. *Neque patres nostri priores de Sicilia, neque nos de Hispania bellum fecimus. & tunc Mamertinorum SOCIORVM periculum, & nunc Saguntinorum excidium nobis pia & iusta arma induerunt.* Florus verò causas belli Punici recensens. *Nec, inquit, occasio defuit, cum de Poenorum impotentia FOEDERATA ciuitas Messana quereretur. affectabat enim vt Poenus, ita Romanus Siciliam, & eodem vterque tempore votis ac viri-*

* *Hesiodus in Theogon.*

C 2 *bus*

bus imperium orbis ambiebat. Igitur specie quidem iuuandi SOCIOS, re autem vera sollicitante præda. Quod si paulo curiosius eius fœderis initia libeat inquirere, ea, nisi me coniectura fallit, in Tarentino bello reperiemus. cuius rei Zonaras * fortasse non indignus erit, quem authorem sequamur. *Tarentinis ait bello subactis Romani Rhegium inuaserunt, quod Crotonem proditione captam euertissent & Romanos vrbe deprehensos occidissent Mamertinos Messanæ habitatores pactione obstrinxerunt.* qui locus manifesto de fœdere est intelligendus. pactionem enim non nisi fœdus esse, inferius in loco demonstrabo. Et verò Mamertini non fœderati modo, ac socij, sed cognati etiam populi Romani appellati sunt. Polibium * audiamus. *Plerique Mamertinorum ad Carthaginienses confugerunt eisque se & arcem dediderunt alij ad Romanos legatione missa ciuitatem illis tradunt præsidiumque velut AB EIVSDEM GENERIS HOMINIBVS postulant.* Casaubonus verò ita legit. *pars missis ad populum Romanum legatis vrbem ei dedere vtque sibi iam ORIGINIS COMMVNIONE IVNCTIS opem ferat petere.* confirmat etiam ijs verbis. Zonaras. *Mamertini qui tum ab Hierone obsidebantur opem Romanorum vt quos COGNATIONE attingerent implorabant.*

* tomo 2.

* lib. 1.

¶ His longe maiora, & præclariora testimonia adducam Mome, & quæ aliquibus minus credibilia videri possent, ni antiquissimis & probatissimis authoribus forent asserta. Istuc verò, inquit ille, vobis facillimum & solemne est. qui instructissimas domi habetis bibliothecas reconditorum authorum, Græcorum tamen hominum, vt inde fidem dimetiaris, qui Constantini Lascarij manes pie colitis, optime meriti de vobis viri. scilicet ex vestris hisce grammatophilacijs numquam non aliquis id genus author prodit, qui minime visam antea lucem tum primum aspiciat. Ad hæc ego. Vide sis Mome, an ex vsu tuo sit, eorum authorum fidem suspectam velle reddere, qui apud nostras bibliothecas religiose seruantur, qui nisi fuissent Agatha nobilissima illa Virgo, alterum Siciliæ sydus, Catanensis etiam num audiret, non Panhormitana. quamquam id tum fatum Catanæ est, vt illustres seu pietate seu litteris viros, non sibi sed alijs

Littera pagin. 94.

Siciliæ

Sicilię ciuitatibus pariat, nam Anapim & Amphinomum pios illos fratres, qui ex Aetneis flammis sublatos parentes illæsi humeris euexere, Syracusæ sibi vendicant: Nicolaum Tudescum, clarissimum iuris Pontificij lumen, Panhormitani sua ciuitate donarunt; tum horum studio industriaque contingit, qui cum nullo pene ciue gloriari possint, qui patriæ nomen extulerit, alienos veluti partus sibi supponunt, * eosque vti proprios venditant. quod si suos quæque vrbs populares lege Mutia repetat, nę illud commode dici poterit,

moueat cornicula risum
Furtiuis nudata coloribus.

Sed haud multum hæc mihi curæ fuerint. quæcumque enim sit tua de nostris Scriptoribus sententia, an ne eadem nota dignus tibi videtur Eumenius antiquissimus Rhetor, cuius duo Panegirici doctorum hominum manuteruntur? Is in eo, quem ad Constantinum Augustum dixit Flauiensium Heduorum nomine, hos laudaturus ita habet. *Fuit olim Saguntus foederata Romanis. sed tum, cum tædio belli Punici nouare bellum omnis cuperet Hispania. fuit amica Massilia. protegi se Romana maiestate gratulabatur. Imputauere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses. soli Hedui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua ac simplici charitate* FRATRES POPVLI ROMANI *crediti sunt, appellarique meruerunt.* In quo Eumenij testimonio quid primum, quid vltimum suspiciam vix intelligo. Nam si populorum nomina considerem, inter quos sit contentio, quid nostris gloriosius, quid ad dignitatem illustrius contingere potuit, quam in hæc paria nobilissimarum gentium referri, in quibus non splendorem originis desideres, non vrbium dignitatem, atque amplitudinem, non fortia bello pectora, non spectatissima in populum Romanum officia. si necessitudinis vinculum perpendas, vni tantum parentum nomini fraterni affectus concedunt, reliqui sane longo interuallo infra hos erunt. Subrisit hic Momus, &. Hinc lacrymæ illæ, inquit. scilicet innata populo virtus, ad arma facilis, flecti nescia, libertatis imperijque auida, alieni appetens ex illa populi Romani fraternitate originem ducunt. sed qua ratione fratres, edissere, obsecro

num

* *Vide Philipp. Ferrar. in catalogo Sanctorum Italiæ 28. Martij de S. Conone. 10. Maij de S. Christina 10. Nouembris de S. Nimpha.*

num Mamertini cum Remo ac Romulo vno partu editi? an quod vtrique communem patrem Martem appellant? naturalem isti, illi adoptiuum? Neque enim vereor, vt à Siculis cognationem illam trahas, qui primi Romam incoluere. nam si eo rei originem referas, non magis Mamertini Romanorum fratres fuerint, quam qui Occhiulam vel Palaconiam incolunt. In numerato est, quod optas, Mome, inquam ego. nec longe abiero. Liuineius * enim locum istum Eumenij explicans, hæc fere habet. *De Mamertinis ait Strabo, gentem esse Campanam. & ab eadem mente scriptum Sillij lib. 14.*

* *In notis ad authores Panegiricorum n. 180.*

Incumbens Messana freto, minimumque reuulsa,
Discreta Italia, atque Osco memorabilis ortu.

nam Osci in Campanis. atque hæc clara. illud obscurum, quæ origo illa fabulosa, quam Romanis imputarint. si Eumenium capio, hoc senserit. gessisse se Mamertinos, itidem vt Ilicates, pro Romani generis authoribus. ac de Iliensibus nota res passim è Poetis, quos nihil attinet, proferre. & post pauca. *De Mamertinis quod huc proxime faciat Polibyus lib. 1. Partim, ait, legatos Romam mittere, vrbem cedere, & obtestari, venirent sibi suppetias, quos genere & cognatione contingerent. Opinor per Capim Troianum. qui è ducibus Aeneæ in Italiam. Virgil. lib. 10.*

Assuit & Mnestheus, quem pulsi gloria Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit,
Et Capis. hinc nomen Campana ducitur vrbi.

Decius verò Magius apud Sillium XI. originem vrbis à Capi reperit, qui Assaraco prognatus. verba hæc sunt,

ille
Dardanius, cui sacra pater cui nomina liquit
A Ioue dicta Capis, magno cognatus Iulo.

Verisimile est autem non Capuates modo, sed omnino omnes Campanos Capi se parente ostentasse. merito ergo per Capim Mamertini se in Romanorum parentibus numerant. Hæc Liuineius. Hoc loco Momus: Auriculam tibi vellerem, inquit, Geni, nisi populi Romani nominis ac dignitatis in fraterculi offensa rationem haberem. noui enim, quam facilis in captanda rixarum occasione populus ille fuerit. an verò tibi exciderunt, quæ colophonis loco, his quæ proferebas,

Liuine-

Liuineius adiecit. ita enim concludit. *merito ergo Mamertini se in Romanorum parentibus numerant Iliensibus pares, sed fabulosa origine, vt inquit author*. credo illud fabulosa stomachum tibi mouet. Dicarchus ad hæc, Arrige aures Geni, inquit. iugulum enim petit ictus iste. Et hoc ipsum, inquam tum ego, de quo triumphas Mome, quanti faciendum sit, in loco expendam. interim ad Liuineium redeo, qui eius vt vides sententiæ author fuit. Alia certe Ludouico Ariosto mens fuit in deducenda ista Messanensium atque Iliensium cum Romanis necessitudine ac fraternitate. scilicet Astianactem inducit Hectoris filium Messanæ imperium olim tenuisse. huius deinde posteros, eum Romam transmisissent, principem locum inter vrbis familias habuisse. verba hæc sunt. *

Ruggiero incominciò, che da Troiani
Per la linea d'Ettorre erano scesi,
Che poiche Astianatte dalle mani
Campò d'Vlisse, e da gl'aguati tesi,
Hauendo vn de' fanciulli coetani
Per lui lasciato, vscì da quei paesi,
E dopo vn lungo errar per la marina
Venne in Sicilia, e dominò Messina.

I discendenti suoi di qua dal Faro
Signoreggiar della Calabria parte,
E dopò più successioni andaro
Ad habitar nella città di Marte,
Più d'vno Imperatore, e Rè preclaro
Fù di quel sangue in Roma, e in altra parte,
Cominciando à Constante, e Costantino
Sino à Rè Carlo figlio di Pipino.

* *lib. 36. stropha 71.*

¶ Non ignoro Ariostum suo illi amatorio poemati fere innumeras fabellas miscuisse. sed neque mihi quisquam negauerit, plures quoque veras historias illum attigisse, quamuis poeticis fictionibus inuolutas. quocirca facillime suspicor, Poetam cum in Eumenium aut illi similem antiquum Scriptorem incidisset, qui Mamertinorum & Romanorum fraternitatis meminisset, eam narrationem huiusmodi commento ac velamine adornasse. Verum si in re vetustissima coniecturis locus est aliquis, duplici ac diuersa ratione cognatio

gnatio ista deduci posse mihi videtur. Primum constat apud omnes, Mamertinos Gentem Oscan * fuisse, vnde & Sillius Osco nomine eos celebret. nomen quoque ipsum id ostendit. inde enim Mamertini Festo dicti, * quod in assumendo gentis cognomine, cura inter se disceptarent, collectis in vrna duodecim Deorum nominibus, Mars sortito obtigit, qui Oscorum lingua Mamers dicebatur. Si recte memini, interpellans Momus hic, Osci hi illi sunt, quos non alio nomine celebriores, quam histrionico Strabo * scripsit, quod scænis ac pulpitis mire apti essent. quibus & Atellanas fabulas, quæ in prouerbio sunt, acceptas ferimus. & ego. Non adeo impudens sum, qui id negem Mome. sed neque tamen tibi concedam, eo nomine reprehendendos illos fuisse, qui sciam ad honesta animi auocamenta fabulas inuentas esse Atellanas, atque adeo neutiquam inter viles & scænicas artes commemorari solitas. Inde illud Liuij. * *Quod genus ludorum tenuit iuuentus nec ab histrionibus pollui passa est. eo institutum manet, vt actores Atellanarum nec tribu moueantur, & stipendia tamquam expertes artis ludicræ faciant.* sed ad rem redeo. Osci cum finitimas Romano agro regiones tenuerint. Straboni, * & inter Latij populos numerati sint, * verisimile est eos, & origine & cognatione Romanis fuisse coniunctos, quod generatim de triginta Latini nominis populis passim Halicarnassæus * & Liuius * testantur. Id etiam eo suadetur, quod Latina lingua magna sui parte ex Osca originem ducit, Enniumque in suo poemate Osce locutum ex Cicerone & Liuio Scriptores docent. quin Oscis solis id obtigisse, vt cum ipsa gens defecerit, eorum tamen lingua salua Romanis manserit, authores habeo Strabonem, * Volaterranum, * Crinitum, * & Hieronimum * Columnam. Altera cognationis huius deducendæ ratio paulo discrepat ab ea, quam Liuineius affert. censeo namque Campanos non modo ex Capi, quod ille existimabat, consanguineos fratresque populi Romani dictos, sed ex eo etiam, quod ob regionum affinitatem promiscua ijs matrimonia fuere. quod nemo ignorat, qui Liuium * legerit. is de habitu animorum loquens, quo Campani post Cannensem pugnam affecti in nomen Romanum erant, hæc habet. *Id modo erat in causa, ne exemplo deficerent, quod connu-*

bium

* *Sillius libr. 14. Volaterran. libr. 6.*
* *Diodor. libr 21. c. 13. Volater. l. c.*
* *lib. 5.*
* *lib. 7.*
* *lib. 5.*
* *Reusnerus in descript. Italia lib. 1 Vinand. in Fastis anno 150. Sigon. de Iure Italia lib. 1. c. 3. & 7.*
* *lib. 1.*
* *lib. 8.*
* *lib. 5.*
* *lib. 6.*
* *De honesta discipl. lib. 3. c. 3.*
* *In notis ad Ennium in vita eiusdem.*
* *lib. 22.*

Tium vetustum multas familias potentes & claras Romanis miscuerat, & quod cum militarent aliqui apud Romanos, maximum vinculum erant trecenti equites, nobilissimus quisque Campanorum in præsidia Sicularum vrbium delecti ab Romanis ac missi. & non multo post, Decius Magius, qui totus à Romanis erat, Campanos populares suos hortatur, *ne præsidium Annibalis recipiant, vel vt receptum eijciant, aut si malum facinus, quod à vetustissimis socijs consanguineisque defecissent, forti ac memorabili facinore purgare vellent, vt interfecto Punico præsidio, restituerent se Romanis*. Accedat id, quod Legatos Campanorum in Senatu dixisse, Liuius * narrat. *Paucos nobilium superesse, quos nec sua conscientia, vt grauius de se consulerent, impulerit, nec victoris ira capite damnauerit. eos libertatem sibi ac suis & bonorum aliquam partem orare. Ciuibus Romanis affinitatibus plerosque & propinquos iam cognationibus ex connubio vetusto iunctos*. id tandem Sigonius * agnoscit, qui ex ea consuetudine, Pacuuium Calatinum nobilem Campanum ex Appij Claudij viri consularis filia liberos suscepisse, & filiam Romæ nuptum M. Liuio triumphali viro dedisse scribit. & verò Campani non modo consanguinitate Ciues Romanos attingebant, sed & ipsius quoque ciuitatis iura consecuti sunt. *Adijcite ad hæc, Varro ad Campanos dicebat, * quod foedus æquum dedimus, quod leges nostras, quod ad extremum, id quod ante Cannensem certe cladem maximum fuit, ciuitatem magnæ parti vestrum dedimus*. Campanis enim equitibus, quod cum Latinis rebellare noluissent, ciuitatem sine suffragio datam antea scripserat, * inde verò multis post annis T. Veturio & Sp. Posthumio Coss. Campanos vniuersos in ciuitatem ascitos prodidit Velleius. * vnde & Falerinam tribum à Campanis dictam Sigonius * censet, quod & Panuinio * quoque probatur. Non abludit, quod olim Regulus dicebat * *Per Senatum agi de Campanis, qui Ciues Romani sunt, iniussu populi Romani non posse. idque apud maiores nostros in Sutrianis factum est, cum defecisset, vt M. Antistius Trib. Pl. prius rogationem ferret, sciretque plebs, vt Senatui de Sutrianis dicendæ sententiæ ius esset*. hoc tandem est, quod Campanos Romæ censitos fuisse Liuius * docet. Fit ex his, vt pedem referamus, Ma-

* lib. 26.
* De iure C. R. lib. 1. cap. 9.
* Apud Liuium li. 23.
* lib. 8.
* lib. 1.
* De iure Ital. lib. 1. cap. 3.
* In Ciuitate Romana tribu 31
* Apud Liui. lib. 26.
* lib. 38.

mertinos, cum Campani fuerint, recte se consanguineos cognatosque & fratres populi Romani appellasse. Quid, inquit Hermeas, num ne oblitus es id, quod paulo ante dicebas, Geni, Mamertinos gentem Oscam fuisse? qui fieri igitur potuit, vt iidam Campani fuerint? Et ego. Nihil est, quod hæreas, Hermea. hæc enim minime inter se pugnare eruditi sciunt. & ipsos enim Campanos Oscos, & eorum metropolim Capuam Oscam dictam ex Catone, Sempronio, & Strabone docent Albertus, * Reusnerus, * & Vinandus. * Atque hinc conciliari facile potest antinomia illa, quam apud Scriptores ostendimus. Etenim legionem, quæ Mamertinorum exemplo Rhegium occupauit, Campanorum militum fuisse, Epitome * Liuij scribit. Polibius * verò & Orosius * Romanos fuisse, tradunt, quod & M. Valerius * Maximus sensisse visus est, cum dicit. *Nihil profuisse M. Fuluij Tribuni pl. intercessionem, ne in Ciues Romanos* (de Campana legione erat sermo) *aduersus morem maiorum sæuiretur*. Eos nimirum Liuius Campanos appellauit, quod origine Campani fuerint, Polibius verò & Valerius Romanos, quod Romanam ciuitatem adepti. At enim, inquit Momus, Cornelium Tacitum * authorem habeo, solos Heduos Gallorum Fratres populi Romani appellatos. Caue igitur Geni, ne cum Tacito suscipiendæ inimicitiæ tibi sint, cuius in fidem omne genus hominum dicto, scripto, facto iurasse probe nosti. Recte quidem mones Mome, inquam ego. sed intelligas velim, comparationem illam ad solius Galliæ populos referri, vt senserit, in vniuersa Gallia solos Heduos eo nomine gloriatos. in quo tamen deceptum Tacitum, ostendit Lipsius, * dum ex Lucano Aruernos, & ex vetusto lapide Batauos populi Romani Fratres dictos probat. Tandem, vt obiecto à te dudum proposito satisfaciam, & si Eumenius noster, vt causæ suæ seruiat, Heduorum scilicet laudationi, fabulosam appellet originem fraternitatis, quæ inter Romanos & Mamertinos fuit, mihi tamen satis sit, constare ex Polibio & Zonara, nostros ita fuisse appellatos. adde, quod fortasse Orator eo nomine Iliensium, & Mamertinorum cum populo Romano necessitudinem eleuare voluit ipsa temporis vetustate, quæ cum historiarum fidem minuere, tum cognationis affectum, sensumque laxare vt plurimum

* In descript. Italiæ.
* lib. 2.
* In Hercule Prodicio.
* lib. 13. & lib. 15.
* lib. 1. & 3.
*
* lib. 2. c. 7
* lib. 11.
* In notis ad Tacit. lib. 11.

num consueuit. Quæ enim omnem Scriptorum memoriam superant, fabulosa appellantur; vt propterea in priores Bibliothecę suæ libros fabulosorum nomine inscriptos Diodorus noster reiecerit historias Troiano bello antiquiores. & de hac ipsa Iliensium cognatione, scribit Tacitus, * *Neronem sexdecim annos natum, vt honestis studijs & eloquentiæ gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum & Iuliæ stirpis auctorem Aeneam, aliaque haud procul fabulis vetera, facunde exsecutum, impetrasse, vt Ilienses omni publico munere soluerentur*. Excepit sermonem Callistratus, &, Quasi vero, inquit, Eumenius senserit, fraternitatem illam Mamertinorum & populi Romani, vti vetustiorem, & longa sæculorum obliuione obductā, nullo modo conferendam cum ea, quam Hedui nouam ac recentem præseferebant. ita ne verò Geni? Ita inquam ego. Cur ergo, inquit Momus, barbaros appellat Mamertinos Polibius, * si Campani, si Ciues R. erant? Causam in promptu habe, inquam ego. Oscorum linguam, qui ijdem Opici erant, quod diuersis constaret, corruptissimam fuisse oportuit, ideo vsus inualuit, vt ὀπικίζειν idem pene esset, ac barbare loqui, & Opici siue Osci barbari dicerentur, quod pluribus ex Eudoxo docet Hieronimus Columna, * præterquam quod non Italia modo, Italicæque vrbes, sed & ipsi quoque Romani, si Meursio * si Paraeo * credimus, cum Græcis tum Latinis barbari appellati.

¶ Tandem vt vt consanguinitas ista deduci possit, persuasum habeo, me ab omnibus paulo æquioribus id facile impetraturum, vt si non natura fratres, quod non nimis ambitiose expetimus, at certe officij beneuolentiæque causa, quod maxime optamus, Mamertini id nominis promeruisse credendi sint. quod aliquos postea populos pari de causa S. P. Q. R. vel Impp. beneficio, pro magno eximioque ornamento assecutos probant Stephanus Vinandus * & Iustus Lipsius. * quorum iste Heduos non aliam ob causam fratres Romanorum dictos esse scribit, quam quia Germanorum consuetudine boni fidelesque socij fratres ac germani dicebantur. Porrò nostri tot litteris traditam & vsurpatam verbis fraternitatem clarissimis officijs, singulari opera, fideque & beneuolentia comprobarunt. Ac primum bel-

* lib. 12.

* lib. 1.

* In vita Ennij.

* In Licophronis Cassandram.

* In notis ad Plaut. Captiu. act. 4 sc. 2 Bacchid. act. 1. sc. 2. Poenu. act. 3 sc. 2.

* In Hercul. Prodicio.

* In notis ad Tacit. lib. 11.

lo Punico, si Romanam historiam tenemus, principem caussam Mamertini dedere. Nam cum ab Hierone Siculorum Rege, quo cum de agri finibus non semel dubio marte certauerant, grauissime premerentur, ad Carthaginienses primum, quorum celebre tum apud Siculos nomen erat, confugere. postea, vel quod non satis horum viribus confiderent, vel quia factionibus diuisæ ciuium sententiæ, alijs Carthaginienses, Romanos alijs præferentibus, in hos tandem vniuersi inclinarunt. Legatos igitur Romam mitti placuit, qui fœderatæ sociæque vrbi suppetias peterent. quos cum Senatus audisset, in diuersa abijt. tandem delata ad populum res est, qui amplificandi imperij spe ductus, Mamertinos audiendos decreuit. *neque enim ignorabat*, ait Polib.* *Messana accepta, & Syracusas* quas Cæsaraugustam patronus * tuus nouo exemplo appellat, *& quicquid reliquum Siciliæ esset, imperio populi Romani facillime cessuras*. Paucioribus dixisses Geni, inquit Momus, Mamertini partim ad Carthaginienses, partim ad Romanos defecere, quod si beneficij loco populo Romano expensum feras, vide num etiam beneficium illud appelles, si vi ac malo coactus id feceris, quod, si integra res esset, neutiquam in animum induceres. nam quæ, obsecro, ista gratia est? præsertim cum pauci illi Mamertini sua priuatim sponte, non publico ciuitatis consilio Romanorum opem implorarint. Nasute nimium agis Mome, inquam ego. nam quod Mamertinos vel Hieronis, vel Pœnorum metus ad ea consilia impulerit, quod tandem piaculum est? quod verò abdidisti, non communi ciuium voluntate Romanos esse auitos, & si Polibius innuere videatur, mihi tamen longe verisimilius eiusce rei narratio à Diodoro nostro petenda esse videtur. Scribit is * in ea pugna, quæ ad Longanim amnem inter Hieronem & Mamertinos fuit, hos adeo metu consternatos esse, vt vrbem pene dediderint, nisi mature Annibal classis Punicæ Præfectus, qui inde præter vehebatur, accurrisset, ac Hierone per astum tantisper expectare iusso, præsidium oppido intulisset. deinde verò cum Pœnia Mamertinis eiecti non minus, quam Hiero vrbe excidissent, hos in colloquium venisse, & societatem inter se pactos, coniunctis viribus Messanam oppugnasse. tum demum verò Mamertinos ab populo Romano

* lib. 1.

* Matute pag. 30.

* libr 22. cap. 15.

fœderis iure ſuppetias imploraſſe. Ex qua Diodori teſtificatione vides iam noſtros re integra,eiectis ſcilicet multo ante Punicis præſidijs, & de communi omnium ſententia, Romanos aduocaſſe.

¶ Sed hæc haud multum habent momenti,inquit Momus. illud magis ex te ſcire velim, quid cauſæ fuerit, quæ Romanum temporis locique eximium captatorem, ne Mamertinorum cauſam ſtatim arriperet, retardauerit? illa enim, quam conſulto, vt ſuſpicor, præterijſti, fortaſſe ad criminis inuidiam declinandam, veritum ſcilicet eum eſſe, ne ſi Mamertinos ex fœdere adiuuiſſet, communis ſceleris, vel inconſtantiæ argueretur, quod facinus in legione Campana, quæ Rhegium per vim occuparat, ſeueriſſime vindicatum, in Mamertinis diſſimularet, eiuſdem imo tanto grauioris criminis obnoxijs, quanto grauius peccat, qui exemplo ſuo facit, vt alij peccent; cauſam hanc, inquam, non tanti exiſtimo: qui nouerim, apud populum Romanum iuris & æqui rationem non ita ſcrupuloſe habitam, quin ſæpe, & plurimum in aliena ſepta tranſilijſſe, ſine vllo delectu iniuſta bella ſuſcepiſſe, apud omnes vbique audiat. Tum ego. Semper, Mome, ad ingenium redis. & vnis verbis Romanos imperij auidos, Mamertinos hoſpitij & iuris gentium violatores accuſas. De illis non laboro, quod eos in parte hac Lipſius * tuendos ſuſceperit. Noſtros qua ratione excuſem perdifficile eſt. & niſi vrbis ſplendor, diuitiæ, ſitus oportunitas, cœli terræque temperies * eos ab omni culpa vindicant, at certe magna ex parte facinoris odium minuunt. Atque hæc quidem, ſi communem Scriptorum errorem ſequi placeat. mihi ſane alia ſemper mens fuit. Nego enim Mamertinos vnquam vi, fraude, malis artibus Meſſanam occupaſſe. vnus mihi omnium loco ſit Feſtus Pompeius. * *Mamertini*, ait, *appellati ſunt hac de cauſa: Cum de toto Samnio grauis incidiſſet peſtilentia, Sthennius Mettius eius generis princeps conuocata ciuium ſuorum concione expoſuit, ſe vidiſſe inquiete præcipientem Apollinem, vt, ſi vellent malo liberari, ver ſacrum vouerent, ideſt, quæcumque vere proximo nata eſſent, immolaturos ſibi. quo facto, leuatis, poſt annum viceſimum deinde eiuſdem generis inceſſit peſtilentia. rurſum itaque conſultus Apollo reſpondit, non eſſe perſolutum ab*

Lettar. pag. 42.

* *De Admirandis vrbis lib. 4. c. 3*

* *Herodot. lib. 7 Pauſan. libr. 4. Thucid. lib. 6. Polib. libr. 1.*

* *In verbo Mamertini*

bis

his votum, quod homines immolati non essent: quos si expulissent, certe fore, vt ea clade liberarentur, Itaque iussi patria decedere; cum in parte ea Siciliæ consedissent, quæ nunc Tauricana dicitur, forte laborantibus bello nouo Messanensibus auxilio venerunt vltro, eosque ab eo liberarunt prouinciales, quod ob meritum eorum vt gratiam referrent, & in suum corpus communionemque agrorum inuitarunt eos, & nomen acceperunt vnum, vt dicerentur Mamertini, quod coniectis in sortem duodecim Deorum nominibus, Mamers sorte exierat, qui lingua Oscorum Mars significatur. cuius historiæ author est Alsius lib. 1. belli Carthaginiensium. Ex qua Alsij narratione à Festo recepta vides falso hactenus violati hospitij & latrocinij nomine Mamertinos esse à Scriptoribus insimulatos. Sed neque sane ad rem facit, Mome, quæstio hæc, neque in ea positas esse, vt ille dicebat, Græciæ fortunas, satis intelligis. Pergo itaque ad reliqua. Appius Consul ex Claudia gente, cui commissa illa prouincia fuerat, instructa classe, superato freto Messanam appulit, publica vrbis gratulatione acceptus. Prima illi cura fuit, cognatos sociosque obsidione liberare. Misit itaque ad Hieronem & Pœnos, ad componendam pacem legatos. Hi cum nihil profecissent, bello decernere statuit. Eductis igitur vtrinque copijs, cum primo diu anceps prælium fuisset, tandem victoria à Romanis stetit, maxima hostium cæde edita, quo metu perculsus Hiero, relictis castris noctu Syracusas concessit, ne quid seditionis in ea vrbe moueret belli aduersi fama. Carthaginienses in subiectas ciuitates se recepere. Appius verò & secundæ fortunæ beneficio egregie vsus, & nostrorũ fide auxilioque fretus Syracusanorum castra persequitur, miroque certamine plures cædit, reliquos in proxima oppida fugat. Rerum feliciter gestarum fama populum Romanum facile impulit, vt maioribus animis viribusque bellum susciperet. Consules itaque M. Valerium Maximum & M. Octacilium Crassum in Siciliam mittunt. quorum aduentu pleræque Siciliæ ciuitates, quæ Carthaginiensium vel in ditione vel in fœdere erant, sponte sua, vt Polibius, & Zonaras testantur, aut vi atque armis adactæ, vt aliorum est sententia, ad Romanos deficiunt. Hiero, vt sociorum rem inclinatam videt, de sua quoque ipse metuens, populi Roma-

ni amicitiam tutiorem sibi quam Carthaginiensium futuram ratus, legatos ad Coss. decernit societatem deprecaturos. hi commodissimam belli conficiendi occasionem nacti, cum Hierone pacem his legibus statuunt, si captiuos, oppida, loca Messanensium bello capta restituat. si centum argenti talenta ærario populi Romani inferat. Porrò ea accessione firmiores facti Romani cum Pœnis acrius bellum prosequuntur. quos plurimis prælijs attritos intra trium ac viginti annorum spatium in eas tandem angustias redegere, vt ægre pacem impetrarint, modo tota Sicilia & insulis, quæ Siciliam Italiamque interiacent, abstinerent, & duo millia Euboici argenti talenta penderent.

¶ Inde illud est, quod passim legimus, Messanā fuisse primi belli Punici causam. Hinc Rhodiorum illa in Senatu vox. * *Certe vos estis Romani, qui ideo felicia bella vestra esse, quia iusta sunt, præfertis. nec tam exitu eorum, quod vincitis, quam principijs, quod non sine causa suscipitis, gloriamini. Messana oppugnata Carthaginienses, Athenæ oppugnatæ & Græcia in seruitutem petita Philippum hostem fecerunt.* neque alio respexit * Macedonis Philippi Legatus in concilio Ætolorum, *Messanæ,* inquit, *vt auxilio essent, primo in Siciliam ascenderunt. iterum vt Syracusas oppressas à Carthaginiensibus in libertatem eriperent.* hoc demum est, quod in Maniliana Cicero gloriatur, populum Romanum propter socios cum Antiocho, cum Philippo, cum Pœnis bella gessisse. nempe explicat quidem, * cum Antiocho propter fœderatas Græciæ ciuitates, cum Philippo propter Athenienses, cum Pœnis primo bello Punico propter Messanam, altero propter Saguntum. Hic Momus. Vereor, inquit, ne patientia hæc mea, qua te vsque dicentem sustinui, effectum putes, vt deinceps, quicquid in buccam venerit, impune tibi liceat effutire. Et quam verò te à Siculis gratiam initurum speras, si hoc illis persuadeas, tuorum Mamertinorum opera Romanis auitis, Siciliam tot vrbium, oppidorumque direptiones, excidia, incendia, vastitates vidisse, tot subijsse infortunia, tot calamitates expertam, quot bella secum ipsa afferunt? Pulcherrime sane Messana capitis munus impleuit, quæ cætera membra, quibus naturali prospicere debebat affectu, prius cruento hostium ferro inquinauit.

* *Apud Liuium li. 45*

* *Liuius libr. 31.*

* *Manut. in notis.*

Littara pag. 35.

" nauit. quid enim est aliud,obsecro, externa arma in suorum " Siculorum, in sua viscera, in cognatas gentes euocare, nisi " cæteras vrbes, quarum esset futura vel regina vel mater, " vastare, euertere, ciuibus suis spoliare? Hac certe ratione " non caput erigitur, non sublimi vertice sidera feriuntur, sed " ceruices communi iugo, imo & securi supponuntur. Com- " para igitur huiusmodi capitalem causam (liceat sic appel- " lare) quam Messanenses præseferunt, cum æquissimis san- " ctissimis illis rationibus, quibus aliæ vrbes ad vera princi- " patus fastigia euectæ sunt. in vna nihil nisi horridum, mi- " nax, insolens, atrox, immane: in alijs verò festiua omnia, " omnia iucunda, omnia iustitiæ lancibus recte librata,& om- " nibus præter vnam Messanam gratissima reperies. Hui plus nimio incalescis, Mome, inquit Sophronius. at illud vide, ne Iliensis tragœdos conducat. Rem acu tangis, Sophroni, inquam. & fortasse Momus eo me vel inuitum impellit oratione ista, quo numquam antea cogitaueram. Etenim hæc prætextu, opinor, illud occupat, ne Panhormitanos suos (dudum enim aduerti, apud illos deuorasse, quæ hic euomeret) eo nomine accusem, quod acerrimi hostes populi Romani fuerint, contra verò Pœnorum partes studiosissimè sectati sint. hoc tamen ego metu te libero, Mome. neque ob eam rem reprehendendos censeo. qui sciam officia illa, quæ non Punicis modo bellis,sed æuo quoque antiquiori * Carthaginiensibus præstitere, naturæ ac sanguini persoluisse: scilicet, quia ortos se, vti etiam Carthaginienses, ex Tyrijs & Phœnicibus meminerant, Pœnos enim inde dictos, quasi à Phœnicibus Phœnos, ex Seruio docet Pighius. * Æquissimum ergo erat, Mamertinos populi Romani nomen & caussam sequi, quos cognatione & origine attingerent, Panhormitanos vicissim Pœnorum imperio parere, quibus cum commune genus acceperant. Quocirca ego, vt candide pro sensu meo loquar, summæ inhumanitatis, ne quid grauius dicam, Consules Romanos appellare soleo, qui Panhormo expugnata * tam grauiter in ciues, quantumuis rebelles, animaduerterint, vt cum hi caduceatoribus ad Coss. missis " vitæ incolumitatem deprecarentur (quid enim aliud parum " viri æque desiderent, quam vel breuem huius lucis vsuram) " ac stipulatione inita, vicenarum in capita minarum nume-

*Diodor. libr. 13. 14.

*In Fastis anni 490.

*Diodor. libr. 23. c. 12.

meratione facta liberi forent; vrbe occupata Coss. XIV. ciuium millia, si quis argentum attulissent, ex lege pacti libera dimiserint, reliquos verò ciues numero decem mille, cæteraque impedimenta cum spolijs subhasta distraxerint. vides itaque, Mome, nihil à me Panhormitanos eo nomine exagitari, quod Pœnorum amicitiam Romanæ prætulerint. Illud verò qua ratione excusare possim non video, quod Belisarium Iustiniani Imperat. ducem ad asserendam è Gothorum seruitute Siciliam cum exercitu venientem, Siculæ omnes vrbes exceperint, Panhormus sola obsidionem (quod gloriatur) * non modo expectarit, sed etiam hosti, veluti per ludibrium contemnens, decessum imperarit, nisi fortasse specioso Asyli Gothorum cognomine delectabatur. Quid, inquit Sophronius, Asyli titulos nihili ne censes? an non eo Romuli commento ac prætextu res Romana creuit? illud adde. Gothi etiam si barbari tum essent, Christiano tamen nomine censebantur. Hic ego. Fuerit sane, inquam, Panhormus Gothorum, fuerit Barbarorum Asylum neque enim id genus titulos & elogia ijs inuidemus, fuerint Gothi Christiani, Sarracenos verò impurissimos acerrimosque Christianæ religionis hostes cur adiuuerint, cur eius gentis reliquias tota Sicilia à Normannis eiectas, soli Panhormitani tuendas susceperint, & non vnam modo, sed alteram etiam durissimæ obsidionis fortunam subierint, neque ipse, si reuixerit, Oedipus causam diuinare posset. Quamquam ijs quidem satis commode, feliciterque res cesserit, siquidem, cum diu longaque sæculorum serie obscuram & ingloriam vitam duxissent, neque litterarum disciplina, neque armorum studio nobiles, vbi primum Barbarorum amicitiam fidemque amplexati sunt, Carthaginiensium, Gothorum, Sarracenorum, nomen aliquod habere, & in numero esse cæperunt. Momus hic manum mihi inijciens, De Gothis & Sarracenis, inquit, non inficias eo. sed tamen iniuria Panhormitanos arguis, quasi perpetuo Romanum nomen oderint. An verò nescis, cum Syracusæ à M. Marcello obsiderentur, ac reliquæ fœderatæ Siciliæ vrbes mille dumtaxat armatos viros singulæ suppetias Romanis mitterent, Panhormitanos tria millia dedisse? nempe, si nescis, ita cum illius * cecinit.

* Fazel. dec. 1. lib. 5. cap. 3. Valguarner. de orig. Panh. pag. 82.

* lib. 14.

Tergemino venit numero foecunda Panhormus.
cuius officij merito egregia à populo Romano ornamenta assecuti. quod post Fazellum * nuperus quidam * his verbis explicat. *Successiue amplificata à Romanis, & aquila Romanæ vrbis insigni, & vrbis nomine, & felicis cognomine, & imperio Prætorio decorata est*. Vel scutica, inquam ego, tuam istam tibi stoliditatem è cerebro excuterem, Mome, nisi te deceptum Fazelli grauissimi alioqui scriptoris authoritate intelligerem, qui primus in eam sententiam versum illum Musis frustra contra obnitentibus detorsit. scilicet fraterculus ille non recte Sillij mentem & verba intellexit. quem; tantum abest, sensisse à Panhormitanis suppetias Romanis missas, vt imo copias illas Syracusas defensum iuisse dixerit. nam, cum paulo ante populos enumerasset, qui se Romanis addixerant, ita subdit.

* decad. 1. lib. 8.
* apud Val guarn. loco cit. pag. 433

Hæc Latium manus & Laurentia signa mouebant
Cætera Elisæis aderat gens Sicana votis
Mille Agathirna dedit perflataque Strongilos Austris
Mille Thoanteæ sedes Fescellina Diuæ
Tergemino venit numero foecunda Panhormus.

Quo loco, si Sillium capio, hoc sensit, populos illos, de quibus ante dixerat, pro Romanis fuisse, reliquos verò Sicanos Elisæa vota, idest Carthaginienses ab Elisa ita dictos secutos esse. Atque hinc obiter tute ipse perspicere potes, quam sint tota hæc commentitia vix digna lucubrationibus anicularum, in quibus adeo Panhormitani sibi placent, cum ijs ornamentis, quæ mox referebas auctos se fastuose prædicant. nam quid non ausuros eos fuisse censes, si suorum in Romanam rempublicam officiorum ac fidei vel volam vel vestigium, vt dici solet, apud authorem aliquem reperissent, cum tot prærogatiuis ornatos se contendant, qui per vim ab Romanis expugnati, sub corona venditi, post victoris beneficio in patriam redire permissi, iterato ad Carthaginienses defecerint. Sed de his satis, in quibus in vita mea versatur oratio, & quæ ego, nisi à te prouocatus, libenter præterijssem.

¶ Pergo itaque qua cæperam. neque enim minora commoda, officiaque ex nostrorum consuetudine ac societate in vtriusque Punici belli progressu Romanus sensit. Certè præ-

ter commeatus, quibus necessario instruẽdi exercitus erant, constat ex Polibio, * Zonara, * & Sigonio * C. Cornelium Consulem, & non multo post M. Attilium & L. Manlium itidem Consules classem optimam Messanæ construxisse. A. quoque Attilium & C. Cornelium classem trecentarum quinquiremium adornasse in eadem vrbe, qua Panhormum, quæ Carthaginiensium, vt dixi, partes sequebatur ad deditionem impulere. Tandem à L. Iunio centum & viginti nostratas naues, præter onerarias octuaginta, Messanæ comparatas esse, ex eodem Polibio accepimus. Et vt ad posteriora exempla descendat oratio, quis nescit M. Marcello ad liberandas Syracusas à Senatu misso, primos omnium Mamertinos cum auxilijs præsto fuisse? sic enim Sillius * scribit.

* lib. 1.
* tom. 2.
* in Fastis anno 493. 491.
* lib. 14.

Exciti populi atque vrbes socia arma ferebant,
Incumbens Messana freto, minimumque reuulsa
Discreta Italia, atque Osco memorabilis ortu.

Qua verò tempestate seruitijs ad pileum in Sicilia vocatis Eunus ducem se ac principem præbuit, & in ciuitates atque oppida tam efferè sæuitum est, vt in Romani quoque populi dedecus quatuor Prætorum Manlij, Lentuli, Pisonis & Hipsæi castra vi capta sint, nullaque fuerit vrbs, quæ seruorum in se crudelitatem non senserit, ac perhorruerit; quantum eluxerit Mamertinorum virtus prudentiaque, Orosius * his explicat verbis. *Igitur in Sicilia bellum seruile exortum est, quod adeo graue & atrox multitudine seruorum, instructu copiarum & magnitudine virium fuit, vt, non dicam Prætores Romanos, quos penitus profligauit, sed Consules quoque terruerit. nam septuaginta seruorum millia tum in arma conspirantium fuisse referuntur, excepta vrbe Messana, quæ seruos liberaliter habitos in pace ac fide continuit.* Addit Florus, * seruiles hos motus durius, quam Punica ipsa bella Siciliam habuisse. Accedit his, quod non modo re Romana stante, sed ea per C. Cæsaris dictaturam inclinata iam & penitus collapsa, non est quod strenuam Messanensium fidem operamque desideres. nam cum Sex. Pompeio Magni filio Sicilia obtigisset nostri ea constantia Sexti partes excepere, vt Lepidi & Octauij copijs omnibus & viribus oppugnatum sinu fouerint, commeatu pecunijsque confor-

* lib. 5. c. 4.
* lib. 3. c. 19.
Appia. lib. 9.
Orosi. lib. 6. cap. 18.

marine, classibus ornatissimis instructissimisque defenderint. quare eo pertinere Ausonij versum,

Aut Pompeiani Milasena pericula belli.

censet Elias Vinetus, * & Messana pericula reponendum opinatur. Vides ex his, Mome, quæ prima fuerint, ac præcipua nostræ vrbis in populum Romanum officia, quæ merita. reliqua sane vel Scriptorum inopia, vel iniuria temporum nobis inuidit.

* *in notis ad Ausonium.*

¶ Hæc tamen ipsa, quanti ab eodem populo Romano æstimata fuerint, mecum animaduerte. & ne in rem meam loqui videar, Ciceronem potius in frequentissimo Senatu dicentem audiamus. Ciceronem inquam, veterem illum Siciliæ patronum, Mamertinis infestum maxime & inimicum. idque potissimum duas ob causas, & quod eius aduersarium C. Verrem reum à Siculis postulatum, publica laudatione tuendum suscepissent, tum etiam quod eum inquisiturus in Verrem Messanam appulisset, tecto ac domo, vt ipse queritur, non inuitarint, sed in publico iacere, ac pernoctare permiserint. Cum hæc ego dicerem, ridere interim Momus, & cachinnum tollere, Nam quid rei vel nugarum, inquam ego? & ille, Dies, inquit, hic vnus vel te planum & sicophantam ostendet, vel Ciceronem, me præuaricationes quæstionem ferente, denuo in exilium aget. nisi fortasse Ciceronem alium ab inferis suscites, qui personam ac nomen tuis hisce fabulis accommodet. Non longe Iudices quæsieris, apud quos eius criminis iudicium constituas. en præsto sumus, inquit Criticus. sed qui præuaricatorem appellas summum illum Oratorem? Quid ni ita appellem, inquit Momus, eum qui prodita causa, quam in Verrem & Mamertinos socios susceperat, hos, si modo vera fert Genius, adiuuerit? Tum ego. Non est quod timeam, Mome, ne sibi ipse Cicero in tua ista accusatione desit, qui amicorum saluti ac dignitati vbique adfuit. ipsissimum certe differentem hic audies. quod facile, si tanti es, & si tritas habes aures, notanda disertissimi viri dictione, poteris animaduertere. Is igitur sub initia secundæ actionis in Verrem hæc habet. *Nam cum omnium prouinciarum rationem diligenter habere debetis, tum precipue Siciliæ plurimis iustissimisque de causis. Primum quod omnium exterarum nationum princeps Sicilia*

se

se ad amicitiam fidemque populi Romani applicuit. prima omnium, id quod ornamentum imperij est, prouincia est appellata. sola fuit ea fide, beneuolentiaque erga populum Romanum, vt ciuitates eius insulæ, quæ semel in amicitiam nostram venissent, numquam postea deficerent, pleræque autem & maxime illustres in amicitia perpetuo manserint. itaque maioribus nostris ex hac prouincia gradus imperij factus est. neque enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium & receptaculum classibus nostris pateret. At inquies, quorsum hæc recensere, quæ communis insulæ laudem respiciunt? Velim ego, penitius mecum rem totam excutias. clarissime enim animaduertes, adeo splendidam orationem mutis quibusdam verbis Mamertinorum aduersus populum Romanum officia, fidemque prædicare. Illud ipsum, Momus inquit, expecto. id mecum ipse perpendo. neque enim pernegauerim, me adeo bardum ac stupidum esse, vt, ne per somnium quidem id ijs verbis Ciceronem voluisse, intelligam. quin maxime gaudeo, tam excellenti aurium sensu pollere te, vt ex ea Ciceronis clausula occultiora sensa colligas, quam quæ verbis ipsis concludi possint, vt de Linceo fabulati sunt, videre eum solitum, præstantissima illa oculorum acie, quicquid intra terræ viscera contineretur. Ecquæ verò, inquam ego, Mome, vel in alijs reipublicæ prouincijs, vel in ipsamet Sicilia vrbs tantopere populi Romani amicitiam affectauit vt Mamertina ciuitas? adeo vt prius ei se fœdere iunxerit, quam præsentem de facie cognosceret? Quæ ita præstanti fide ciuitas fuit, vt ab Romani nominis societate numquam defecerit? Quæ nam ad Carthaginis excidium, Africæque imperium Romanas classes portu excepit, commeatu, copijsque instruxit, mari emisit? id quod apertissime eisdem fere verbis Strabo * concinit, qui de Messanæ portu loquēs, *Romani* ait *eo aduersus Carthaginienses vsi sunt receptaculo*. Pædianus * verò hunc eumdem Ciceronis locum, quo omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani applicuisse dicitur, hæc habet. *Tum, cum Messana ciuitas seditione diuisa auxilium contra Hieronem per legatos à populo Romano petijt, quod fuit initium discordiæ.* Atque ego quidem hoc loco mirari

* Strabo libr. 6.

* Pædian. in action. 2.

satis

satis non possum maximi Oratoris vel eximiam artem, vel non simplicem & candidum animum, quem non nemo * in homine illo desiderauit. nam cum è re sua non esse sciret, Mamertinorum aduersus populum Romanum merita officiaque recensere, quos ob causas iam ante dictas Vatiniano odio prosequens, oratione satis virulenta, maledictis, conuicijsque proscindere in animo habebat, cumque è diuerso plurimam interesset, Siciliæ vniuersæ causam honestiorem probatioremque facere ex ijs præsertim rebus præclare gestis, quorum potissima pars nostrorum fundus erat, obliterato Mamertinorum nomine, quicquid hi laudis ac gloriæ proprio labore & virtute quasi erant, prouinciæ generatim adscripsit. Sed vt crassioris farinæ homines veluti manuducam, adeamus, si placet, sextam in Verrem actionem ibidem inuenturi, quam maxime quærimus, luculentissimam Mamertinorum officiorum recordationem. *Quod tum Mamertini,* ait, *recentibus suis officijs, integra re, nullis populi Romani difficultatibus, à maioribus nostris foedere assequi non potuerunt.* Cornelianæ etiam orationis locus se ipso satis, nisi penitus desipio, rem hanc conficere censendus est. cum enim Cicero docere vellet, minime primum Cornelium Balbum fuisse, qui è fœderatis ciuitatibus Romana vrbe donatus esset, etiam si illi populi huiusce rei fundi facti non essent, ita ait. *Neque in vno Cornelio id fecit,* (de Cn. Pompeio erat sermo) *nam & Gaditanum Asdrubalem ex bello illo Africano, & Mamertinos obuios, & quosdam Vticenses & Saguntinos fabros ciuitate donauit.* subdit postea beneficij causam. *Etenim cum cæteris beneficijs digni sint, qui nostram rempublicam suo labore & periculo defendunt, tum certe dignissimi, qui donentur ea ciuitate, pro qua pericula ac tela subierunt.* Qui vnicus locus nostros cum ciuitate Romana donatos, tum etiam suis maximis in rempublicā meritis id assecutos esse ostendit, ea porrò quæ nam fuerint, ex Manutio * docemur his verbis. *quid hoc sit non satis assequor hoc tamen existimo proficiscenti ad bellum Africanum Pompeio quod cōtra Domitium à Silla proscriptum & Hiarbam Regem susceptum est obuiam iuisse Mamertinos operamque suam detulisse quod officium tanti eum fecisse vt præmij loco ciuitatem donauerit.*

* Plutarch. in Cicerone

* In notis ad orat. pro Corn. Balbo.

Rem

¶ Rem mihi nouam narras, Geni, inquit hoc loco Momus. quod nisi Ciceronem testem laudasses, vix tibi crederem. credidi enim hactenus, Ciceronis æuo Mamertinos nedum ciuitatem adeptos. Cur verò ita, inquam. & ille. Quia enim Cicero, cum Mamertinos Oratores perstringeret, qui laudatum Verrem ierant, *Vestra ne vrbs, ait, electa est, ad quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis R. prius, quam quemquam amicum viderēt populi Romani? quam vos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, item incolis vestris Ciuibus Romanis ostendere soletis, quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, cum videant ius ciuitatis illo supplicio esse mactatum.* qua oratione quid aliud adstruere Oratorem putas, quam Mamertinos, quia Ciues Romani nondum erant, deteriori in causa fuisse, quam Ciues Romani essent vel Rhegini, quos item iure ciuitatis donatos alibi dixit, nunc verò Gauio Ciue R. C. Verris scelere in crucem sublato, atque ita veluti mactato, vt inquit Cicero, iure ciuitatis, crucem illam Romanis ac Rheginis identidem ostentare solitos, vt intelligerent, se non iam alia aut meliori conditione, quam reliquos prouinciales futuros esse. Alioqui, si Mamertini id temporis in ciuitatem Roman. adlecti, eo iure censebantur, quid causæ erat, cur Ciuibus Romanis, vel Rheginis inuiderent? Nae tu mihi non parum delirare videris, Mome, inquam, si Ciceronem ijs in actionibus vere & ex fide historica, ac non potius oratorie multa adfixisse, causæque suæ inseruisse putas. Quid si dixerim, Mamertinos ea re significare voluisse, C. Verre Prætore nullam spem Ciuibus Romanis reliquam esse posse, qua Ciuitatis Romanæ obtentu & vsurpatione, commissorum flagitiorum pœnas elusuros se crederent. Id verò, inquit Momus, existimo: cum videam Ciceronem eo, quem proferebas, loco diserte ac planissime testari, Mamertinos Pompeij beneficio ciuitatem adeptos. At tu interim, qui vt Spartam istam exornares, Ciceronis omnes angulos penitissimosque recessus diligentissime explorasse præsefers, alios eiusdem Oratoris locos non aduertisti, qui non paulo felicius tuam sententiam confirmassent. illum * in primis. *Tua inquam Messana tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, prædarum & furtorum receptrix.* illum item. * *Te omnium Siculorum* *patronum*

* *Act.5.li.4*
* *Act.3.li.2*

patronum vna Mamertina ciuitas socia furtorum & flagitiorum publice laudat. Et ego. Nimio enimuerò ineptis, Mome, qui inimici hominis testimonium proferas. quod si memoria tenuisses, id, quod ante monui, iniquiori in Mamertinos animo Ciceronem fuisse, facile cognoscere potuisses, hominem illum tum causæ tum affectui plus æquo seruijsse. quod minime nouum in isto censeas velim; etenim is idem C. Verrem, cuius Romanam Præturam in Verrinis tot maledictis figit, totisque voluminibus concidit, in Cluentiana sanctissimum & diligentissimum Prætorem appellauit. Age verò Ciceronem tandem dimittamus tabulam forensem de triuio, quam Oratorem, idest virum bonum dicendi peritum inani verborum ita nequicquam insanientem. Mamertinos dixeram ciuitate Rom. donatos fuisse. quod quanti apud eius ætatis homines æstimatum sit, probe memineris, si ad sociale bellum respicias, quod ob negatam Italiæ populis ciuitatem exortum est. Illud autem admiratione dignissimum, quod prærogatiua ista atque laus nulli ex vniuersis Siciliæ populis contigit. nullam nostri vrbem Siculam in hoc beneficio sociam habuere. licet enim multo postea Sicilia tota à C. Cæsare Latinitatis iura impetrarit, & mox etiam à M. Antonio ciuitatem, quod potissimum Cicero * quæritur, communicatam tam facile exteris nationibus ciuitatem, quo etiam Diodorus * respexit, cum ait, *Multa igitur per insulam hanc ciuitates ad leges illas rempublicam conformarunt donec omnes Siciliæ populos Romani sua ciuitate donarunt*, neutram tamen legem, (quod bene Sigonius * animaduertit) fuisse postea seruatam, illud docet, quod Plinius * Mamertinos solos ciues Romanos appellat, Centuripinos verò, Segestanos & plerosque alios Latinæ tantum conditionis, Sed neque ego aliunde crediderim effluxisse ornamenta illa, quibus in sacra politia Messanensem ecclesiam iure gloriari conspicimus, quod ipsum apertissime Iulius III. Pontif. Maxim. testatur diplomate dato Kalend. Februar. pontificatus anno iij. quo potestatem facit eius ecclesiæ Canonicis, vel confirmat verius vetustissimam consuetudinem deferendi tiaras, cæteraque Pontificum ornamenta, agnoscitque perantiquum illum morem ritumque ex populi Romani beneficio atque institutis

* *ad Atticum lib. 14. epist. 12.*
* *lib. 13.*
* *De iure prouinc lib. 1. cap. 3.*
* *Histor. natur. lib. 3. cap. 8.*

cis originem habere. quod eo confirmatur, quia galerum, quo illi vtuntur, populi Romani sacerdotum, quos Flamines dixere, fuisse insigne passim apud Scriptores * legimus. Eadem etiam coniectura ducor, vt existimem, non aliunde causam ducere, quod solius Messanensis ecclesiæ Diaconis in tota Sicilia campagis calceatos, qui calcei albi sunt, procedere inter sacra antiquissimo sedis Apostolicæ beneficio liceet, vti Gregorius Magnus * scribit. Porro sacerdotalia calceamenta alba fuisse Romanis ex Appiano Volfangus Lazius * probat, nec ab Appiano Herodianus * abit, cum Antoninum Imperat. sacerdotum more, calceos ex lino candidissimos gestasse scribit. Neque est, quod in his pro tuo more subdubites, Mome. cum, vt id obiter moneam, clarissimum sit ecclesiasticæ antiquitatis studiosis, priscos illos Christianos Patres non parum multos Ethnicorum mores, tum in sacerdotibus adlegendis, tum in ipsis sacrorum ritibus in alios non plane omnino diuersos sanctius sacratiusque commutasse, * quod notius est, quam vt exemplis ostendere opus sit.

* Alex. ab Alex. gen. dier. lib. 2. c. 1. Carolus Paschal. de Coronis lib. 4. c. 2. Panuin. in ciu. Rom. tit. de Flaminib.
* lib. 7. Indict. 1. ep. 28
* lib. 8. de republ. Roman. c. 13.
* lib. 5.
* Desid. Herald. in notis ad Arnob. lib. 2 & 4. Bar. to. 1. anno 44. & 58.

¶ Sed nimium satis in Romana republica euagati sumus. postulat ordo dicendi, vt ad Imperatores Regesque, qui insulæ imperium tenuere, descendat oratio. Sane sui semper similis Messana pacem erga hos animi habitum perpetuo seruauit. Primum enim Arcadio Theodosij filio hostium fraude copijsque oppresso, cum extreme periclitanti nulla salutis spes affulgeret, sola Messana plurium nostratarum nauium classe comparata opem tulit, præsentissimoque periculo eripuit. Non multo post Iustiniano I. rerum potiente Totilas Gothorum Rex deuicta Italia, cum in Siciliam traiecisset, * Messanam omnium primum adortus est. Dementiolus qui tum Strategum agebat vrbe egressus, certamine cum hoste inito nihilo se inferiorem probauit, mox cum se intra mœnia recepisset, conseruati in præsens oppidi gloria satis cõtentus, Gothi Siciliam omnem populati sunt. Longo deinde interuallo restituta insulæ Georgij Maniacis opera libertate, quam Sarraceni multo ante ademerant, hi si Fazello * credimus, sed si Cedreno * fides aliqua est, vt antiquiori, ita etiam magis probato Scriptori, Siculi Romanorum iniuriæ insultantes, quæ illos causa ad id amen-

* Fazel. decad. 2. lib. 5. cap. 3.
* Decad. 2. lib. 6. cap. 2.
*

F tiæ

tiæ impulerit incertum, adſcito à Carthaginienſibus exercitu, præſidijs expugnatis, arces, vrbeſque præter Meſſanam omnes in fidem recepere. præerat vrbi tunc Cataloconus protoſpatharius, qui præter ciues quadringentos Armenos equites quingentos pedites ſub ſignis habebat. Siculi igitur, cum ne ſcintillam quidem Romani nominis in inſula reliquam eſſe cuperent, omnibus quibus per ætatem liceret arma ferre iuſſis, nouis inſuper ex Africa accitis auxilijs Meſſanam obſident. Porro Cataloconus ſimulato ex induſtria metu, cum triduo toto ſe in vrbe continuiſſet, hoſtes vagi palanteſque omnia populari vino iociſque largius indulgere ſegnius omnia agere, noctes comeſſationibus ac ſtupris trahere, ac ſi poſtridie vrbem eſſent capturi. Interim Meſſanenſis dux alia atque alia fingens, quarto die in quem eo anno, vt Baronius notat, ſacrum Pentecoſtes feſtum incurrebat, ſuis ad victoriam cohortatis, ſacriſque Chriſti myſterijs participatis, ex vrbe erumpens in hoſtes impreſſionem facit, eodemque impetu in caſtra Apollopharis peruadit, ipſum Imperatorem occidit, caſtriſque diſſipatis ſupra triginta hominum millia cædit, reliquis, qui cladi ſuperfuerant, Panhormum tamquam ad tutiſſimum Aſylum ſuum perfugientibus. Verum & ſi Meſſanenſes victoria hac ingenti hoſtem profligaſſent, inſulæ tamen imperium penes illos fuit, qui poſtea reſumptis viribus Meſſanam, quæ ſola Orientis Imperatori parebat, auxiliaribus copijs ex Africa Mauritaniaque accitis adorti, vi tandem captam expugnatamque miſerrime fœdarunt.

¶ Succedunt his feliciora illa tempora, quibus Normanni fratres Chriſtianam lucem libertatemque longo veluti poſtliminio reddidere, cuius beneficij cauſam Meſſanæ potiſſimum Sicilia tot annos infando barbarorum dominatu oppreſſa & fert & feret acceptum ſemper, * cum enim clarum & maxime illuſtre eſſet ea tempeſtate Normannorum nomen, tres è Mamertina nobilitate præclariſſimi Heroes, cum patriæ vicem extreme dolerent, neque aliam interim opem (adeò perditæ erant Chriſtianorum res) præſtare poſſent, Rogerio, qui Comes dictus eſt, authores primum fuere aſſerendæ ex barbarorum dominatu inſulæ, tum deinde eius expeditionis fortes fideleſque ſocij. quod cum latius

*Fazel.decad 1.lib 2. c 2. & dec. 2.lib.7.c.1.

tractan-

tractandum in loco sit, hic veluti digito demonstrasse satis sit. Iam deinde quis nescit * Gulielmum, cui Malo cognomen fuit, cum Panhormi miserrima omnia à Mattheo Bonello & reliqua coniuratorum fece in dies expectaret, à Mamertinis efflagitasse, vt quicquid nauium in promptu haberent, copijs armisque instructas suppetias mitterent? Normannis, & qui ijs successere Sueuis Regibus extinctis, conclamata iam vbique Corradini morte, Panhormus & reliquæ, præter Messanam vrbes, cùm Manfredi conatibus minus fauerent, soli Messanenses * summa fide Petrum Rubeum noua molientem cum familia tota vrbe eiecere & Manfredo legatione decreta & missa capessendi regni consilia præbuere. Eum credo Manfredum loqueris, inquit hic Momus, à quo postea Mamertini mutato consilio, cum defecissent, instructo satis copioso exercitu, freto traiecto, contra illius copias apud Crotonem Calabriæ vrbem hostiliter monere, vbi commisso prælio, cum grauissima cæde Manfredus hostium copias affecisset, nihil ea clade territi Messanenses, reparatis viribus Tauromenium, quod oppidum in Regis fide erat, expugnant, diripiunt funditus delent, ac deinde per legatos Romano Pontifici se se & ciuitatem dedunt. Ain verò, an alium Manfredum loqueris? Atqui non historiam Sicularum rerum texere cogitaui, Mome, inquam ego. neque hic locus longiores disputationes patitur. illud solum moneo, Manfredi causam æquam & bonam Mamertinos primo credidisse. at cum postea Corradinum, cui legitimo iure regni fasces debebantur, superstitem etiam num esse, & Manfredum ob eam rem ab Alexandro Pontifice diris execratum comperissent, iure ab eo defecisse credendi sunt. cum præsertim illi Summi Pontificis consilium & authoritatem necessario secuti fuerint, cui Siculi Reges & Regnum & Regium nomen acceptum ferunt. Nempe operam ludis Mome, inquit Criticus. en vt elabitur. facilius quam in Genium, testudo leporem assequetur.

* Fazel. eod. 2. lib. 7 cap. 4.

* Fazel. de cad. 2 lib. 8 cap. 3.

¶ Age verò, inquam ego, reliqua persequamur. Manfredo vita functo & singulari Caroli Andegauensis virtute accepta (frater is erat Ludouici Galliarum Regis, quem ob vitæ sanctimoniam in Diuorum numerum Bonifacius VIII. retulit) Messanenses, qui à Clemente IV. Siciliæ Regem

renunciatum eum ſcirent, omnium primi illius inſignia & mœnibus erexere. at, qua æquum fuit, animi voluntate noui regni auſpicia confirmarunt. at deinde expectata diu Principis virtus, cum in ignauiam vel tirannidem verteretur, noſtri ſui officij & muneris non immemores, per legatos cum priuatas tum publicas Siculorum querelas ad Regem perferendas curarunt. Is cum epiſtola illa ſua, quam ad Mamertinos * & Siculos ſcripſit, non ſatis oportuna remedia latius ſerpenti malo adhibuiſſet, in cauſa fuit, vt Panhormi primum, mox in reliquis Siciliæ oppidis miſere in Gallos ſæuitum ſit, communibuſque armis plurium annorum iniurijs vno eodemque die rite parentatum fuerit. Hem, inquit Momus, iamdiu te in his anguſtijs expecto. num fortaſſe eo impudentiæ perueneris, vt in huius gloriæ ſocietatem, quæ ſola ac ſolida Panhormitanorum eſt, partem aliquam Mamertinis tuis vindices, quos neque illorum preces, litteræ, obteſtationes, vt commune gentis conſilium ſequerentur, induxere. Optime vrges, Mome, inquit hic Ariſtobolus. at ſubriſi ego, &, Vides hic, Mome, inquam, quam æquo iure tecum hodie diſceptem, qui egregij illius facti laudem Panhormitanis conceſſerim, quo ſe maxime viros profeſſi ſunt. nam ante id temporis dubia res erat, viri ne an mulieris nomen Panhormus eſſet. quin frequentior ſententia obtinuerat Hermaphroditi eſſe, cum nomen ipſum fœminam ſonet, Panhormitani marem effingant in vulgato illo vrbis ſimulachro, cuius prolixam faciem, acuminatam barbam, diademate amictum caput tantum non panegirico exornat Fazellus. * Atqui tamen ita ſe rem habuiſſe, vt ante dicebam, vix Siculi quidam annales teſtantur, ijque anonimi, ne ſi caput in lucem efferant inuſtam aliqua turpitudinis, aut falſi nota frontem videamus. E diuerſo autem communis Scriptorum ſenſus, qui prouerbio locum fecit, & fama per manus ducta habent, Siculos omnes collatis conſilijs coniurationem ſuſcepiſſe & ad ſtatam veſperarum horam Gallos omnes tota Sicilia cæſos eſſe. Verum, vt dicebam, tuorum eſſe laudem hanc integram libens volenſque patior, & eo nomine plures ijs deberi gratias cenſeo. neque enim Mamertini in tanto rerum à ſe geſtarum gloriæ cumulo particulam hanc Panhormitanis vt extorqueant vel inuideant, induci

* Fazel decad. 2. lib. 8. cap. 4.

* decad. 1. lib. 8. c. vii.

induci possunt. At illud etiam mihi concedas, necesse est, in hac ipsa re, de qua per me licet triumphes, longe maiorem gloriam Mamertinos nactos esse. Primum quia tui isti Gallicidæ non consilio, non industria facinus illud aggressi, sed casu & temeritate, vt ijdem ipsi prædicant, temere autem in acie versari & manus cum hoste conserere, tantum abest, vt in laude aliqua sit, vt potius immane quoddam & bestiarum simile esse Cicero * scripserit. Nostri verò, quæ ipsorum est in tractandis rebus constantia & moderatio, cum plurimis Panhormitanorum aliorumque legationibus, vt hoc eis concedam, ad rem totam conficiendam vrgerentur, se se in officio continuere. at cum Galli petulantius horum patientia abuterentur, in eos irruunt, Herbertumque Siciliæ Præsidem, qui Messanæ ius dicebat * in Guelphoniam arcem primum mox in Calabriam compellunt. ita Messana nulla pene hostium cæde edita ex Gallorum tirannide se in libertatem recepit. Carolus grauissima suorum clade accepta, cum ingentibus copijs numerosaque & instructissima classe, quibus in Michaelem Orientis Imperatorem bellum meditabatur, Messanam traijcit, Siculæ Hidræ caput, sic enim dicere solitum aiunt, primis ipsis conatibus dissecaturus. quindecim equitum millia sub signis habuisse scribit Hieronimus Surita, * vt multo sane maiores pedestres copias fuisse verosimile sit. Mamertini quidem inopinato hostis aduentu metu percelluntur, non tamen animorum, aut nominis obliti, Balduino Mussono Duce infesti hostibus occurrunt. sed re male gesta plures cæsi, plerique capti, dux ipse cum paucis vix incolumis ad suos euasit. Hi disciplinæ militaris tenacissimi cladem illam Ducis ignauiæ tribuentes capitis in hominem animaduertunt, Alaimum Leontinum virum impigrum bello & vrbi præficiunt. Interea dum nostrorum sanguine furiosissimi hostis ira eneruatur, corporumque obiectu gladij à reliqua Sicilia propelluntur, Siculi (sic Fazello placet, ad facti infamiam minuendam, id scilicet altera patria impetrare ab eo debuit, at si Villano * Paulo Æmilio, * Summontio * fides aliqua est, Panhormitani) cum Messanam acerrime oppugnari intelligerent, & fortasse bene auriti homines iam inde à ducentis milliaribus Gallorum oppugnantium voces, (vocalissimi enim & auium

* de officijs lib. 1.

* Surita lib. 3. c. 17.

* lib. 3. Hist. Arag. c. 23.

* Hist. Flor. c. 63. lib. 7.

* Hist. Fracor. in Philippo Pulchro.

* Hist. Neapolis.

auium & hominum Galli sunt) armorum strepitum, machinarum & arietum fragorem auribus accipere sibi viderentur, in extremam formidinem acti, per legatos morum ac vitæ sanctimonia conspicuos Romano Pontifici se commendare, veniā admissi facinoris sacris illis ac sanctis verbis deprecari, *Qui tollis peccata mundi miserere nobis Qui tollis peccata mundi dona nobis pacem*. nempe pacem infimis precibus petebant, qui bellum vix pene auribus acceperant. Sane Pontifex stultissimam hominum leuitatem facetissimè castigauit. fertur enim respondisse, illos Iudæis esse persimiles, qui Christum Dominum, qua ijs verbis pie in speciem venerabantur, *Aue Rex Iudæorum*, qua conuicijs, probris, verberibusque afficiebant. vt ea re intelligerent inepte Panhormitanos agere, qui tam studiose humiliterque pacem exposcerent, cum interim Mamertini strenue fortiterque Caroli conatibus obuiam irent. Ad hos redeo, qui durissima obsidione pressi, cum sociorum auxilia desperata pene essent, atque inter hæc Milas, quæ ciuitas sub Messanensi ditione erat, à Gallis expugnatas intelligerent, Gerardo præsertim Cardinale Parmensi id summis officijs contendente, qui in ea expeditione Legatum Pontificium agebat, ea lege deditionem offerunt, si præteritarum rerum obliuio & veluti amnestia quædam sanciretur, si non maiora vectigalia imperarentur, quam Gulielmo II. numerata constaret, si nullos magistratus neque in pace neque in bello Gallis hominibus capere liceret. * Eas conditiones cum grauissimi quique copiarum duces auide accipiendas censerent, Rex, (siue ira animos occupāte minus quid in rem expediret dispicere tum potuerit, siue, quod vt alij * censent, vrbe per vim expugnata, crederet, iure se Mamertinorum immunitates, quibus sub Gulielmo vsi essent abrogaturum) cum non nisi dedititio fœdere eos se in fidem recepturum comminaretur, & pacis & deditionis spem omnem amisit. Legatus quidem sacrorum vsum tum publice tum priuatim interdicit, Carolus verò vrbem terra marique acrius obsidere pergit, machinis, tormentis muros disijcere nequicquam instituit. E diuerso enim nostri nihilo segnius hostem repellunt. matronæ ipsæ iam inde ab belli initio nihil sibi reliqui facere, quo minus lapides, ligna, missilia, cæteraque id genus

* Surita loco citato.

* Pet. Matthæus in historiola Philippæ Catanensis.

nus

nus instrumenta propugnaculis inferrent, pueri, senes, omnis ætas, omnis ordo, omne mortalium genus propugnare, nulla munera, onera, pericula detrectare, neque duce, neque hortatore egere, vt nulla multis ante sæculis acrior aut oppugnatio aut propugnatio hominum memoria teneatur. videlicet haud ignorabant Mamertini Gallos suorum popularium manibus nostrorum sanguine in primis parentaturos. Fama est eaque litteris contestata, matronarum virtutem fœmineam, an masculam dixerim, in quibus Matilden, Clarentiam, Dinam appellant, ipsos hostium efferatissimos animos in sui admirationem primum, post in commiserationem traxisse, inde enatas illas hostium cantiunculas, rudes quidem eas pro sæculi more, sed quibus tamen satis testatum volebant, inuitos se reluctantesque eo pertrahi, vt eius generis fœminarum procreatricem vrbem oppugnarent. cęterum postea Mamertini vbi Petrum Aragonium Regem Drepanum appulisse cognouerunt, elatiores securioresque redditi noctu eruptione facta hostes cædunt gazaque omni & commeatu pene exuunt, & de Florentinarum * copiarum prætorio tabernaculo (nam & hæ Carolo auxiliares erant) trophæa Patronæ Virgini in æde maxima statuunt. quæ latissime explicat Bartholomeus Neocastrensis Siculus illorum temporum scriptor, * qui eius æui res gestas Heroico carmine quindecim libris complexus, opus ipsum Messanæ nomine inscripsit.

** Villan. libr. 7. c. 64.*

** apud Surit. in præf. indicis rerũ Aragonicarum.*

¶ Iam verò quot operas, studia, legationes insequentibus annis Romani Pontifices Martinus II. Bonifacius VIII. Benedictus XII. in conciliandis frustra * Mamertinorum animis prodegerint, satis sit hoc loco innuisse: sane iustas ac nostris præcipue commodas & cum dignitate vrbis coniunctas pacis conditiones à Legatis postulatas vix credas & strictis gladijs cominus & missilibus machinisque eminus à nostris esse reiectas. Nam fœdus illud Bonifacij VIII. operæ firmatum, quo Iacobus Petri filius Aragonum & Siculorum Rex, cum Carolo Neapolitano Regi Sicilia cessisset, * Ducem se etiam futurum sacro illi (sic appellabant) bello promisit, quod ad vindicandam insulæ possessionem indicebatur, quam turpe & fœdum ipsi Iacobo fuit, qui Siculos in patris fidem & clientelam tanto animorum consensu transeuntes,

** Fazel. decad. 2. lib. 9. c. 1. pag. 495 c. 2. pag. 502 c. 4. pag. 518*

** Fazel. decad. 2. lib. 9. cap. 2.*

seuntes,

ſeuntes, nulla noua cauſa intercedente, hoſtium iræ tot iniurijs tot cladibus prouocatæ obiecit, tam Mamertinis ad dignitatem illuſtre & honorificum fuit. Cum enim ob eam rem inter Iacobum & Fredericum, quem inter hæc Siculi Regem dixerant, fraternum & pluſquam ciuile bellum eſſet exortum, nouo certe ac primo poſt hominum memoriam exemplo (frater enim fratrem alieni imperij cauſa tum primum oppugnare viſus eſt) Mamertini ad Mirtorum ſtationem xxij. longis nauibus, quas incredibili celeritate inſtruxerant, * cum Ioanne Lauria Rogerij nepote viginti longarum nauium ductore confligunt. cum vtrinque diu æquo marte pugnatum eſſet, noſtri tandem victores, ſexdecim hoſtium naues in ijſque prætoriam cæpere, & hoſtium ducem, quem deinde veluti maieſtatis reum capitis damnarunt. Verum Rogerius reparata claſſe, non multo poſtea inito cum Frederico Rege nauali certamine, impotenti noſtrorum ſuperbia victoriam conſecutus, naues Meſſanenſium omnes euertit, earum præfectos * Fredericum & Pirrhonem Rubeos, Anſalonum & Raimundum Anſalonos, Iacobum Scordium, Iacobum Capicium, pluresque alios principes viros, qui cladi ſuperfuerant, Nepoti parentaturus, ſæuiſſime trucidat, reliquos verò captiuos Iacobo ſiſtit. Iam fama tantæ cladis vrbem luctu, lacrymis deſperatione impleuerat. at vbi Regem, quem interfectum crediderant, incolumem aſpexere, ſedato dolore Meſſanenſes nihil ſe perdidiſſe, ingenua voce teſtati * ſunt. neque verò hic laborum finis. ſiquidem annonæ caritas, aſſidua belli comes, cum miſerrime inſulam vexaret, Robertus Caroli filius occaſionem eam rei bene gerendæ non negligendam ratus, Meſſanam occluſis terra marique itineribus vndequaque obſedit. verum non tam eximia & numquam ſatis laudata Frederici Regis induſtria ac pietate, quod Fazellus * ſcribit, quam prodigioſo D. Alberti Carmelitæ beneficio, importato commeatu, fame primum, obſidione deinde leuata vrbs fuit. Sane, vt leuiora illa, * agrorum depopulationes, vicorum, oppidorumque incendia, ruinas, quas ab eodem hoſte paſſi ſumus, cæteraque minutiora damna volens libenſque prætercam, Ludouici principatus, quo tempore vix vllum aliud calamitoſius Sicilia ſenſit, perſtrepentibus

Fazel. decad. 2. lib 9 c. 3 Surita lib. 5. c. 26. Angel. Conſtant. lib. 3. Hiſt. Neap.

** Surita lib. 5. c. 28.*

** Fazel. decad. 2. lib. 9 cap. 3.*

** decad. 2, lib. 9. cap. 3.*

** Surita lib. 5. c. 48. & 53.*

tibus

tibus vndique & externis & ciuilibus inter optimates bellis, illam ipsam Messanensium fidem non vno exemplo testatam habuit. Quid ego hic eximiæ liberalitatis exempla referam, * quibus Mamertini Mattheo Palicio suadente, exhausto bellorum calamitate Regis ærario maximam auri vim intulere? Quid Catalanorum hostium * classes fortiter feliciterque debellatas? quid elusas oppugnationes, quibus vel ab Claramontanis, vel à Falcono tentata vrbs fuit? præstat ea silentio inuoluere, quam non è dignitate percurrere. Nam quæ subsecuta sunt Frederici III. tempora, ob principis stoliditatem, duriusculo verbo vti liceat, adeo turbulenta implicataque diuersarum factionum studijs fuere, eaque animorum in vtramque partem facilitate, vt eam ob causam neque leuitatis aliquem vel inconstantiæ notam censere possis. Hoc loco Momus, si futura, inquit, coniectari licet, his longo velut aquæductu petitis excusationibus & verborum Meandris, minuere criminationem illam speras, quod Mamertini tui in Aloisij Neapolitani Regis nomen ac fidem transiere. Quasi verò, inquam ego, omnis illius errati culpa non sustinenda Nicolao * Cesario sit, qui cum pro Frederico Strategum vrbis ageret, rebus cum Aloisio occulte compositis, & ad patrandum facinus comparatis auxilijs, edito per vrbem nocturno tumultu, plebem in hostis fidem per fraudes pellexit. sane verisimile est, contra Strategi vim, cuius summa & in bello & in pace potestas est, externis præsertim auxilijs munitam, neminem aperte aliquid ausum. id quod euentus postea comprobauit. nam cum Aloisius Messanam traiecisset, neque satis Mamertinis credendum intelligeret, * quod propensissima in Fredericum fide esse experimento didicisset, quibusdam ex his suspensis, alijs mari demersis, plerisque aliter interfectis, reliquos Neapolim transferri iussit. Nec multo post Manfredus Claramontanæ familiæ princeps, qui pro Aloisio Messanæ summo cum imperio erat, reliquos Messanenses, quod noua pro Frederico molirentur, interceptis eorum litteris, carceri addixit, alios in Calabriam ablegauit. quo factum est vt suis fere ciuibus vrbe destituta ac denudata, Manfredi iussu aliunde noui coloni accersendi fuerint. quod cum neque ad tutelam satis esset, Aloisium impulit, vt magnam militum ma-

*Fazel.dec.2.lib.9 cap.5.

*Fazel. ibidem.

*Fazel.dec.2.lib.9 cap.6.

*Fazel.ibidem pagin. 562.563.

num in Siciliam mitteret, quorum pars Messanæ reliqui Panhormo, quæ tum Aloisio parebat, præsidio esset.

¶ Demum ne exactum sæculum Mamertinæ fidei esset expers, quo tempore Hugo Montecatenus Siciliæ Prorex, Hic verò interpellans Momus, satis iam, vt puto, dictum est, inquit, ò Geni, nec sine multa mea voluptate de his quæ à Mamertinis tuis fortiter gesta sunt dicentem audiui. ordo postulat, vt ad rem ipsam veniamus. nam ea officia, quibus superiori ætate fidem suam atque operam Carolo probarunt, neque antiquiora adeo sunt, neque obscura vt hominum memoriam effugerint. rectius itaque arbitratu meo feceris, recentiora hæc prætermittere & quamprimum in arenam descendere. Tum ego, videris mihi, Mome, inquam, verbo quidem officij causa, intempestiuo obiecto obice, meam orationem in non suos alueos deflectere, re autem vera fugere narrationem paulo tibi fortasse iniucundiorem. scilicet vereris, ne dicendo obductas iam annorum lapsu cicatrices refricare videar. sed patere, obsecro, tractationem hanc eodem quo cęperat cursu labi. Æquum petit Momus, inquit hic Dicarchus. fac itaque Geni breuibus rem agas. iam enim meridies appetit. & ego. Humanitate vestra non abutar, & iam in exitu est oratio. Cum igitur Hugo * Proregem ageret, exortaque inter Proceres coniuratione, Panhormo fœde & cum summo capitis periculo fugatus esset, Mylas petijt, quo loco à Mamertinis præter omnem eius expectationem per Legatos acceptus summis honoribus in vrbem deductus est. Messanæ cum esset cæteraque Siciliæ oppida, vt in fide essent, per litteras hortaretur, hæc audita Proregis fuga ad Panhormitanos deficiunt, paucis exceptis circa Messanam oppidulis. nam Catana, Syracusæ, Agrigentum, & pleræque aliæ ciuitates veteribus abrogatis magistratibus in suos quæque tumultus abiere. Verum cum deinde Carolus Rex, si quid interim à Panhormitanis, aut Siculis direptum in eo tumultu de regijs rationibus esset, ærario Regis inferri, seditionis authores capite multari, iussisset, & ad eas gerendas res Hector Pignatellus Montisleonis Comes Panhormum appulisset, ac magistratibus cessare iussis, vectigalibus restitutis, veniam omnibus condonasset, viginti solummodo incerti nominis hominibus exceptis, ite-

* Fazel. decad. 2. li. 10. cap. 1.

rato

tato Panhormitani in seditionem ruere. plures ex ijs, qui in summo magistratu erant, inter ipsa sacra crudeliter trucidati, turpissimeque per vrbem raptati vix à Prorege temperatum est. ac quia peccandi licentia facile in exemplum trahitur, Siculæ ciuitates omnes ingentes motus excitarunt. sola Messana harum calamitatum expers fuit. nam Messanenses ita eorum ciuitatem ac ditionem in fide continuerunt, vt nihil in ea sit inique perpetratum. Tandem, vt altero exemplo rem claudam, sedatis hisce tumultibus, cum Prorex Siculorum procerum conuentum Panhormi indixisset, rei pecuniariæ subsidia petiturus, plerique autem ex his ad plebis auram conciliandam, solos proceres id oneris ferre æquum esse, dictitarent, veritus Hector, ne infecta res esset, soluto in præsens conuentu, Messanæ eum haberi iussit, quod in ea vrbe rem ex voto successuram arbitraretur. neque eum spes fefellit. quippe illius in sententiam, summa omnium voluntate discessum est.

¶ Atque hæc, Mome, sunt præcipua, ac magis spectata aduersus Reges nostrorum officia, hæc merita, quæ in historicam lucem nihil suspectam prodiere. nam quorum fides ex nostris Scriptoribus aut domesticis testibus authoritatem habet, prætermittere satius duxi, quam vt male animatis ansam ea peruicaciter negandi præberem. sed & eam operam, quam ciues singuli priuato consilio egregie fortiterque reipublicæ impenderunt, silentio inuolui, ne rem à Fazello actam agere videar, apud quem id genus exempla singulis fere paginis occurrunt. sane posteriora illa, quæ paulo ante recensebam, facile prætergressus essem, quod felicis vrbis laudibus non nihil officere viderentur, ni credidissem, Panhormitanos postrema hac ætate perpetua in Principem fide obseruantiaque maculas omnes eluisse, ac præterea vidissem nihil esse indignatos Thomæ Fazello, coniunctissimo ipsis viro, qui hæc quæ pressius transcripsi, luculentissime in lucem edidit. Illud sane minime prætereundum, Mamertinos non domi modo ijs, quos Dominos sortiti sunt, sed in externis quoque prouincijs fortem fidelemque operam ijs præstitisse quos eorum fide ac virtute vti contigit. Inde ab externis etiam Regibus egregia assecuti ornamenta. immunitatem à Venetis atque Armeniæ Rege, à Neapolitano expor-

tandi frumenti facultatem, &, quod potissimum est Mamertinæ dignitatis argumentum, certa lege eaque antiquissima cautum, * ne pecunijs Neapoli cudendis alij, quam Messanenses, præficerentur. Et hoc ipsum, inquit tum Momus, quod permagni æstimas, Geni, summæ arrogantiæ index est. patere iam ex me audire, plura eius generis exempla, quæ de tuorum fastu atque insolentia apud authores notaui. Primum pace inter Siculas vrbes & Agathoclem Syracusarum Regem ijs legibus inita, * vt ex Græcis vrbibus Heraclea, Selinis, & Himera Carthaginiensium ditionis essent, cæteræ verò se ipsis regerentur, modo Syracusanos regiminis censores moderatoresque haberent, sola Messana Agathocli aduersata est. Sola Pirrhi * Epirotarum Regis, cuius in fidem Siculæ omnes vrbes transierant, arma despexit. sola neque Hieronis, neque Carthaginiensium imperia sensit. sola Romanos ex Italiæ finibus euocauit. sola conspirantibus tota insula seruis, suos in officio continuit. sola Gothorum, sola Sarracenorum dominatum effugit. sola Manfredum Rogerij filium suscepit ac fouit. sola Siculos tumultus sub Hugone non sensit. Soli Messanenses & in Siculo & in Neapolitano regno æs publicum signant. soli Diaconi inter sacra campagos gestant. soli & C. Verre & Souenaxdo Prætoribus omnium omnino onerum immunes esse volunt. At noli, inquam ego, iniquo adeo in Mamertinos animo esse, vt quæ apud æquos rerum æstimatores laudi tribuerentur, ea tu culpæ ac vitio vertas. quin maximas ijs deberi gratias mecum censeas velim, quod siue primos barbari vel externi hostis ictus excipiunt, eos à reliqua Sicilia propulsant, suo sinu, suo periculo repellunt: siue postremos experiri contingat, victoris furorem reprimunt, communemque salutem ac dignitatem in extremo ac principe angulo tuentur. Nostri Regem in bella proficiscentem siue domi res gerenda sit, siue in peregrino solo, præire non sequi, manus cum hoste conserere, non pedem referre, prælia, pugnasque deposcere, non detrectare militiam, nostri nullo non tempore dies noctesque in mœnibus, in statione esse, & veluti quadam è specula totius Siciliæ saluti excubare, consilijsque prospicere. nostri hostium incursus pati, animose sed vere dicam, quod alijs ærumnosum est, in votis optatisque habere. nostri demum

* M. Ant. Surgent. de Neapol. illustr. lib. 1. cap. 7.

* Diodor. libr. 19. c. 71. & 112.

* Plutarch. in Pirrho.

nume-

numerosissimas classes excipere, exercitus alere, diuersissimarum regionum homines in pace continere, copiarum duces Imperatores sinu fouere, omni officiorum genere prosequi. Quam ob rem ex his facile adducor, vt credam, Siculas ciuitates, quæ, si modo vera fateri libeat, quod à Sarracenorum tenebris, quod à Gallorum tirannide, Christianæ luci, Aragonicæ libertati redditæ sunt, Messanæ acceptam ferre debent, facillime concessuras esse, vt quam vrbem communi sumptu munire, & reficere, studijs omnibus colere (absit verbo inuidia) suo iure deberent, ea Principum beneficio libera, & immunis facta, immunis diu semperque sit, floreatque. Vt enim si vnumquodque membrum sensum hunc haberet, vt posse putaret valere se, si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset, sic & in regno si vnaquæque ciuitas rapiat ad se commoda aliarum, detrahatque, quod cuique possit emolumenti sui gratia, societas communitasque euertatur necesse est. nam vt sibi quisque malit, quod ad vsum vitæ pertinet, quam alteri acquirere, concessum est non repugnãte natura: illud natura non patitur, vt aliorum spolijs nostras facultates copias, opes augeamus. At quam vereor ego, ne sicut ægroti, vbi pristinæ restituti sunt sanitati, iam vel Dijs vel fortunæ, plerique etiam naturæ benignitati ac præstantiæ id adscribentes, Medicum de se optime meritum oderunt, parumque abest, quin indignentur, si gratiam ijs vllam debere se sentiant, pari euentu Siculi male factis pensent ea Messanensium in rempubl. officia, quibus fortasse pares gratias habere vix possent. Ecquem verò dicendi finem facies, inquit hic Momus. in re præsertim, quæ nil commune habet cum tractatione, quæ de priuilegiorum fide suscepta est. Oportune facis, inquam ego Mome, & iam desino. quæ verò narrata hactenus sunt, & si tibi à proposita re declinare videantur, eo à me dicta esse puta, vt vitilitigatoribus istis tuis os occludam, qui in nulla fere alia re tam multi sunt, quam vt blaterent, ornamenta ac beneficia à Siculis Regibus in Mamertinos collata longissime illorum merita, expectationemque superare. id quod quam verum sit, tu teipse perspicere satis potes. Alterum eius susceptæ narrationis consilium fuit, vt inde facile appareat, summa fide niti

priuile-

priuilegia hæc, & verosimillimum esse, eos qui pro sociorum, pro Principum, pro Reipublicæ salute ac dignitate extrema pericula adiere, summis quoque honoribus esse affectos. Inde ille * scripsit, maiores nostros rectissime tres Gratias ita depinxisse, vt vna auersa duæ nos respicerent, vt ea re docerent profectam à nobis gratiam duplicem reuerti debere, idest remunerationem largiori cumulatiorique mensura esse rependendam. Vix hæc ego. cum sermonem excepit Dicarchus. & satis, inquit, hac die disceptatum est. quod superest, in tertiam lucem diffundatis iubeo. Ita me Dij ament, inquit Momus. perdant magis, si cum Genio hoc die illa congrediar. An verò ignoras, Dicarche, tertium ab hinc diem Martis esse. nam quid reliquum causæ meæ futurum existimas, si Marte auspice, & vt isti loquuntur horoscopi Domino, cum Martis filijs mihi pugnandum sit. Vera dicis, Mome, inquit Dicarchus. itaque, si placet, ad Mercurij diem vobis constituo.

* *Seruius in 1. Aeneidos*

ΦΥΛΑΚΤΗΡΙΟΥ

ADVERSVS MAMERTINAE IMMVNITATIS CALVMNIATORES.

Pars Secunda.

IAM Mercurij dies illuxerat, quo Senatoribus Dicarchus constituerat. & iam illi solito maturius conuenerant, iam suis quisque subsellijs assederant, cum ecce Momus, villosa lacerna amictus, capite obuolutus, soleatus, ingreditur vel irrumpit potius. Quis iste est corporis habitus, inquit tum Dicarchus, ò Mome? & hic. Futuræ concertationis cura, quæ me pessime triduo exercuit, concubia hac nocte monuit, vt lecto maturius surgerem, Aduocatos hos meos consulerem, memoriæ mandarem, quæ de tota re hodie disceptaturus essem. in eam cogitationem adeo incubuit animus, vt vix tandem, nisi vestro hoc æris campani signo monitus, illuxisse animaduerterim. itaque eodem habitu, quo libris insistebam, è sella prosilui, huc ad vos dicto citius aduolaui, ne causa caderem, si vadimonium deseruissem. Vbi tu igitur es, qui me in ius vocabas, Geni? ecce ego me tibi sisto. tu contra & te mihi sistas iubeo. Sane ita sedulum litigatorem decet, inquit Dicarchus. nempe

nimis

nimis homo nihili est, qui piger est,
nimisque id genus ego odi male.

At tu, Geni, interim cur non manum operi admoues? cur taces? Hic ego. Superior dies, inquam, Iudices vno veluti fasce Messanensium res gestas explicatas habuit, quibus eximia Principum optimorum liberalitate ea ornamenta consecuti sunt, quæ ab aduersarijs hoc tempore in iudicium vocantur. De quibus, antequam singula dispiciamus, pauca quædam præfari liceat. Conuenire inter Scriptores omnes Messanam fuisse potissimam belli Punici prioris causam, Messanenses & Cognatos, & Fratres populi Romani esse appellatos, fœdere etiam antiquissimo coniunctos. ad hæc Romanis, vt Siciliam ingrederentur, auctores primum fuisse, tum deinde in bello cum Carthaginiensibus gesto sociorum causam portu, commeatu, copijs, fide adiuuisse, ob easque res fortissimos * & antiquissimos Romani nominis socios dictos, diuerso ac *potiori iure quam reliqui Siciliæ populi censeri solitos. Considerandum insuper, Macrobium, * cum de Messana loqueretur, non temere illi nobilissimæ Siciliæ vrbis epitheton indi, sed nec quidem Eutropium * & Orosium, * sequentis æui scriptores, inconsulto eosdem titulos vsurpare. *Mamertini, inquit iste, quorum nobilis Siciliæ ciuitas erat.* quibus verbis, nisi plumbei omnino sumus, veluti manuduci ad antiquissimorum decretorum fidem asserendam videmur. His illud addendum, quod Fazellus * scribit, publica hæc monumenta populi Romani, cum corrupta pene essent, fugientibus iam præ antiquitate litteris, Vuillelmi II. Regis iussu, ne Messanensium rerum pulcherrime gestarum memoria interiret, à Gualterio Panhormitano Archiepiscopo, Rainaldo Syracusano, & Ioanne Caietano Episcopis totidem verbis alijs tabulis fuisse exscripta.

* *Barrius de situ Calabr. lib. 2.*
* *Saturnal. 1. cap. 5.*
* *lib. 2.*
* *lib. 5. c. 7.*
* *decad. 1. lib. 2. c. 2.*

¶ In re plane adeo antiqua, addo etiam, quæ eius generis est, vt cum populi Romani in non famosissimam vrbem beneficia contineat, neutiquam commendari soleat historiarum monumentis, has coniecturas apud æquos rerum æstimatores, certissimæ probationis vicem habituras confido. nisi forte quispiam ita peruicaci ingenio sit, vt hisce Senatusconsultis fidem habendam neget, nisi ea præter diem & Consulem adscriptos Senatores habeant, qui scribendo

affuere,

affuere, templa, ad quæ Senatus habitus ſit, ſcribam qui acta deſcripſerit, &, quando aliter huic antiquitatis amatori ſatisfieri nequit, fidem etiam publicam præſeferant, qua huiuſmodi acta legitima, ſolemnia, & ex elephantinis libris, qui in ærario aſſeruabantur, excepta eſſe conſtet. Sed vereor quoque, vt hæc futura ſatis ſint. Etenim

noſtra ætas non multum fidei gerit.
Tabulæ notantur, adſunt teſtes duodecim,
Tempus, locumque ſcribit actuarius;
Tamen inuenitur Rhetor, qui factum neget.

¶ Cur enim non negem, inquit hic Momus, facta eſſe ea, quæ numquam fuere? cum præſertim, qui fabulas iſtas veſtras confinxere, ſiue quod in hiſtoria Romana non multum eſſent verſati, ſiue quod mendaces in firmiſſima plerumque eſſe memoria ſoleant, plura per ſummam oſcitantiam minime animaduerterint, quæ euidentiſſime fidem omnem ijs abrogant. Cuiuſmodi primum illud eſt, vt inde maxime initium ſumam, quod, quo tempore App. Claudius & Q. Fabius Coſſ. priuilegium illud irrogaſſe Mamertinis traduntur, vix dum Siciliam ingreſſi erant, nondum fide vel armis ciuitatem vllam in ditionem redegerant, quod non prius, quam quingenteſimo ab V.C. anno factum Sigonius ſcribit. at cum priuilegium exceptio quædam ſit à communi lege, fit inde, illud tribui, niſi ijs, non poſſe, qui eius legibus imperio & ditioni ſubiecti ſint. qui fieri igitur potuit, vt Mamertini priuilegio à Romanis augerentur, quorum ſubditi nondum eſſent? quis credat, Romanos Meſſanam vel immunem vel prouinciæ caput eſſe iuſſiſſe, in qua ne glebam quidem ſuo iure tum poſſiderent? niſi forte vana ſtultaque liberalitate id elargiri voluerunt, quod ſuum nondum erat, ridiculam Annibalis nundinationem imitati, qui magnificentiſſime pollicitus, Capuam breui caput omnis Italiæ futuram, iuraque Romanum cum reliqua plebe populorum inde petiturum, fallaci promiſſo, & fidem ſuam & vaniſſimos Capuates fruſtratus eſt. An verò ſi pirata quiſpiam ignobile aliquod oppidulum apud nos, clanculum, & per fraudem occupaſſet, idque inſulæ & gentis caput dato etiam diplomate appellaſſet, id adeo ratum habendum eſſet? At, inquies, Romani Meſſanam ingreſſi iam erant, Hieronem Pœnos acie

Littara pag.32.
Corſett. pagin.62.
Maurte pagin.31.
Littara pag.32.
Littara pag.33.

fuderant, Syracusas vsque victorem exercitum duxerant? Hoccine est prouinciæ totius esse potitos? hoccine Siciliam adipisci? solam Messanam tenebant, solam igitur Messanam Messanæ præfecere, neque enim alia erant membra, quæ capiti subijcerent. præclarum verò facinus & Romana ambitione dignissimum. vt quis primo coronam capiti assumat de regno vero comparando postea cogitet. Quid si negauerim, ab Appio Hieronem bello superatum? Triumphus enim, quem is egit, non tam de Hierone & Siculis, quam de Carthaginiensibus fuit, quod Sillius * testatur.

Littara pag. 34.

* lib. 6.

At princeps Poenis indictæ, more parentum,
Appius adstabat pugnæ, lauroque reuinctus
Iustum ducebat Sarrana cæde triumphum.

Quid, quod Genebrardus docet, pedetentim Romanos Siciliam acquisisse, vt primo prouincia facta sit, quicquid rerum extra regnum Hieronis esset, deinde verò secundo bello Punico etiam Syracusanum regnum in prouinciæ formam venerit. Interquieuit hic Momus, faciem detersit, auram accepit. Tum ego. Primum istud obiectum, Mome, facili negotio soluitur, vt proinde colligas, non sane multum in reliquis esse elaborandum. &, opinor, non sine Deorum voluntate librum illum auctor propugnationem inscripsit, nempe vt, vel me tacente, quam infirma desperataque esset causa, titulo ipso fieret palam. quorsum enim propugnatione, munimentis, alijsque id genus molitionibus opus fuisset, si firma solidaque præiacta essent fundamenta. aut quam architectus æui durationem operi promittat, si ab ipso constituendæ domus exordio parietes fulcimento sustinendi sint.

¶ Sed ad rem venio, ac duo quidem videris statuere. primum non potuisse Romanos Messanã vel immunem vel gentis caput ac metropolim dicere, quæ nondum populi Romani imperio pareret. priuilegia enim, inquis, non nisi subditis, & qui legibus obstricti sint, à principe concedi posse. id verò quam verum sit, neminem latere censeo. neque enim in iure nostro ciuili nouum est, eos quoque, qui in nostra potestate imperioque minime sunt, cuius generis & loca sacra, & eorum administri censentur, externi & peregrini homines, priuilegijs honestari posse, quod adeo clarum esse opinor, vt maxime verear, ne non frustra laborare existimer, si Iu-

Iurisconsultorum qui ita senserint nomina hoc loco recensere velim. An verò id impedimento fortasse fuit in veteri historia, quominus à Spartanis & præsidendi locum in theatro & immunitatem accipere Decelenses * possent, qui vagantes ad inquirendam Helenam Tyndaridas fratres, & in ignotis Atheniensium agris errantes in viam reductos, amice comiterque exceperant? at hi ipsi externi Spartanis, & sui iuris ac potestatis erant. Massilienses, * quibus ob multa præclaraque eorum in Romanam rempublicam merita munerum omnium vacatio, spectaculorum locus in Senatu datus, & fœdus æquo iure percussum est, vtique & externi & liberi tum erant. idem in Thermesibus * Pisidiæ populis obseruabis, quibus similia fere ornamenta à populo Romano decreta legimus, cuius generis exempla, quod passim apud Scriptores obuia, longum esset hoc loco afferre.

* Herodot. lib. 6.

* Iustinus lib. 43.

* Sigon. de Iure prou. lib. 1. c. 10.

¶ Alterum quod afferebas, Appio & Quinto Coss. nondum Sicilia potitos Romanos, quam verum sit, alibi ostendemus, docebimusque, bonam Sicularum vrbium partem Romano imperio tum paruisse, cum priuilegium irrogatum est. inde consequetur, nec soli Messanæ Messanam Romanorum prærogatiua antelatam, neque id eos esse elargitos, quod suum non esset. Nec tamen negauerim, pedetentim Siciliam omnem in prouinciæ formam venisse, cuius rei & Liuium & Polibium & Diodorum authores habeo, at non inde conficitur, non potuisse Romanos immunitatem Mamertinis tribuere eorum onerum, quæ iure belli deuictis populis tum imperarant, aut deinceps imperaturi essent. neque ad eam rem diuinatione opus fuit. cum ab ipso belli Punici prioris ingressu non vno exemplo populus Romanus significarit, animum se ad Siciliæ imperium adiecisse. Tandem quod extrema oratione addidisti, Appium non tam de Hierone Syracusarum Rege, quam de Poenis triumphum duxisse, quamquam id nihil ad causam faciat, falsitatis reuincunt Eutropius, * Panuinus, * Goltzius, * Sigonius * & Vinandus, * qui App. Claudium de Poenis & Hierone Siculorum Rege triumphasse scribunt. Sillium verò id omisisse, nihil te moueat, frustra enim à poetis historicas minutias expectes. quare nisi alium Achillem habes Mome, actum iam de concertatione ista erit. Scilicet, inquit ille, vno pu-

Littera pag. 35.

* Eutrop. libr. 2.

* Panuin. in Fastis.

* Goltzius in Fastis.

* Sigon. in Fastis.

* Vinand. in Fastis.

tas morbo laborat primum hoc Mamertinorum Senatusconsultum. ac non potius in tot se laqueos induit eius fabulæ actor, quot pene sunt decreti verba. Quid enim, Geni, censes de varietate illa anni & Consulum, quibus decretum tribuitur? cum Fazellus anno V. C. CCCCLXXXIII. latum scribat, Maurolicus anno CCCCXC. Bonfilius sine vllo exemplo in annum CCCCXLIII. Bolognetus verò in CCCCLXXXVII. reijciat. adde quod, quemcumque ex his annum eligas, nusquam eius anni Consules App. Claudium & Q. Fabium, sed alios atque alios reperies. Dicarchus hic, vera ne hæc sunt, Geni, inquit, quæ Momus affert? In hoc vero dissoluendo nodo, inquam, vt ingenue & candide agam, insudandum aliquid est, Dicarche. vix enim est, vt inter omnes aduersariorum machinas hoc ariete firmius aliquid in illorum armamentario inuenias. cum præsertim aliquorum vel non recte referentium decreti verba, vel de suo etiam non nihil mentientium iniuria difficiliorem tractationem reddiderit.

Corsett. pagin. 63.

¶ Itaque necessarium est, intendere mentis oculos in eam considerationem, quam, quia nullus hactenus vel aduertit, vel adamussim expendit, implicatam & obscuram historiam hanc tenuit. Quotquot enim eam attigere, videntur ita sensisse, Senatusconsultum hoc (quod priuilegium, decretum, rogationem, plebiscitum, legem promiscue appellabo, fastidij & satietatis euitandæ causa) App. Claudio Caudice & Q. Fabio, seu M. Fuluio, seu quisquis ille fuit alter collega, anno V. C. CCCCLXXXIII. vel, vt alijs placet, anno CCCCIXC. latum esse, vt proinde, quo primum anno Appius à Mamertinis accitus, eisdem opem tulit, eodem datam immunitatem censeant. qua in re falsos eos esse existimo. sum enim in ea sententia, vt credam, rogatam esse legem hanc M. Valerio Messala & M. Octacilio Crasso Coss. quod vt crederem, duæ me res potissimum coegere. Prima quia in ipso decreto legitur, Hieronem Syracusanorum Regem ab Appio Consule acie fusum, fugatumque centum argenti talentis pacem à populo Romano redemisse. Atqui certissimum est, id minime referri posse ad Appij & Quinti consulatum, sed ad horum successores Messalam & Crassum, quibus Coss. cum Hierone bellum ijs legibus compositum

est,

est, vt & loca & captiuos restitueret, & centum insuper argenti talenta ærario populi Romani solueret. quod ex Diodoro, * Polibio, * Zonara, * Sigonio, * & Vinando * notius est, quam vt hic eorum integros locos proferre necesse sit. Eo fit, non recte Appium eius decreti auctorem dici, quod pacis post annum ab eius consulatu initæ meminerit. Quid verò, si Eutropium * sequamur, qui non secundo belli Punici anno, quod paulo ante dicebam, sed tertio pacem Hieroni datam scribit? Aliud his accedat, quod Cn. Atilius H. F. C. N. Calatinus Tribunus pl., quo approbante immunitas decreta est, magistratum illum gessit Messala & Crasso Coss. quod Stephanus Vinandus annotauit in doctissimis annalibus, quos de S. P. Q. R. magistratibus scripsit. App. verò Claudio & Q. Fabio, seu M. Fuluio Coss. inter eius anni pl. Tribunos nullum Cn. Atilium Calatinum legimus, sed Cn. Atilium M. F. M. N. Regulum Serranum. Hisce coniecturis magnam, vt puto, lucem afferunt eiusdem priuilegij verba. hoc enim summatim habent. App. & Fabio Coss. populum Romanum Messanam recepisse. Poenos & Hieronem acie debellasse, tanta celeritate, vt hi victos se priusquam congressos didicerint. demum eos pacem poscentes, centum argenti talentis multatos accepisse, eas ob res vrbem multis auctam esse beneficijs Cn. Atilio Calatino Tribuno pl. approbante. quasi illa sit decreti mens, vt prima populi Romani in Siciliam expeditio Appij Consulis auspicijs gesta esse significetur, pacem verò cum Hierone initam, immunitatem, cæteraque ornamenta aliquo post interuallo decreta agnoscamus. neque enim eo fit Consulum illorum mentio, vt dudum aliqui sensere, quod in eorum magistratu rogatio sit lata, sed vt inde cognoscatur, quo primum anno Mamertini populum Romanum ex Italiæ finibus euocauerint, & benemereri cum ea republica cœperint.

* lib. 23.
* lib. 1.
* tom. 2.
* in Fastis anni 490.
* in Fastis anni 490.
* lib. 2.

¶ Igitur decreti verba eadem pene mente accipienda censeo, quo Liuianam Epitomen, L. Florum, Orosium intelligendos recta ratio suadet. Etenim hi Scriptores, qui breuiaria annotarunt, cum nullam fere temporum rationem habeant, neque suos quibusque rebus gestis annos, aut consules exacte affigant, multa per imprudentiam vni tribuere videntur, multa sæpe confundere, quæ ex alijs iustæ historiæ

Scripto-

Scriptoribus diuersos auctores, diuersa tempora sortita esse, certo deprehendimus. adeoque rectissime Ioannes * Lucidus monuit, eos, qui neglecta temporum ratione res gestas litteris tradidere, merito reprehendi posse. & Panuino * tantundem est, annorum ordinem ex historia tollere, atque si ex basilica regio sumptu ac splendore ædificata lucem adimas. iustissime etiam Ioannes Stadius * indignatur, Liuio, locupletissimo nempe rerum Romanarum historico, L. Florum, vt inopem successorem datum, ita tumultuarium Scriptorem, qui rerum gestarum seriem, qui temporum distributionem, qui Imperatorum nomina & munia, aut perturbat frequenter, aut permiscet. Sicuti igitur Liuianam Epitomen, * quæ res gestas libri decimisexti breuissime his verbis complectitur. *Origo Carthaginiensium & primordia vrbis eorum referuntur. contra quos, & Hieronem Regem Syracusanorum auxilium Mamertinis ferendum censuit Senatus, cum de ea re inter suadentes, vt id fieret, dissuadentesque contentio fuisset. transgressis tum primum mare equitibus Romanis aduersus Hieronem sæpius bene pugnatum. petenti pax data est. res præterea contra Vulsinios prospere gestas continet.* Florum * etiam, qui eiusdem belli initia & progressus describens, hæc habet. *Nec occasio defuit, cum de Poenorum impotentia foederata ciuitas Messana quereretur. affectabat enim, vt Poenus, ita Romanus Siciliam, & eodem vterque tempore votis ac viribus imperium orbis ambiebat. igitur specie quidem iuuandi socios, re autem vera sollicitante præda, quamquam territaret rei nouitas, tanta tamen in virtute fiducia est, ille rudis, ille pastoricius populus, vereque terrestris ostendit nihil interesse virtutis, equis an nauibus, terra an mari dimicaretur. App. Claudio Cons. primum fretum ingressus est fabulosis infame monstris, æstuque violentum. sed adeo non est exterritus, quin ipsam illam ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur, statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum Regem tanta celeritate vicit, vt ille ipse se prius victum, quam hostem videret fateretur.* Vt igitur authores istos, qui tum belli auspicia atque progressus, cum etiam pacem cum Hierone initam, vni Appio videntur accepto ferre (quod & Orosius sensisse visus est) ex alijs historicis Polibio, Diodo-

* in præfat. lib. de temp.
* in præfat. ad Fastos.
* in præfat. ad notas in Florum.
* lib. 16.
* lib. 2. c. 2.

ro, Zonara, qui latius, atque etiam accuratius eas res descripsere, ita supplemus, atque explicamus, vt in eius belli partem M. Valerium Messalam vocemus, & M. Octacilium Crassum, quibus prouinciam obtinentibus pleraque Siciliæ oppida in fidem populi Romani venere, & cum Hierone fœdus est initum secundo belli Punici anno; eadem ratione tabulas has nostras ita interpretari debemus, vt sentiant, populo Romano à Mamertinis in Siciliam euocato Appio & Quinto Coss., Appij Consulis auspicijs victos adeo debellatosque Poenos & Hieronem esse, vt prius se victos quam congressos didicerint. postmodum verò, altero scilicet anno, M. Valerio & M. Octacilio Crasso Coss., horum authoritate cum Hierone bellum esse compositum, ex partis vtriusque commodo, earumque rerum gratia Mamertinos belli socios ijs, quæ in tabulis describuntur, beneficijs ornatos esse. At enim, inquit hic Callistratus, constans fama, & scriptorum sensus ad hanc vsque diem non nisi App. Claudio & Q. Fabio priuilegium hoc adscripsere. Et ego. Mirari desines, Callistrate, inquam, si illud inspicies, in studijs & id genus opinionibus seligendis, sententiam mutare impune semper fuisse. Diei enim, vt ille dixit, prioris magister est dies posterior.

¶ Tandem verò, inquit Momus, hæc facile mihi persuaderes, Geni, nisi rogationi, de qua disceptamus, annus affixus esset, diuersus quidem ille, pro diuersa exemplarium vel scriptorum sententia, sed qui tamen, quæcumque amplectenda sit opinio, nusquam in M. Valerij & M. Octacilij consulatum incurret, sed Claudium & Fabium seu Fuluium, vel alios consules habebit. Tum ego. Huic argumento, Mome, suo loco occurram, cum de annorum calculo erit sermo. interim vero, si hæc vera sunt, vt verissima esse subtilius indaganti constabit, non est quod amplius cum Corsetto in ea inuestigatione laboremus, an Appio, qui author legis ferebatur, Q. Fabius collega fuerit, an M. Fuluius. neque item disputandum, an prioris belli Punici initia in annum V. C. CCCCXLIII. vel CCCCLXXXIII. vel CCCCIXC. reponenda sint. cum enim ex his, quæ paulo ante dicebamus, constet, rogationem hanc Cn. Atilio Calatino Tribuno pl. latam esse, quem anno CCCCXC. magistratum illum gessisse

Corsett. pagin. 64.

se

ſe Scriptores notant, fit inde, vt diſputationes eiuſmodi ſuperfluæ atque extraneæ cenſendæ ſint. parui enim ſcire refert, Appio ne Q. Fabius, an M. Fuluius in conſulatu collega fuerit; item an belli Punici origo in annũ CCCCLXXXIII. an in CCCCIXC. inciderit; ſi pro certo ſtatuimus, priuilegium hoc M.Valerio Maximo Meſſala & M. Octacilio Craſſo Coſſ. irrogatum eſſe. Inde etiam planiſſime fit ſatis argumentationi, quam in ingreſſu tractationis obijciebas, quam etiam ridicule ne, an impudenter Littara excogitauit, cum dixit, immunitatem à populo Romano adipiſci Mamertinos minime potuiſſe, vel non iure aut rite accepiſſe, cum nulla Siciliæ pars, Meſſana excepta, Claudio & Fabio Coſſ. penes populum Romanum eſſet. nam, vt permittam, vim habere aliquam argumentum, ſi Appium & Quintum authores priuilegij facerem, profecto cum euidentiſsime docuerim, M.Valerio & M.Octacilio Coſſ.latum eſſe, non eſt quod aduerſarij ſpem vllam reliquam habeant. conſtat enim ex Polibio, * Diodoro, * Eutropio, * & Zonara, * hos ipſos Conſules in Siciliam miſſos quinquaginta vrbes in fidem ac ditionem populi Romani recepiſſe, & in ijs Catanam, Tauromenium, Segeſtam vt infra ſuo loco latius dicetur. recte itaque decerni Mamertinis immunitas potuit ab ijs oneribus & tributis, quæ ad belli impenſas Romanus victoris iure ijs ciuitatibus vel indixerat vel indicere potuiſſet. recte eam prouinciæ partem, quam fide vel armis quæſierat, certis legibus ac moribus ordinare.

Littara pag. 32.

* *lib. 1.*
* *lib. 23.*
* *lib 2.*
* *tom. 2.*

¶ Verum, & ſi ex his ſatisfactum aduerſarijs cenſeam, tamen vt faſtidium tibi moueam (noui enim te tuoſque aſſeclas ſatis putide delicatulos eſſe) non eſt, quod ex illa diei & Conſulis varietate tantam ſuſpicionem haurias. nam quod ad Conſules attinet, in quorum magiſtratu lata lex eſt, haud plane crediderim, tuos hos patronos laborare, vt negent, aliquo tempore collegas fuiſſe App. Claudium Caudicem & M. Fuluium Flaccum. cum faſti omnes paſsim hos Conſules ſcribant anno CCCCIXC. & Agellius, * quem præ cæteris accuratius rem hanc expendiſſe, Ludouicus Dulcius * annotauit, ſcribat, primum bellum Punicum quadringenteſimo & nonageſimo anno Coſſ. Claudio & Fuluio ſuſceptum eſſe. Velleius * etiam in fragmentis hiſtoriæ Roma-

* *Noct. Att. lib. 17. c. 25*
* *De Coſſ. RR. dignitate. in App. Claudio.*
* *lib. 1.*

Romanæ. *Coepere, inquit, maiores nostri bellare cum Carthaginiensibus sub Coss. Appio & Fuluio, ducentis nonaginta sex annis ante quam tu M. Vinici consulatum inires.* similia habet M. Valerius Max. * cum gladiatorium munus primos omnium in foro Boario Romæ dedisse scribit M. & D. Brutum fratres in funebri eorum patris memoria, quod epitome Liuiana * eodem anno accidisse narrat, quo primum cum Poenis pugnari cœptum est, idque etiam Iustus Lipsius * in Saturnalibus agnoscit. Ex his igitur nullus dubitandi locus relinquitur, quin anno CCCCIXC. App. Claudium Caudicem & M. Fuluium Flaccum Consules statuamus. Nam quod aduersarij obstrepunt, nusquam legi consulatum simul gessisse Appium & Fabium, quam verum sit alij viderint. certe Orosius * grauissimus scriptor initia belli Punici ad App. Claudium & Q. Fabium refert. Eutropius * verò idem habet in antiquis exemplaribus, quamuis emendatiores editiones Q. Fabij loco M. Fuluium reponant. Quid, quod Cassiodorus in Fastis collegam Appij Q. Fuluium appellat? quem secutus est Marianus Scotus. * aut quis non videt, Fuluium Fabio affine nomen esse. Profectò quiuis paulo æquior iudex non tam facile nostras has tabulas ex lege Cornelia falsi postulandas esse censuerit, cum eiusdem sententiæ duos probatissimos scriptores duces & antesignanos, vel quod verius dixerim sectatores habuerit. Sed neque absurde quidam suspicantur indoctum aliquem Eutropij & Orosij fidem, atque authoritatem secutum, Q. Fabium pro M. Fuluio in nostris hisce monumentis reposuisse, quod eo suaderi potest, quia nec dum per ea tempora Velleius in lucem prodierat, qui illorum Scriptorum errorem detegeret, in Agellio verò & Valerio loci, quos modo proferebam, non ita statim occurrebant, vt non multa indagatione opus esset, quippe quorum institutum nihil minus, quam perpetuam rerum gestarum historiam scribendi, fuit. Ergo non negauerim, Fastis omnibus proclamantibus M. Fuluium pro Q. Fabio esse reponendum, cum id præsertim tabulæ Capitolinæ doceant, sed illud etiam crediderim, ex nominum similitudine & affinitate facile in nostra hæc, & in illos ipsos historicos vitium irrepsisse. quod frequentissimis exemplis vsuuenire docet & late prosequitur Petrus Faber * in semestribus

* lib. 2. c. 4.
* lib. 16.
* lib. 1. c. 8.
* lib 4. c. 7.
* lib. 2.
* in Chronico.
* lib. 3. c. 12.

ſtribus libris. quam meam coniecturam paulò ante Paulo Benio * probari animaduerti de hiſtoria libro tertio, quo loci de antinomia iſta differens, Oroſium, & Eutropium, non ſine aliquo errore pro Fuluio Fabium legiſſe, aut ſcripſiſſe, non multum demiratur, *quia facile*, inquit, *fuit, à Fuluio ad Fabium diuertere*.

* lib. 3. de ſcribenda hiſtor.

¶ Porro verò quod ad annorum ſupputationem pertinet, quæ potiſſima eſt aduerſariorum ratio, & tu paulo magni eam faciebas, Mome, ſic ſtatuas velim, quod & ſi tabulæ ipſæ, Bolognetus, & Maurolicus inter ſe pugnent, hæc tamen anni varietas, quam multum rei geſtę veritati nocere poſſit, non intelligo. præter quam quod haud dubie ſentio, eam anni notam, tum in hoc Cn. Atilij Calatini decreto, tum in altero, quod ab Octauiò Tribuno pl. bello ſeruili latum eſt, ſpuriam eſſe & aduentitiam, ab aliquo fortaſſe literione & ſciolo adiectam, qui magnam ſe ijs tabulis fidem, vel etiam lucem aliquam allaturum, aut initurum ſe gratiam à curioſis putauit, ſi annum quo illæ perſcriptæ eſſent, ex Conſulum ſerie veluti ex vagina & inuolucro explicaret. quam coniecturam eo libentius inſecutus ſum, quod obſeruauerim, * non fuiſſe ex conſuetudine populi Romani in ſenatuſconſultis, plebiſcitis, legibus, alijſque rogationibus, aut publicis actis ſcribendis annum V. C. annotare. ſatis enim ad cognoſcendam temporum ſeriem eſſe credidere Conſulum nomina, quæ in ipſo legum & tabularum initio proponebantur. Vt enim Græcorum Epocham magiſtratuum nominibus, ita & Romanis Conſulum titulis numerare mos fuit, quo Cicero * reſpexit, cum ait, *Si quis Falerno delectetur, ſed eo nec ita nouo vt proximis Coſſ. natum velit, nec rurſus ita vetere, vt Opimium aut Anicium Coſſ. quærat*. & Seneca. * *Dedit*, ait, *duodecim faſces, non fecit ordinarium Conſulem. à me numerari voluit annum, ſed deeſt mihi ad ſacerdotium*. Prudentius * quoque ad eum ipſum morem eleganter alludit.

* Caſſiodor. in formula conſulatus Turnebus aduerſar li. 5. cap. 10. Rodulph. Forner rer. quotid. lib. 2. c 18. Couarru. var. reſol. c. 18.
* in Bruto.
* lib. 3. de ira cap. 31.
* in Simmachum.

Quamlibet illuſtres meritis & ſanguine clari,
Præmia virtutum, titulis & honoribus aucti,
Ardua rettulerint, Faſtorumque arce potiti
Annales proprio ſignarint nomine chartas.

Quem locum Iſaacus * Grangæius explicans. *De Conſulum nomi-*

* in notis ad Pruden.

nomine, inquit, *annus nomen ſuum ſumebat. Claudian. in Panegirico Probini & Olibrij ſic ſolem affatur.*

ſæpe ſoles ductoribus illis
Inſtaurare vias, & curſibus addere nomen.

Sidonius * accedat, qui in eamdem ſententiam ſuum addat calculum. * Carmine 2.

Annum pande nouum Conſul vetus, & ſine faſtu
Scribere bis Faſtis.

Dicebantur enim, ait Sauarus, * *Conſules annum aperire, quia ab illis annus numeraretur*. Porro verò ſuperfluum fuerit, id quoque publicorum actorum exemplis confirmare. cum ex Sigonio præſertim animaduertere liceat, ea forma conceptas, & ſolo Conſulum nomine ſignatas eſſe Thoriam, & Seruiliam leges, Immunitatem Thermeſium Piſidarum, item & Aſclepiadis Clazomenij, & Polyſtrati Cariſtij. præterquam quod tabulas omnes antiquas, quæ ſuperſunt, Leges Imperatorum omnes idipſum docere, oculis experimur. * in notis ad Sidon.

¶ Ex quibus fit, nullam debere ſuſpicionem facere anni diuerſitatem, quam in tabulis vel ſcriptoribus noſtris obſeruamus. cum certum ſit, eam annorum deſcriptionem non fuiſſe Romanis vſurpatam. Ex quo etiam illud conſequitur, nihil obſtare, quod M. Valerij Meſſalæ & M. Octacilij Craſſi conſulatus in quadringenteſimum & nonageſimum V.C. annum inciderit, ita fieri, vt falſitatis tabulæ arguantur, quæ anno quadringenteſimo octuageſimo tertio immunitatem datam probant. cum ſatis ſuperque oſtenderim, eam annorum Epocham à ſciolo quopiam de ſuo ſuperinductam, quicquid eam veteres aliqui libri ingerant, & vir doctus in ea defendenda ſudet. Neque id nouum cuiquam videatur. nam cum multis in locis Baronius ſimilem vel exſcriptorum vel interpretum licentiam reprehendit, tum tomo præſertim tertio * de Arelatenſis Concilij tempore diſſerens, celebratum illud eſſe, ait, ſub Silueſtro Pont. Max. & Conſtantino Imperat. Voluſiano & Aniano Coſſ. *quod autem*, ſubdit, *in concilio ipſo legitur, actum eſſe circa annum Domini trecenteſimum & viceſimum ſextum, ab alijs ſuperadditum fuiſſe certum eſt, cum exploratum ſit, acta omnia eccleſiaſtica non, niſi Conſulibus conſignari conſueuiſſe*. Simile eſt non * pag. 116.

* in lib. de las republ. lib. 2 cap. 7. par. 2. absimili in re iudicium Hieronimi Romani * scriptoris Hispani. is cum ante dixisset, annorum ordinem à natali Christi die, non nisi post quingentesimum annum numerari cœptum, subdit, *Eusebij Fastos, quos ille per Consulares magistratus digesserat, indoctum aliquem & antiquitatis ignarum ad Christi nati rationem & calculum reuocasse*. Secundo loco & illud dici posset, satis esse debere rei gestæ seriem & historiam veram esse. quod si in anno vel Coss. Scriptores inter se dissentiant, id rem ipsam minime afficere. sic Plessaeo respondet doctissimus Iacobus * Gretserus in paris exempli causa. *alioqui suspectæ fere*, inquit, *omnes orbis terrarum historiæ essent cum in his describendis non recentiores modo historici sed veteres etiam inter se pugnent*. In quam sententiam Mattheus * Lauretus latissime ex Baronio docet, si quando in anni, vel indictionis nota error deprehenditur, vel apud Scriptores vel in ipsis tabulis ac monumentis, non statim ea commentitia aut suspecta censenda esse, obeloque fodienda. neque aliter disputat, de antiquitatum Ecclesiasticarum studijs benemerentissimus Antonius * Caracciolus in dissertatione de Martini funere. *Denique*, ait, *fac illum* (Gregorium Turonensem) *male collocasse Atticum & Cæsarium Coss. est ne idcirco omnis illa de obitu Martini, & de eius funere ab Ambrosio procurato confutanda narratio à vetusto adeo & graui ac sancto historico tradita? recentiores plerique quot sphalmata habent in suis Fastis, Chronicisque? numquid ideo ea, quæ perperam assignatis Consulibus narrantur, falsa esse existimabimus?* Hęc ille.

* in Mista Salmuriensi cap. 10.

* de existentia corporis S. Benedicti apud Casinates c. 10. & seq.

* nu. 94.

¶ Et, vt hunc locum tandem absoluam, in hac eadem belli Punici origine quam diuersa inter se historici sentiunt? Polibius * eam in annū centesimæ & vigesimæ nonæ Olympiadis refert, qui annus est quadringentesimus octuagesimus nonus ab V. C. Halicarnassæus * in annum tertium centesimæ & vigesimæ octauæ Olympiadis, qui in annum octuagesimum septimum supra quadringentesimum recidit. Liuius * in annum quadringentesimum septuagesimum octauum, vel si mēdum est, quadringentesimum octuagesimum octauū. Plinius * in quingentesimum & nonagesimum, Velleius * videtur reiecisse in annum quadragesimum octuagesimum quintum,

* lib. 1.

*

* lib. 30.

* lib. 25. c. 3

lib. 1.

quintum, cum M. Vinicij consulatum ducentos nonaginta & sex annos ante incidisse scribat, & si Lipsius * quatuor annos eo numero eximendos censeat. Quod si inclinantis reipublicæ Scriptores consulere placeat, Orosius * primum bellum Punicum anno quadringentesimo octuagesimotertio, Eutropius * quadringentesimo septuagesimo septimo, Eusebius olimpiade centesima vigesimanona, sed media, qui esset annus V. C. quadringentesimus nonagesimus secundus incidisse, scribunt. Igitur sicuti, qui Scriptores istos falsi damnaret, quod diuersas in annorum calculo sententias secuti; haud dubium seuerioris iudicij notam subiret, cum tamen illi proximiores multo quam nostri memoriæ illorum temporum fuerint, & optimorum annalium copia instructiores, pari ratione neque nostratibus sine iniuria succensere poterit. Causas autem eius varietatis in annorum serie computanda late narrant Ioachimus * Grellius, Cleperus, * & alij quos ne te longiori disputatione exerceam satis est innuisse. Sigonium * non præteribo, cuius hæc sunt verba. *Omnis autem huius controuersiæ causa inde oritur, quod, quos alij Consules, & sine Consulibus Dictatores sæpe interserunt, eos omnino alij prætereunt, quod & infra suo cuiusque in anno ostendam, & in supputatione etiam Liuiana alio loco demonstraui. est autem varia & inconstans annorum apud omnes ratio vsque ad quingentesimum fere annum.* Hæc Sigonius. Quapropter, quod è tuis aduocatis quispiam animaduertit, Scriptores nostros in hac supputandi ratione, eam habuisse erroris causam, quia illorum nemo (libenter vtor ipsis aduersariorum verbis maxime si quando elegantius aliquid & concinnius eructant) sua tempora concordauit cum Chronologia Henrici Glareani, ignoscendum potius, quam ridendum dixerim. putauit enim fortasse, Glareani Fastos omnium instar esse, & quibus communi consensu Senatus litteratorum merito acquiescat, vt proinde frustra Panuinius, Goltzius, Sigonius, & nupere Stephanus Vinandus laborasse videantur, si non suas etiam ipsi rationes secundum tabulas Glareani subduxerint. memini tamen, me apud Grellium * legisse illius supputationem, vti antiquiorem, ita minus veram ea, quam recentiores ex Capitolinis tabulis eruere.

* in notis ad Vell.
* lib. 4. c. 7.
* lib. 2.
* in Chronolog. ad Liuium.
* in historia exotica.
* in Fastis anno 244.
* loc. cit.

Hæc

¶ Hæc cum ego differuissem, assensus est Aristobulus. & ad Momum conuersus, Quid tu, inquit, ad hæc Mome. Ille verò. Et si nodum hunc feliciter explicauerit, vereor tamen, vt eadem felicitate, quæ supersunt, possit expedire. aiunt enim, immunitatem hanc primo bello Punico concessam; atqui, si Halicarnassæo credimus, incidere illius initia in annum quadringentesimum octuagesimum septimum, qui tertius est annus centesimæ & vigesimæ octauæ Olimpiadis, quo M. Fabius Pictor & D. Iunius Pera consulatum gerebant. at si Polibium sequimur, annus erit nonus & octuagesimus supra quadringentesimum, qui Coss. habuit App. Claudium Caudicem & M. Fuluium Flaccum. Quid tum Geni dices? Ad hæc ego, cum aliquantulum tacitus substitissem, ille verò multo contentius vrgeret, & moram meam illa paraemia perstringeret, gladiator in arena, tandem, Et hic maxime desipere mihi videris, Mome, inquam. nempe telum hoc tuum inani ictu

Irruit, & frustra ferro diuerberat vmbras.

quæ enim in argumentatione hac mens tibi sit, quodue consilium, expiscari non licet. &, nisi aliud doceas, non video, quid his, quæ proposuisti, consequens esse possit. Momus hic primum obmutescere, deinde verò defixo vultu diligenter commentarios suos perlustrare, si qua lux vbi vbi affulgeret. demum, & huius, inquit, errati culpa, si nescis, temporis angustiæ tribuenda est. tota enim hæc aduocati mei scriptio & lucubratio, quæ monente Horatio nonum in annum premi debuerat, nono vix dum finito die absoluta est. quam multa igitur eius generis deprehendi posse non inficias eo. sed patere, obsecro, litteras me Panhormum perferendas dare, quibus Littaræ commentarios super hac re plurium doctorum hominum studijs elaboratos exhiberi iubeam. ex eo enim fonte riuuli omnes isti promanant. adeoque existimo itidem hic meis hisce aduocatis contigisse, quod in cauis natura locis quotidie experimur, in quibus si quid vel Stentorea voce conclames, certe repercusso saxorum obiectu aere, seseque mutuo impellente, absolutam suis omnibus numeris vocem reddi frustra expectes, nam vel priores cantionis tuæ partes vel postremas velis nolis desiderabis.

Corsett. pagin. 69.

Corsett pagin. 119.

¶ Hæc quidem arbitratu tuo, interim verò pergamus, inquam.

inquam. ſcio enim, commentarios illos ſanctiori loco à Panhormitanis aſſeruari, neque eorum copiam alicui fieri, niſi Eleuſinis ſacris initiato, thure, farre, ac face adhibitis. in ijs enim Panhormitanæ dignitatis atque imperij Palladium eſſe poſitum autumant. Igitur ex his, quæ dicebas, quid deduci poſſit, non video. niſi ſi ſentias, quemcumque ex duobus authorem ſequamur, ſemper falſi ſuſpicionem ſubeſſe. ſcilicet, quia, ſi Polibio hæremus, Appius & Fuluius anno CCCCIXC. conſulatum inierunt, non verò, vti noſtrates ſcribunt CCCCLXXXIII. Quod ſi Halicarnaſſæum ſequimur, tum verò deprehendentur noſtra hæc & in annorum numero & in Coſſ. nominibus à Dioniſio recedere. Verum vt concedam Polibij ſententiam veriorem eſſe, quam Sigonius * ex Floro, Eutropio, Caſſiodoro, Tabulis Capitolinis, & Ioannes * Camers ex Plinio, & D. Auguſtino probant, non video cur ex ea re tantopere reprehendendi ſimus, cum & Eutropium & Oroſium in ſuperioribus oſtenderim eiuſdem belli Punici primordia in annum CCCCLXXXIII. reieciſſe, quibus cum Scriptoribus errare in annorum numero, cum in Coſſ. paria ſentiamus, haud tam graue eſſe piaculum crediderim, vt luſtrali aqua expiari non poſſit. Adde, & in hoc ipſo annorum numero explicando pugnare inuicem authores, neque tamen ob eam cauſam falſi reprehendi poſſe, vt latius ante oſtenſum eſt. Demum ex his, quæ ſupra diſputata ſunt, abunde huic obiecto fit ſatis. quicumque enim fuerit annus ille, quo App. Claudius & M. Fuluius Romæ Conſules fuere, ſat mihi eſt rogationem hanc noſtram anno CCCCXC. eſſe latam M. Valerio Maximo Meſſala & M. Octacilio Craſſo Coſſ. ac propterea nihil eſt, quod aduerſarij nimium inſudent, in expendendis Polibij & Halicarnaſſæi ſupputationibus, circa primam belli Punici originem, vel Appij & Fuluij conſulatum.

* *in Faſtis anni 489.*

* *in notis ad Florum lib. 2. cap. 2.*

¶ Hoc loco Momus. Quando per aduocati mei imprudentiam ſalus tibi affulſit, reliqua perſequor, inquit. Nam ſicut auiditate gloriæ Mamertini Fratres ſe populi Romani probant, ita neque ijs quidem deuicti hoſtis laudem concedunt. imo totam atque integram ſibi ita arrogant, vt Romanum admiratorem potius Mamertinæ virtutis, quam adiutorem fuiſſe glorientur. Atqui Polibius diligentiſſimus eius

Corſet. pag. 65. 66. 67.

eius belli Scriptor Mamertinos terra marique obſeſſos docet. contra vero Romanos & pugnam cum Hierone & Poenis magno animo iniſſe, & hoſtem profligaſſe. quæ qua ratione inter ſe cohæreant, plane non agnoſco. Scilicet inquam ego ineptiſſimos hominum, te iudice, fuiſſe Mamertinos oportuit, qui tam longe, tot ſtudijs, tanta contentione expetitis, ac vix tandem impetratis Romanorum auxilijs, cauſæ ſuæ ipſi deeſſe maluerint, auxiliaribuſque copijs eos adiuuare veriti ſint, ſed otioſi potius è ſummis arcibus & mœnijs belli fortunam ſpectauerint. Accedit, quod ſi ante Conſulis aduentum potuere Mamertini vel dolo vel armorum vi, (quis enim in hoſte dolum aut fraudem deſideret) arcem maximam & munitiſſimam à Poenis extorquere, eoſdemque vrbe eijcere, quod Polibius fatetur, credendum eſt, ſociorum aduentu auxilijſque confirmatos neutiquam veritos eſſe etiam cum hoſte confligere. Tandem noſtros cum Appio ſimul communis aleæ periculum ſubijſſe, ac bellum confeciſſe, agnoſcit Ioannes * Gerundenſis Epiſcopus, cum ait, *Appium Mamertinis auxilio miſſum communiter contra Hieronem & Poenos bellum geſſiſſe.*

* Paralip. Hiſt. Hiſp. lib. 4.

¶ Quod ſi fortaſſe quem moueat, quod Polibius, Romanos vbique rem totam confeciſſe, ſcripſerit, Mamertinos verò omnino præterierit; is maxime allucinatur. cum non vno vel altero exemplo docere poſſim, Scriptorum morem eſſe, vt, ſi quando plures aut populos aut Reges in vnius belli ſocietatem coiſſe ſcribunt, non continuo in ſingulis quibuſque congreſſibus populos Regeſue ſingulos ſuo nomine appellent, ſed eum tantum cuius in ea ſocietate partes primæ ac potiores ſunt. In quam ſententiam non grauabor Oroſium * teſtem proferre, qui de bello inter Romanos & Tarentinos geſto hæc habet. *Continuo Tarentinos plurimis finitimorum præſidijs fultos maxime Pirrhus auxit, qui etiam in ſe ob magnitudinem virium conſiliorumque ſummam belli, nomenque traduxit.* Vides hic, Mome, Pirrhum, qui æquo iure cum Tarentinis bellum aduerſus populum Romanum ſuſceperat, quod ſocios copiarum vi & conſiliorum prærogatiua ſuperaret, belli nomen ſibi vendicaſſe, vt nulla deinceps ſociorum apud eius belli ſcriptores ratio habeatur. neque ab hoc more Iuſtinus * recedit. Is cum

* lib. 4. c. 1.

* lib. 15.

ſcripſiſſet

scripsisset Ptolomæum, Cassandrum,& Lisimachum commune bellum contra Antigonum suscepisse, subdit postea, Demetrium Antigoni filium prima congressione ab Ptolomæo superatum. reliquos verò Ptolomęi socios omnino subticet. Liuius * quoque in narratione tota belli Macedonici aduersus Philippum gesti, solos Romanos rebus gerendis affuisse memorat, cum tamen ij Atheniensibus, Aetolis, Rhodijs,& Attalo Pergami Rege belli socijs vterentur. soli quoque Romani expeditionis contra Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum susceptæ authores recensentur, ad quam tamen vniuersos Græciæ populos concurrisse, ex eodem Liuio * accepimus. Piget reliqua sexcenta fere eius generis exempla persequi, quia id laboriosum magis quam necessarium esse nemo non videt. Adde quod argumentandi rationem, quam ex Scriptorum silentio ducis, nullius pene momenti esse in historicis hisce dissertationibus, multis docet Mattheus Lauretus. * & D.Hieronimus subagnoscit, cum *non esse contrarium*, ait, *si quod alius dignum quod scriberetur putauit alius prætermisit.* Quod si Poetarum testimonijs delectaris, multorum loco erit Horatius. *

* lib.31.

* lib.34.

* loc. cit. c. 10.11.12.

* lib.4.ode 9.

non semel Ilios
Vexata non pugnauit ingens
Idomeneus Sthenelusque solus
Dicenda nobis prælia non ferox
Hector vel acer Deiphobus graues
Excepit ictus pro pudicis
Coniugibus puerisque primus.
Vixere fortes ante Agamemnona
Multi sed omnes illacrymabiles
Vrgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.

Accedit & illa ratio, quod si eiusdem fere ætatis Scriptores res gestas interdum non eodem modo enarrant, vt in hoc ipso belli Punici ingressu Polibius dissentire se à Filino ingenue testatur,& Zonaras etiam à Polibio,& Sex.Aurelius Victor seu L.Cornelius Nepos seu quisquis illius scripti sit author diuersissimam ab alijs narrationem affert in App.Claudij elogio, nihil mirandum, si Polibius aliquid subticuerit, quod tabulæ nostræ expressius indicarint. Porro illud, quod

veluti irridet, Corsettus Romanos admiratores potius, quã adiutores Mamertinæ virtutis fuisse, quam iure reprehendendum sit, vix agnosco. cum ea verba non nisi officiosam bene affecti in Mamertinos Romani Senatus testificationem contineant. qua licentia Florus, Orosius, Iornandes eandem Appij expeditionem, quam tanta rerum varietate & animorum contentione absolutam Polibius, & Zonaras docuere, illi celeriter adeo confectam scribunt, vt Hieronem dixisse ferant, antea se victum quam congressum esse cognosceret.

¶ Et vero, inquit hic Momus, obiectum hoc vix tanti vnquam æstimaui, vt id chartæ illinendum putarem. Illud magnopere monet me, quod vestræ istæ tabulæ Mamertini agri fines à Leontinis ad Pactas vsque extendant. quod quam verum sit ex Fazello cognosces diligentissimo Sicularum rerum scriptore, qui antiquiorem Pactarum mentionem in annum MXCIIII. reijcit. Ptolomæus enim, qui Antonino Imperat. æqualis fuit, in Siciliæ tabula nullas Pactas agnouit, vt neque etiam Plinius, aut Pomponius Mela. cum tamen ij Tyndaridis vrbis & Thimeti fluminis meminerint, inter quæ loca Pactæ positæ sunt. Polignotus hic leuiter subridens, Haud quidem, inquit, Mome, geographiæ gnarum te existimabam. deinceps vero pluris à me fies. & ille. Num trioboli tibi homo sum? sane modo animum nostris his concertationibus adieceris, hic ipse Genius magno suo malo te docebit, quantum in ea disciplina tum studio, tum rerum vsu sim consecutus. At non recte, inquam ego, Mome, tabulas legisti; illæ enim alterum Mamertini agri limitem non Pactas, sed Fœdas appellant. quod si à me quæras vbi gentium istæ Fœdæ sint, si me id ignorare ingenue dixero, non video cur reprehendi possim, cum & vetustatis vitio & oppidorum atque vrbium ruinis loci memoria intercidere, vel etiam librarij culpa certo ac proprio oppidi nomine reiecto erroneum reponi potuerit. ipsa certe exemplorum varietas id facile persuadet. fieri etiam potuit, vt qui eas tabulas exscripsere, limitem illum recentiori appellatione designarint. An verò si Romani in his ipsis tabulis Hieram, Naulochos, vel Dianium, quæ loca in Messanensi agro circa Mylas fuisse Appianus * scribit, terminum Mamertinorum ditioni statuissent,

* de bell. ciu. lib. 5.

fuissent, suspectas hoc nomine tabulas censeres, quod illorum locorum memoria ad nos minime peruenerit. minime certe. habent enim vrbes & oppida interitus suos, &, vt Rutilius * dixit, *in Itiner.*

Non indignemur mortalia corpora solui
Cernimus exemplis oppida posse mori

& Seneca. * *Non vides*, ait, *quemadmodum in Achaia clarissimarum vrbium fundamenta consumpta sunt, nec quicquam extat, ex quo appareat ea saltem fuisse*. quod ipsum in Sicilia quotidie oculis experimur, & Fazellus pluribus locis deplorat. Inde Glareani * illud iudicium est, cum de Anitorgi Hispaniæ ciuitate loqueretur in notis ad Liuium. *Multa sunt*, inquit, *nomina vrbium apud hunc authorem, præsertim Hispaniarum, quæ non temere apud alios reperies, vel, vt multi existimant, quod pleraque defecerint longa ætate oppida, vel, vt ego puto, corruptis temporum iniuria codicibus. hoc in vniuersum vno verbo dicere volui, ne lector nimium se torqueat*. Quid, quod non absurde quis posset dicere, etiam ne magnum illud fuerit dicere, Fœdas vel Pactas, quæcumque illæ fuerint, non oppidi non ciuitatis, sed ignobilis vici nomen fuisse, vel etiam loci nullo incola frequentati, adeoque potuisse Scriptorum calamos effugere. An etiam si

epist. 92. ad Lucil.

in notis ad Liuium dec. 3. lib. 5.

Saxum antiquum ingens, campo qui forte iacebat,
Limes agro positus litem vt discerneret aruis,

id nominis antiquiori æuo habuisset, etiam num illud integrum, ipsissimumque in finium regundorum iudicio exhibere opus esset? Iam verò Mamertinæ ditionis amplissimos fines fuisse, cum primum Romani Siciliam ingressi sunt, facile persuadebit Plutarchi in Pirrho locus. *Pirrhus*, ait, *cum premerent mirum in modum Mamertini Græcos, nonnullos insuper vectigales fecissent, (erant enim numerosi & pugnaces. vnde vocabulo Latino dicti sunt, quasi Martiales) exactores tributorum comprehendit necauitque, illos acie fudit, oppida eorum pleraque excidit*.

¶ Quod vt clarius ostendam, Mome, & ne mihi sæpius eædem res inculcandæ sint, iuuat paulo altius repetita origine Siculæ reipublicæ faciem, qualis à Pirrhi dominatu vsque ad Romanos fuit, ob oculos ponere. quæ res plurimum

momenti afferet, cum ad ea quæ in præsentiarum à me disputantur, tum ad ea quæ deinceps explicanda sunt. Agathocle Syracusarum Rege defuncto Syracusani popularem statum adepti, cum ne tum quidem * sub Prætorum magistratu quiete agere possent, legatos ad Pirrhum ex Lanassa vxore Agathoclis generum misere, qui Syracusanum Regnum ei pollicerentur, præsertim cum ab Carthaginiensibus grauissimo bello id temporis premerentur. Ille non negligendam eam occasionem ratus, cum Mamertinos inter & Poenos initum fœdus * esse sciret, quo sibi Siciliæ ingressum prohiberent, Tarento soluens ad Locros appulit. inde traiecto freto ad Tauromenitanos delapsus, Catanam primum, inde Syracusas pergit. Rerum à Pirrho gestarum gloria & nomē cum Siculorum animos occupasset, veluti oestro percitæ Siciliæ ciuitates Regi se dedunt. Tum verò Pirrhus Mamertinos primo grauiter vrgere bello, post in Carthaginiensium vrbes impetu facto Selinuntios, Halyciæos, Ægestanos, Æginos in fidem recipere. Heracleam, Azores, Ericem, Panhormum vi capere. totam denique Carthaginiensium ditionem, * Liliboeo excepto, suæ potestatis & arbitrij facere. & iam ille maiora animo voluens, vt spes spem alit, Africam meditabatur, cum Tarentini & Samnites anno V.C. CCCCLXXVII. à Q. Fabio Gurgite magno prælio victi, quod rebus suis plane diffiderent, Pirrhum è Sicilia reuocauerunt. Quo circa eo discedente, quia victus veluti fugere videbatur, socij eius omnes partim ad Carthaginienses, partim ad Mamertinos * defecere. Hi, quod inimicitias cum Pirrho gessissent, Poeni quidem educta classe aliquot eius naues cæpere, Mamertini vero transmisso in Calabriam exercitu, extremum Regis agmen in angustias coniectum à tergo & à lateribus adorti plures hostium cæcidere, Rex ipse, cum ad prælium accurrisset, grauissime vulneratus pro cæso habitus est. Post Pirrhi discessum Mamertini * non modo ciuitatem suam & agrum tutabantur, verum & finitimas plerasque Syracusanorum ciuitates maxime infestabant. multas etiam Siciliæ vrbes tributarias fecere. præsertim cum integræ adhuc vires essent Romanæ legionis, quæ anno CCCCLXXIII. Rhegium occupauerat. Inde, opinor, ortæ inimicitiarum causæ, quas postea cum Syracusanis exercuere.

* Diod. lib. 22. cap. 7. & 11.

* Diod. l. c. cap. 8.

* Diod. l. c. cap. 14.

* Plutarch. in Pirrho.

* Polib. li. 1

re. Itaque ex duobus horum Prætoribus Hiero primam expeditionem in Mamertinos * suscepit, vt eo præsertim facinore à suis iniret gratiam, & veluti viam ad regnum sterneret. Causam belli cum eam prætexuit, quam ante dixi, tum quod Camerinam & Gelam * Syracusanæ ditionis oppida Mamertini excidissent. Castris igitur iuxta Centoripen positis, ac strictis circa Cyamosorum flumen aciebus, gregarium & conductitium militem Mamertinis hostibus obiectum deleri * patitur. deinde cum eo astu seditioso milite exercitum purgasset, magna stipendiariorum multitudine collecta rebusque diligentissime compositis, ex hostico digressus citato itinere Mylas vi expugnat, mille & quingentos milites in potestatem redigit, & confestim alijs locis subactis Amesalum versus concedit, quod inter Centuripinos & Agyręos iacet. id quamuis firmum oppidum esset, expugnat. agri partem Centuripinis, * partem Agyræis donat. Halesam sibi deditione adiungit, ab Tindaritanis & Abacæninis propense acceptus, his etiam ciuitatibus potitur. Mamertinos in angustum cogit locum. à pelago enim Siculo propinquam Messanæ Tauromenitanam vrbem habebat, & ab Hetrusio mari oppidum Tindaritanum. In Messanam etiam irruptione facta, ad Loctanum, siue vt Polibius scribit ad Longanim amnem contendit. peditum decem millia habebat equites mille & ducentos. * obiecerunt autem illi copias suas Mamertini peditum octo millia, equitum . . . . cum in æquilibrio pugna diu esset, Hiero ducentis Messenijs fortitudine strenuisque factis præcellentibus (exules hi erant ab aduersa factione vrbe eiecti) & quadringentis alijs vicinum collem circumire iussis, & à tergo incumbere, Mamertinos fundit, fugatque. quo metu perculsi vrbem pene Hieroni dedidissent, ni mature Annibal Punicæ classis Dux, quæ tam inde præteruehebatur, deluso per astum Hierone, & tantisper expectare iusso, præsidium interim oppido intulisset. Verum deinde, cum Poeni non minus quam Hiero Messana excidissent, societatem inter se pacti, communibus viribus * Mamertinos oppugnare statuerunt. Quare cum grauior Hierone hostis Mamertinis accessisset, ad Romanorum auxilia confugere tutius rati sunt, quos cognatione attingebant. Hi veriti, ne Carthaginienses,

* lib. 22. c. 15.

* Diod. lib. 23. c. 2.

* Diod. lib. 22. cap. 15. Polib. lib. 1.

* Didor. d. cap. 15.

* Diod. l. c.

* Diod. l. c.

per eam occasionem tota Sicilia potirentur, cum cætera præter Messanam & Syracusas obtinerent, ferendam Mamertinis opem censuerunt. Appius igitur suppetias ferre iussus, cum in Siciliam traiecisset, siue tum Annonem Poenum arcis præfectum Mamertinis approbantibus carceri addixerit, siue iam ante Consulis aduentum Mamertini hostes arce exturbassent, cum Hierone primum, cum Poenis postea dimicatione facta, hostes in fugam vertit, obsidionem soluit. Constat ex Filino, * post id prælium, Hieronem adeo timore perculsum, vt non modo castris incensis Syracusas profugerit, verum etiam munitissima quæque loca, quæ in Mamertinorum ditione sita erant, dereliquisse. Carthaginienses etiam pari metu perterritos, in sua oppida se recepisse. Appium vero & Syracusana & Carthaginiensi prouincia deuastata, Syracusas ipsas tandem obsedisse. In ea obsidione locorum imperitia irretitus Consul pene captus fuisset, nisi pacis conditiones per astum obtentas, ita protraxisset, vsque dum in tutiora loca se reciperet. Insequenti anno aduentu Coss. M. Valerij Maximi & M. Octacilij Crassi, pleræque ciuitates cum Syracusanorum, tum Carthaginiensium ad Romanos defecere. inde obsessis iterato Syracusis, Hiero in eas angustias redactus, vt pacem redditis vrbibus, * promissisque pecunijs ægre tandem impetrauit. Pace firmata Coss. ad alias Poenorum vrbes copias admouere. Segestam & plerasque alias in fidem accepere, ex Polibij, & Zonaræ sententia, quamuis ex Capitolinis tabulis, Plinio, & Eutropio eas ciuitates, non deditione, sed vi captas, expugnatasque alij opinentur, indeque M. Valerij triumpho locum fuisse. Atque is erat tum vrbium Siculorum status.

* apud Polib. lib. 1.

* Diod. lib. 23. cap. 5. Zonar. tom. 2.

¶ In qua veluti picta tabula, velim etiam atque etiam mecum animaduertas, Mome, Primum non contemnendas fuisse ea tempestate Mamertinorum vires, qui Pirrhum Epiri Regem, formidatum Romanis hostem, vel despexerint, vel acie fuderint. qui cum Hierone, Siciliæ totius viribus instructo, non semel æquo marte pugnauerint. qui bonam vrbium Sicularum partem ditione tenuerint. Vides Mamertinos Gelam vsque & Camerinam profectos, eas vrbes solo æquasse. Vides vltra Centoripen ducto exercitu, Hieronem

profli-

profligasse, Mylas etiam tum sub nostrorum imperio fuisse, Alesam, Amesalum, Tindaritanos, Abacæninos. Vides Hieronem pace impetrata vrbes, quas ademerat, fœderis lege reddidisse. has vero qui Mamertinorum ditionis fuisse neget, is proculdubio in clarissima luce cæcutit. neque enim eas Romanis ademisse Hiero potuit, qui ante pacem Hieroni datam, nullum in Sicilia suæ ditionis oppidum haberent. nam quis non videt Appium hostium prouinciam tantum excursione facta deuastasse, nullam vrbem nullum oppidum cæpisse? De M. Valerio & M. Octacilio maior esset dubitandi ratio. quorum aduentu plures vrbes ad eos defecisse, paulo ante dicebam. Atqui neque his prouinciam obtinentibus legimus, Hieronem loca vlla populi Romani bello cæpisse. restat igitur vt ea oppida, quæ Hieronem restituisse, Zonaras * scribit, Mamertinorum fuerint, adeoque iisdem pace firmata restituta sint. Secundo loco illud consideratione dignissimum est, Siculas vrbes ea tempestate partim Carthaginiensibus, partim verò Syracusanis, & Mamertinis paruisse, adeoque errasse deprehenditur Fazellus, qui sub initia Hieronis Regis liberas fuisse aliquas ciuitates opinatur, quæ suis legibus suis magistratibus vterentur. Quæ enim hæ fuisse possunt, si reliquæ omnes vel Mamertinorum vel Syracusanorum vel Carthaginiensium imperio & ditione tenebantur? Tertio illud quoque diligenter expendas, velim. dubium inter Scriptores esse, an M. Valerius vi ac bello cæperit eas vrbes, de quibus superius dixi, an ciuium fide & voluntate. nam Eutropius, quem pro priori sententia Sigonius * laudat, hoc solum habet, *M. Valerio & Octacilio Coss. à Romanis magnas res esse gestas. Tauromenitanos, Catanenses & præterea quinquaginta ciuitates in fidem acceptas*. qui locus ex verbi proprietate diuersam potius sententiam confirmat. Epitome vero Liuiana libri 16. nihil ad rem facit, ait enim, *res præterea contra Poenos Vulsinios prospere gestas continet*. id vero ad Appij tempus referendum puto, quem quia cum Hierone sæpius bene pugnasse dixerat, subdit postea, etiam contra Poenos res prospere gestas esse. non igitur hoc loco Epitome de M. Valerio id dixisse censenda est, sed de Appio potius. idque ex Vulsiniorum mentione elicitur, quos ab M. Fuluio, Appij Collega deuicto

* *tom. 2.*

* *in fastis*

anno

anno CCCCIXC. Sigonius probat. Tandem animaduertas licet, extremum Mamertinæ diœcesis ad Occidentem limitem, in nostris tabulis Fœdas seu Fœdus appellari. an ipsum eundem, vbi nunc Pactæ positæ? profecto cum nomen neutiquam abludat, non absurdum esset ita opinari. frequentissimæ enim sunt recentiorum nominum locorum oppidorumue ex veteribus originationes. Fieri igitur potuit, vt inito contra Pirrhum inter Carthaginienses & Mamertinos fœdere, de quo Diodorus meminit, circa hæc ipsa loca fines vtriusque Prouinciæ positi ex fœdere sint, eodemque fœderis nomine appellati. quos posterior ætas Italico idiomate Pactas dixerit. Suadet id quoque, quod Tindaritani, qui paulo interiorem tractum tenebant, item Abacænini, quos prope Tripim doctiores locant, intra Messanensem ditionem fuisse Diodorus indicat. vlteriora verò à Pactis loca Carthaginiensium prouinciæ cessisse, non vnus aut alter apud authores locus euincet. Tam multa, inquit hic Momus, vno spiritu agglomeras, Geni, vt quid primum, quid vltimum prosequar ignorem. sed vt eundem, quem cæpi, locum diutius vrgeam, quod tandem tibi perfugium erit, si ex eodem, quem proferebas, Diodoro ostenderim Tauromenium, Megaram, Leontinos ab M. Valerio & M. Octacilio Coss. Hieroni ex fœdere attributos? vide igitur, an eadem loca post pacem cum Hierone initam Mamertinæ ditionis esse potuerint? An non Diodorus * ita loquitur? *Et postquam Hiero captiuos illis reddidisset*, (de Consulibus loquebatur) *permiserunt ei, vt & Syracusanos sub dominio retineret, & vrbes illis subiectas, Acras, Leontinos, Megarenses, Aelores, Neatinos, Tauromenios*. Id verò, inquam ego, nihil impedit ea quæ ante dicebam. & si enim ex eo terrarum tractu, qui Messanam inter & Leontinos iacet, Megaram & Tauromenium exceperint, non eo fit, alia oppida sub Mamertinorum ditione non fuisse.

* lib. 23. cap. 5.

¶ Hæc cum ego dixissem, & hæc facile tibi concesserim, inquit Momus, tantum ne mihi illud contendas, quod solum personam vestro huic priuilegio detrahit. id scilicet est dictionis & litterarum diuersitas ab ea loquendi & scribendi ratione, quam Romani belli Punici tempore vsurpabant. exemplo afferri potest inscriptio columnæ nostratę in honorem

rem C. Duilij positæ, quam Lipsius, Gruterus, Scaliger, Velserus integram afferunt. in qua animaduertere est, pro vsitato eius sæculi more numquam reperiri geminas consonãtes, C. litteram loco G, quæ nondum in vsu erat deseruisse, O pro V, E pro I, V pro B, sæpissime vsurpatas. quæ singula in vestro hoc S. C. desiderantur. Tum ego. Nunc enimuero egregie vrges, Mome. nunc vere antiquitatem redoles. sed in hac ipsa re, qua vna funditus euerti nostra hæc monumenta censes, non vna tibi via satisfaciam. Primum non ignoro, à te eo hæc afferri, vt aduocati tui Hispani diligentiam & antiquitatis studium laudes, qui obseruantissimus vetustæ illius linguæ, qua Aborigines & ipsa Euandri mater olim loquebantur, pro virili desitum hunc loquendi & scribendi morem ad antiquitatem reuocat. hinc scilicet vix fere vnquam duplicem consonantem apud eum reperies: sed Apiũ, Apello, pro Appio, Appello. Thesalonicam, Mesinam, Analia, Flaci, pro Thessalonica, Messina, Annalia, Flacci vbique scribit. Varonem, pro Barone, Preuilegium, pro Priuilegio, & id genus plurima, quæ in commentario omnis antiquæ eruditionis pleno occurrunt. Iam si isti tantus vetustatis est amor, quid causæ est, cur non pari studio in verba prisca redeamus, quibus, vt ille dixit, * Salij canunt, Augures auem consulunt, Decemuiri tabulas condunt? Deinde si coniectura hæc tanti facienda est, consequitur, vt eæ inscriptiones, quas Augustinus, Brissonius, Gruterus, Scaliger ex antiquitatis aditis in lucem eduxere, veluti fictitiæ explodendæ sint. cum neque ipsæ sonent rudem illam vetustatem, caracterum inopiam, verborum & dictionis grandiloquentiam. Accedit, quod non nihil argueret hoc argumentum, si contenderemus, priuilegij dictionem eam ipsam esse, quæ, vt illa ferebat ætas, ære incisa, vel de scripto recitata est. quo quia absurdius dici nihil potest, ideo neque nostrorum alicui vt id assereret in mentem venit. quis enim obsecro est, qui notissimum populi Romani morem in scribendis legibus, Plebiscitis, Senatusconsultis seruari solitum ignoret. nempe * S. C. illa erat formula. Coss. Q. Lutatio, Q. F. Catulo, M. Æmilio Q.F.M.N. Lepido. Prætore verò vrbano & Peregrino L. Cornelio . . . . N. Sisenna. Mense Maio Q. Lutatius Q. F. Catulus ad Senatum retulit xj. Kal. Iunias in Comitio.

* Sigon. lib. 3. ep. ad Sibur.

* Sigon. de Iure prou. lib. 1. cap. 1.

ſcribendo affuerunt L.Fabritius C.F.Sergia . . . .
L.F.Popilia. Q.Petilius T. F. Sergia. Quod Q.Lutatius Q. F. Catulus Cos verba, fecit, Aſclepiadem Felini F. Clazomenium, Polyſtratum Polyarci F.Cariſtium, Meniſcum Irenati F.Meniſcum &c. Plebiſcitum * verò ita concipiebatur. Sp. Thorius Tribunus Pl. plebem iure rogauit, plebeſque iure ſciuit. Tribus N. principium fuit. pro tribu Q. Fabius Q. F. primus ſciuit. Qui ager publicus populi Romani in terra Italia. P. Mutio. L. Calphurnio Coſſ. fuit &c. Si verò Prætor legem ferebat, * aut Conſul, is erat mos C. Seruilius Prætor populum iure rogauit, populuſque iure ſciuit. Dictator Conſul Prætor Magiſter equitum Cenſor, qui quem ciuem Roman. ſociumue Latini nominis exterarumue nationum.

* Sigon lib. 2. de Iure Ital. cap. 2.

* Sigon. de Iudicijs li. 2. cap. 17.

¶ Quid ergo tandem, inquit Momus, decretum hoc veſtrum erit, ſi neque S. C. neque Plebiſciti, neque Legis formulam præſefert, quo nomine appellandum cenſes? præſertim cum, ſi vera ſunt, quæ proxime dicebas, latum eſſe M. Valerio & M. Octacilio Coſſ. horum nomina deſiderentur, quæ ſemper alioqui in publicis actis deſcripta. Non abſurde crediderim, inquam ego, cum hoc, quod Punico bello irrogatum eſt, priuilegium, tum illud alrerum bello ſeruili, reſponſa potius Tribuni pl. ex Plebiſcitis eſſe, quam S. C. vel Plebiſcita appellanda, cum in ijs plura deſiderentur, quæ in alijs id genus ſolemnibus rogationibus recepta olim obſeruamus. quod ne ex me met ipſe confingere videar, iuuat afferre Fuluij * Vrſini eruditiſſimi viri coniecturam, quam in ſimili pene caſu, ad vetus fragmentum S. C. quod extat, de Tiburtibus adiecit. verba hæc ſunt. *cum in hoc S. C. vſitatæ formulæ expreſſæ non ſint*, (deerant autem Conſulum & Senatorum nomina, dies item & pleraque alia, quæ in S. C. adhiberi mos fuit) *exiſtimaui, reſponſum potius ex S. C. à Prætore redditum Tiburtibus, quam S. C. appellandum. Simile eſt apud Liuium lib. 8. in quo ſic ſcriptum eſt. Cum de poſtulatis Samnitium T. Aemilius Prætor Senatum conſuluiſſet, reddendumque bis foedus Patres cenſuiſſent, Prætor Samnitibus reſpondit, nec, quominus perpetua amicitia eſſet, per populum Romanum ſtetiſſe, nec contradici, quando ipſos belli culpa ſua contracti tædium cæpiſſet, quominus amicitia concilietur. Placet autem hoc loco ſubiungere vetus*

* In notis ad Anton. Auguſt. de legibus RR.

ſimile

simile S. C., quod Græce scriptum sine die & Consule refertur à Iosepho lib. 14. cap. 16. L. Valerius L. F. Prætor retulit ad Senatum Idibus Decembris in æde Concordiæ, præsentibus L. Coponio L. F. & C. Papirio Quirino, de his quæ Alexander Iasonis, Numenius Antiochi, Alexander Dorothei Legati Iudæorum viri optimi & socij nostri petiuerunt. Hæc eo loco Vrsinus. Interfatus hic Criticus, At vide, inquit, ne parum in disputando tibi ipsi constes. etenim paulo ante diuersum quippiam statuebas, non fuisse è consuetudine populi Romani annorum Vrbis conditæ rationem habere in publicis actis consignandis. hic vero diem & Consulem in hisce S. C. desideras, quasi non satis fuerint Consulum nomina, nisi etiam dies accederet. Diem vero, inquam ego, Critice, hic de naturali seu vulgari intelligo, vnde & Diaria nomen sortiuntur, non etiam de anno. nam vt recte negauerim hunc adscribi solitum, non tamen recte ac iure ex publicis populi Romani monumentis diem sustulerim, cum pluribus exemplis cum apud Ciceronem, tum apud alios Scriptores eum diei scribendi morem obseruare liceat.

¶ Redeo igitur vnde discesseram, & quod Vrsinus de S.C. illo iudicium protulit, non S. C. sed Prætoris responsum ex S. C. esse censendum, cum solemnia S. C. non habeat, idem ego in nostratia hæc fragmenta optime quadrare senserim, vnumque illud inter vtramque speciem interesse, quod Vrsinus Prætoris esse ea responsa censuit, quia horum nomina initio præferebant: verum ego eadem ratione, Tribunos pl. ex latiori plebiscito de Mamertinorum honoribus facto (vt enim de eorum causa contra Poenos suscipienda, cum plebe actum, ita de immunitate atque ornamentis decernendis plebem rogatam esse suspicor,) hæc de quibus agimus decreta reddidisse, existimo. Neque est quod hoc loco nimium laborem, vt in Romana historia versatis persuadeam, Tribunos pl. has ad populum rogationes * ferre solitos. nam & de Formianis, Fundanisque municipibus, itemque de Arpinatibus, Liuius * refert, Valerium Tapponem pl. Tribunum retulisse, vt ijs suffragij latio esset, quia antea sine suffragio ciuitatem habuissent. Anno quoque V. C. CCCIXL. tentatum ab L. Sextio Tribuno pl. scribit, * vt rogationem ferret qua coloni Volas mitterentur. per intercessionem ta-

* *Ant. August. de legib. RR lib. 1. §. 7.*
* *lib. 38.*
* *lib. 4.*

L 2 men

men à collegis factam impeditum. & vt propiori exemplò res planior fiat, Thermeses maiores Pisidiæ populos bellò Mithridatico socios populi Romani liberos & immunes à C. Antonio M.F. Cn. Cornelio . . . . F. C. Fundanio C.F. Tribunis plebem de ea re rogantibus, ostendit Plebiscitum ipsum, quod integrum apud Sigonium * habemus. Immunitates enim, vt eius generis reliqua, promiscue tum à Prętoribus & Consulibus, tum à plebis Tribunis rogari potuisse suadet tum ea quam dicebam Thermesium Pisidarum immunitas, tum ea quam Asclepiades, Polystratus, & Meniscus Coss. Q. Lutatio Catulo & M. Aemilio Lepido ijsdemque suadentibus obtinuere. Non tamen negauerim, Mome, id, quod alij censent, tabulas hasce quas habemus reliquas, non ipsum Plebiscitum esse authographum, quale Romæ latum est, sed vel exemplum vel epitomen earum litterarum, quas S. C. vel Plebiscito rogato Senatus vel Plebs ad prouinciæ magistratum scribi curabat, vt ex illis cognosceret, quod Romæ cum Senatu, vel plebe esset actum. quo exemplo lego Senatum iussisse conscribi litteras ad magistratus Asiæ & Macedoniæ de immunitate concessa Asclepiadi Clazomenio, Polystrato Caristio, & Meniseis Milesijs, vt ex ipsius S. C. verbis apparet. *Vtique Q. Lutatius & M. Aemilius Coss. si eis visum fuerit litteras ad magistratus qui Asiam Macedoniam obtinent & ad magistratus eorum mitterent.*

* lib. 1. cap. 10. de iure prouinc.

Corsettus pag.

¶ Tandem verò commotior Momus hic, Quid Iano Grutero respondebis, inquit, quid Iosepho Scaligero, quid Marco Velsero Viris & eruditione & antiquarum rerum cognitione clarissimis, qui vestra hæc S.C. vel Plebiscita, vel si ita mauis Tribunorum Pl. responsa, nobilissimo elogio spuria appellant, adulterina, supposititia, & quid non? Certe neque horum authoritatem partium affectio fide minuit, cum odij amorisue causas nullas habeant; neque nominis obscuritas deprimit, cum in re litteraria sui sæculi triumuiratum veluti gessisse videantur. Quid tu, Geni, inquit hic Dicarchus. ex Iouis tabulis testes citat, & quibus etiam iniuratis iure credendum sit. Plane, inquam ego, rectissime de Viris ijs, Dicarche, sentis, vt contineri vix possim, quin meritissimis querelis damnem temporum iniuriam, an Barbarorum in Latinum nomen inuidiam. enimuerò minus multo labo-

ris

tis esset, in vetustis hisce rerum memorijs consectandis, si pulcherrimum illud atque antiquissimum Imperij instrumẽtum extaret à Vespasiano * Imperat. confectum, ex veterum inuestigatis exemplaribus, ab exordio pene V.C. Senatusconsulta, Plebiscitaque omnia, complectens de societate fœdere ac priuilegio cuiuscumque ciuitatis. & superciliosos istos Aristarchos ad vnum illud optimi Principis authographum reijcerem. sed enim, præterquam quod solus Gruterus, cuius opera ac studio opus illud Antiquarum Orbis Inscriptionum dispositum editumque est, censuram illam protulit, vt in epistola quadam paucis ante obitum mensibus Velserus testatus est, ijdem ipsi tamen, pro ea qua cum apud nos erant humanitate pollebant, æqui consulerent, eorum authoritati, si authoritatibus pugnandum est, opponi à me immemorabilis temporis consuetudinem, ac veterum traditionem, iura immunitatis semper retenta, atque vsurpata, Principum, qui in Sicilia imperarint, solemnes testificationes, ac demum antiquorum Scriptorum fidem Raphaelis * Volaterrani, Petri Appiani, * Andreæ Theuedi, * Leandri Alberti, & nuperrime Stephani Vinandi Pighij. cuius verba, quod apertissime sententiam hanc probent, libenter subiecerim. Is in ijs libris quos amplissimos & diligentissimos edidit, de Magistratibus S. P. Q. R. anno V. C. CCCCXC. Cõsules notat M. Valerium Maximum Messalam, & M. Octacilium Crassum. Tribunos vero plebis multos enumerat; inter quos nostrum Cn. Atilium Calatinum. verba hæc sunt. *C. Atilius A.F.C.N. is ex S.C. legem tulit de Hieronis Syracusanorum Regis foedere & amicitia cum Consulibus inita, & de Mamertinorum ac oppidi Messanæ ciuitatis iure, ditionisque pomerio. Vti Rex Hiero captiuos, oppida, loca Messanensium bello capta, gratis sine pretio redderet. centum argenti talenta ærario populi Romani solueret, atque ita socius & amicus populi Romani esset, appellareturque Mamertini Ciues Romani, Messanaque Ciuium Roman. oppidum essent. eius pomerij lapides à Leontinis vsque ad Phadas extenderentur. Tabula quædam antiqua Sicula, quam Messanæ reperiri scribit Cassiodori commentator Cuspinianus, nominat hunc Legislatorem Cn. Calatinum Tribunum pl. Eam videntur ibidem ciues seruasse in testimonium antiquæ*

* Sueton. in Vespas.
* lib. 6.
* in inscription. Asia pag. 503.
* in cosmograph. libr. 17. cap. 13.

tiquæ suæ nobilitatis. sed sæpius, vt apparet ex ipsa, quam Cuspinianus adducit, inscriptione, interpolata, & pro sæculi cuiusque, quo fortuitis ruina vel incendij casibus destructa erat, imperitia vitiatam, adeo vt certi quippiam ex ea colligere difficile sit. Legem igitur Atiliam hanc partim ex Polibio, Zonara, Orosio, & Plinio, qui historiæ suæ lib. 3. cap. 8. Messanam oppidum ciuium Roman. qui Mamertini vocantur, recenset concinnaui, partim ex dictæ tabulæ verbis. Hæc Vinandus. externus scilicet homo, & vt à nostro cœlo longissime dissitus, ita etiam dignissimus, cuius in sententiam posito contendendi studio pedibus omnes eant. In qua Vinandi censura cum nihil sit, quod non vere dici queat, eius obscuritatis, quam in nostris hisce monumentis ille animaduertit, illa etiam causa potest accedere, præter eas, quas Vinandus annotat, quod fortasse non multo clarius ac dilucidius erat illud ipsum Tribuni pl. responsum Mamertinis redditum. quod & si tibi pene incredibile videatur, facile animum induces si mecum illud consideres, Latinam linguam primis Romanæ reipublicæ sæculis pene infantem fuisse: successu deinde temporis & verborum copia auctiorem & ornatiorem redditam. nihil enim simul & inuentum & perfectum est. Inde illud Suetonij. * *Grammatica*, inquit, *olim Romæ ne in vsu quidem, nedum in honore vllo erat, rudi scilicet & bellicosa tum ciuitate, nec magnopere liberalibus studijs vacante*. & post pauca. *Primum igitur, quantum opinamur, studium Grammatices in vrbem intulit Crates Mellotes Aristarchi æqualis. qui missus ad Senatum ab Attalo Rege inter secundum & tertium bellum Punicum sub Ennij mortem nostris exemplo fuit ad imitãdum.* Quid, quod etiam Poetices studium sero nimis in vrbem, nempe anno DCXX. ab V. C. venisse Cicero * memoriæ prodidit? Agellius * etiam an non rude sæculum illud appellat, quo anno DXCII. Fannio & Valerio Coss. ex S. C. Rhetores vrbe excedere iussi sunt? neque vero alio referenda existimo Polibij verba, * cum de primo fœdere cum Carthaginiensibus inito loqueretur. *Primum itaque foedus, ait, inter vtrumque populum initum est statim post eiectum vrbe regium nomen, D. Iunio Bruto & M. Valerio Coss. sub quibus etiam Iouis Capitolini templum dicatum est, duo de*

triginta

* de illustr. Grãmaticis
* Tusc. qq. 1
* Noct. Att. lib. 15. c. 15. Andr. Patr. in fragm. li. 3. de republ. tom. 3.
* lib. 1.

triginta annis ante primam Xersis in Graciam transfretationem. quod quanto diligentius potuimus interpretati sumus. Tanta enim facta est mutatio Romanæ linguæ ab ea tempestate in hodiernum diem, vt etiam qui peritissimi sunt, pleraque non nisi difficulter intelligant. Ex quibus vides Mome antiquiorem Romanum sermonem rudiorem, neque ex Grammaticorum legibus expolitum fuisse. quod ipsum Alciato * probatur, qui ex Apuleio clarissime docet, loquendi rationem, qua veteres Romani passim vtebantur, non æque ita comptam atque castigatam fuisse, sed corruptiorem, semibarbaram & à recti sermonis legibus non paulo abhorrentem. ** lib. 1 prætermissor.*

¶ Conquieueram hic ego aliquantulum. Momus vero interim libros illos suos anxie satis accurateque percurrere, euoluere, reuoluere. At Dicarchus. Palestra ne excedis, inquit, Mome, & herbam porrigis? Nihil minus, inquit ille. verum nescio quo bono fato huius (me designabat) fugiunt me modo ea Corsetti argumenta, quibus ceu miniata cerula notat & penitus expungit priuilegium illud alterum, quod bello seruili latum Mamertini proferunt. Sed en inter pedes occurrunt. statimque ad me conuersus, tamquam de integro ordiens. Quod vero Geni, inquit, de altero isto diplomate iudicium tuum est? etiamne illud omnis vitij immune asseres? Quid ni ita censeam Mome, inquam, quousque tu falsitatis non euiceris? Et hoc quoque in numerato est, inquit ille. Etenim anno V.C. DCXXI. quem tabulæ vestræ indicant, nulli Fasti Consules habent Ser. Fuluium Flaccum & Q. Calphurnium Pisonem, qui priuilegij ferendi authores traduntur, sed P. Scipionem Aemilianum & L. Calphurnium Pisonem. quare cum annus & Consules inuicem pugnent, maxima inijcitur religio suppositæ fraudis. Tum ego. Noli, inquam, ita opinari Mome. eius enim obiecti vis facillime eluditur, si dixerimus, non annorum numerum, qui plerumque mendosus est, sed Consulum nomina ad temporum seriem cognoscendam inspici debere. præsertim cum Romanæ historię Scriptores rerum gestarum periodos hoc quoque ordine metiri consueuerint, vti superius late demonstratum est. Petenda etiam responsio, ex his quæ ante disputata sunt, cum ostendi anni notam quæ hisce tabulis affixa est, spuriam *Corset. pag. 72.*

esse

esse & ab imperito quopiam imperitissime de suo adiectam. Illud itaque statuas, priuilegium hoc Ser. Fuluio Flacco & Q. Calphurnio Pisone Coss. latum esse, Octauio Tribuno pl. suadente. quod proinde in annum DCXIIX. reijciendum censeo, quo tempore magistratum illos gessisse ex Obsequente, Cassiodoro, Orosio, & Fastis Siculis Sigonius * probat. Bene habet, inquit Momus, si tamen eadem dexteritate illo te expedies argumento, quod secundo loco patronus meus obijcit. quod, cum pene memoria exciderit, de scripto recitabo. Dicitur in ipso priuilegio, bello seruili rempublicam turbante. ast duobus bellis seruilibus Siciliam conflictatam esse comperitur. primo ab Euno quodam Syro & Cleone cõcitato, quod P. Rupilius Consul anno DCXXXI. confecit, altero bello, quod ab Athenione seruo commotum, à M. Aquilio Consule anno DCLI. fuit absolutum. De hoc bello meminit Cicero in Verrem inquiẽs, *post bellum, quod M. Aquilius confecit, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuit*. & rursus. *post M. Aquilium omnium Pratorum instituta atque edicta fuerunt, ne quis cum telo esset seruus*. Hæc Sigonius de antiquo iure prouinc. cap. 3. Hæc satis commentitia reddunt supradicta Romanorum priuilegia. multa alia possemus adducere, sed quia præsens occasio aliquid aliud non postulat, sub silentio ea inuoluenda duximus perpetuo. Hic ego interpellans. Satis iam, inquam, bone vir ineptiarum satis. an fortasse nec dum animaduertis, aduocatum istum tuum Andabatarum more pugnare? Substitit Momus ad hæc, &, Quid nugaris, inquit. Tum ego, Fac inquam duo fuisse in Sicilia seruilia bella, alterum ab P. Rupilio, alterum ab M. Aquilio restinctum. quid eo conficitur? quid cum facti nostri specie. Vide, obsecro, per fortunas tuas, Mome, per obtrectationes tuas, vide, inquam, an ex vsu tuo futurum sit, ijs deinceps patronis vti, qui nulla cura tangantur, nihil pensi habeant, apte ne & ad rem dicant, an ridicule & inepte; quique, vt cum Cicerone dicam, non considerant, sed quasi sortiuntur, quid loquantur. At fortasse ea spes illos arrigit, quod in ipsa libri fronte, diuinabant scilicet, quascumque tenebras dissertatiuncula habitura sit, Patroni, quem sibi aduocant, splendore disijci posse confidunt. vt si minus ratione, authoritate tamen facile vincant. Nempe,

*In Fastis anno 618.

Corsett. pagin. 72.

Corset. in præfat.

pe,

pe, inquit hic secum ipse submurmurans Momus, verissimum verbum illud est,

Huic opus est patrono, quem defensorem paro.

Sed tamen huius oscitantiæ causam alteram cum antea notauerim, si memoria tenes, alteram nunc habe. Propugnationem istam scis nono die absolutam. Scio inquam ego. Tum ille. etenim, inquit, & Capitolium Romæ publice coactis fabris, operisque imperatis, breui exædificari potuisse, probe nosti. & hoc quoque noui, inquam. Tum Momus. In eam scriptionem Panhormitani suas quisque operas detulere. & hi quidem dictionem, illi ordinem, alij argumentum. politica alij, alij historica, Leguleij quidam & forenses tabulæ ea, quæ ad ius ciuile pertinent. Cerse it pagin. 119.

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt foetus, aut cum liquentia mella
Stipant & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine longo
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thimo fragrantia mella.

Quid igitur Geni miraris inter tumultuarias populorum & collatitias operas, ex ijs plures sibi inuicem non cohærere, & opus istud plenum esse rimarum, hacque illacque perpluere. Atque id potissimum admiror Mome, inquam ego, quid tandem causæ fuerit, & quid tot hominum studia in eam scriptionem agminatim concitarit. Etenim videntur mihi isti nostrarum immunitatum oppugnationem, veluti thensas illas sacras excepisse, quibus Deorum Dearumque simulacra deferre olim in veteri religione Ethnici consueuere, quarum lora & fulcimenta certatim manutenere & tangere religio erat, de quibus Virgil.

circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.

¶ Sed longius labor. reuertor itaque ad propositum, non enim in animum induxi, singula tuorum errata designare, ne plus iusto excrescat oratio. Atque illo quidem argumenti genere, quid adstruere velit aduersarius, nihilo magis apparet. nam si formulam ipsam suspectam habet, Sigonium quæso adeat in Fastis anni DCXIIX., vbi antiquam horum

ipsorum Coss. Ser. Fuluij Flacci & Q. Calphurnij Pisonis mentionem haberi in veteri vulgata tabula, quæ habet, Ser. Fuluio Flacco & Q. Calphurnio Pisone rempublic. bello seruili turbante. cessare itaque debet omnis suspicio, quando similibus conceptam verbis formulam ex antiquissima tabula cognoscimus. Quod si incertitudo scrupulum facit, cum non clare indicet, primum ne an secundum seruile bellum fuerit, quo priuilegium latum est; animaduerti debet Seruile bellum in Sicilia duplex fuisse, quorum posterius anno, vt putat Sigonius, DCLIII. C. Mario VI. & L. Valerio Coss. excitatum ab Athenione, ijsdem anno & Consulibus ab M. Aquilio confectum est. alterum vero, quod ab Euno commotum, & si Orosius anno DCXIIX. Ser. Fuluio Flacco & Q. Calphurnio Pisone Coss. exortum scripserit, alijs tamen renouatum potius eo anno, quam suscitatum videtur, nam quia priusquam consulatum inirent, C. Fuluius Flaccus & P. Scipio Aemilianus, qui Ser. Fuluio Flacco & Q. Calphurnio Pisoni successere, quatuor Prætores Manilius, Lentulus, Piso, & Hipsæus bello seruili oppressi à L. Floro numerantur, inde necessario fit, bellum illud quattuor saltem ante annis ortum esse, quam alteri consuli C. Fuluio Flacco Sicilia obtigisset. proinde rectissime Stephanus Vinandus eius belli initia in annum V. C. DCXV. reijcit, cum prouinciam Siciliam T. Didius Prætor obtineret. idque præsertim ex nummo antiquo probat, quo miles Romanus armis instructus, non pilo, vel gladio, sed multifida scutica seminudum, longoque scuto sudeue repugnantem barbarum cædere] & prosternere fingitur, cum titulo T. Deidi. Illud certissimum est, Ser. Fuluio Flacco & Q. Calphurnio Pisone Coss. sumptum à Perpenna Prætore de seruis supplicium esse, & bellum sublatum, vt ex Valerio Floro & Orosio Sigonius * probat. verum cum is è prouincia discessisset, eodem anno noua Cleonis alterius serui temeritate bellum, quod à Perpenna extinctum videbatur, grauius exarsit, adeo vt eam præcipue ob causam consularem exercitum anno DCXIX. sub C. Fuluio Flacco Cons., qui Siciliam sortitus est, missum, & rem cum seruis gestam Epitome Liuiana & Orosius doceant, quamuis quo euentu, parum cognitum sit, quod annalium memoria interierit. Insequenti anno DCXX. qui Coss. habuit D. Mucium

* *in Fastis anni 618. 621.*

Scæuolam & L. Calphurnium Pisonem, hic in Sicilia ita se gessit, vt eius virtutis populum Romanum minime pœnituerit. quem Orosius Mamertum oppidum expugnasse, & octo seruorum millia occidisse scribit. Frontinus * etiam & M. Valerius * annotarunt, Calphurnium hunc Pisonem graui fugitiuorum bello à se liberata Sicilia eos, quorum præcipue opera vsus fuerat, Imperatorio nomine donis cum prosequeretur, inter hos filium suum locis aliquot fortissime præliatum titulo trium librarum aureæ coronæ decorasse. quod non eo refero, quasi ab hoc Calphurnio Cons. Mamertinos ijs honoribus, qui in tabulis recensentur, auctos esse existimem, cum optime sciam, Scriptores illos de L. Calphurnio Pisone C. Fuluij successore hæc memoriæ prodidisse, non de Q. Calphurnio itidem Pisone, quo consulatum gerente lata ab Octauio Tribuno pl. rogatio ista, de qua lis est. Tandem vero primum hoc seruile bellum à P. Rupilio Cons., qui anno DCXXI. Pisonem insecutus est, confectum esse, & ex eo triumphum ouationis duxisse Cicero, Valerius, Orosius & Sigonius * frequenti sententia scripsere. Ex his itaque nullus dubitationis locus reliquus est, quominus in eam sententiam eamus priuilegium hoc seruili bello latum esse anno V. C. DCXIIX. Ser. Fuluio Flacco & Q. Calphurnio Pisone Coss.

*lib. 4. c. 1.
*lib. 4. c. 3.
* in Fastis anno 621.

¶ Age vero, inquit hoc loco Momus, quæ hactenus disputata sunt, fac ita esse, vt tu censes. num vero negabis, Mamertinos tuos his ipsis immunitatibus ac priuilegijs tum excidisse, cum, siue quod eos Romanorum amicitiæ tædium cæpisset, siue quod liberiores excussa quauis aliorum societate futuros se crederent, siue demum quod ab Hieronis molestia liberos se plane cognoscerent, sicuti paulo ante Poenos in auxilium accitos, contra pactam fidem ciuitate exegerant, quod eorum opera tum non indigerent, ita pari fraude Mercenarios Romanos pulsos vrbe & eiectos voluere. verum vbi Romanam virtutem aliam esse, quam barbarorum sensere; arreptis armis, palam aperteque rem adorti sunt. at enim isti ne pedem in Sicilia frustra posuisse viderentur, M. Valerio Maximo & M. Octacilio Crasso Consulibus eam expeditionem in Mamertinos suscipiunt. quos facili negotio, vt nonnulli, vel, vt alij authores sunt, non sine

Littar. pag. 37. 39. 40. 41. Corsett. pag. 73. Mastute pag. 69.

pulvere & sudore in ordinem redegere. qua vna re Valerius Messalæ cognomen inuenit, vt proinde M. Valerius Messana appellari primum cœperit, postmodum vero litterulæ immutatione Messala sit dictus. cuius rei vt Plinium, Agellium, Crinitum missos faciam, locupletissimi testes sunt Seneca, * & Macrobius, * ex quibus recentiores hausere. locos ipsos prætereo, quod notissimi sint, vnum Ouidium * profero, cuius hæc sunt verba.

de breuitate vitæ.
* *1. Saturnal. c.5.*
* *1. Fastor.*

Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum,
Ille Numantina traxit ab vrbe notam.

quem locum non inuitum ad M. Valerium Messalam referendum censeo. & sane quidem hæc mea sententia ex illo non parum confirmatur, quod insequentibus annis omnes ante Verrem Prætores nauem Mamertinis imperarunt, nautam, militem, qui in classe, qui in præsidio essent. frumentum etiam ab ijsdem, vt ab reliquis Siculis, æquabiliter pro portione emptum esse, pluribus locis Cicero testatur. Decreueram absque dubio hæc antiquitatis monumenta silentio præterire, ne indoctis nouitatem, doctioribus admirationem, affectantibus indignationem, & præteritis sæculis verecundiam parerent. Sophronius hic. Ex Rhetorum lege, inquit, & cum dignitate hic pugnas, Mome. & aduersarium saxum inter & sacrum cogis, adeoque, vt eum nec quidem ipsa, si velit, salus seruare possit. De hoc vero Sophroni, inquam ego, nulla tibi cura fuerit, faciles modo & æquas aures præbeas. At tibi quidem, Mome, gratulor maxime, quod te declamante est quod indocti nouitatem stupeant, admirentur docti, indignentur alij, priora sæcula erubescant. Scilicet stili nouitas adeo recens est, vt infantissima sit, & quam merito indocti stupeant. adeo impudens & secura solœci & barbarismi, vt, cum veluti in inscitiæ regno Regios fastus animosque præseferat, iure docti admirentur, indignenturque præterita sæcula, quod huc demum reciderit elegantissima iuris scientia. sed ne à linea, quod dicitur, excidam, haud quidem vereor, ne te Epitome Liuij * in hunc errorem impulerit, cum scribit, *Carthaginienses suppetias misisse Mamertinis. quo facto ruptum esse foedus cum ijs à Romanis initum*, quasi cum Mamertini id temporis hostes populi Romani dicerentur, commisisse in fœderis legem Carthagi-

Corsett. pagin. 74.
Matute pagin. 31.
Matute pag. 32.
* *lib. 24.*

nienses viderentur, qua populi Romani hostibus auxilia quoquomodo decernere prohibiti erant. rectissime enim Epitomæ errorem Sigonius * deprehendit, qui locum refingendum esse docet, ac pro Mamertinis Tarentinis reponendum, quibus cum ea tempestate bellum Romanis erat. id quod etiam Fabritius Marcoduranus * alibi animaduertit. Deinde illud, quod veluti certissimum Aduocati tui habent, Messanam ab M. Valerio expugnatam esse, quod ab Romanorum societate defecisset, neminem dum ex antiquis illis authorem habeo, qui id annotet. nam quos tu laudas inferius examinabo. quin potius contrarium testem Ciceronem * proferre possem, qui Siciliæ ciuitates, quæ semel in amicitiam populi Romani venissent, numquam postea defecisse: plerasque etiam & maxime illustres, in amicitia perpetuo mansisse refert. Sed neque verisimile putauerim, Ciceronem, qui cum inimicissimo in Mamertinos esset animo, omne genus maledictis, conuitijsque est insectatus, totaque illa sua in Verrem actione, Senatus odio inuidiaque eos grauare conatus est, solam hanc Mamertinorum defectionem, vel scientem ac volentem præterijsse, vel omnino ignorasse? cum præsertim illorum existimationi ac nomini turpissimam notam inurere, clarissima eorum in rempublic. merita eleuare, legatorum, qui C. Verrem laudatum ierant, authoritatem minuere, sola eius rei commemoratione potuisset. Quid si doceo, in pari causa eundem Ciceronem, qui de Syracusanis optime se meritum alicubi * prædicauit, quod sibi ac fratri in curiam Syracusanam venientibus honorifice assurrexissent (vt gloriolam fere omnem ventosum illud animal, impotentius aucupabatur) decretumque in Senatu eorum fuisset, vt hospitium publice fratri fieret, quia ipsi optimam voluntatem in Syracusanos susceperant; tamen alio in loco * cum Verrem eo nomine appellaret, quod classi prætoriæ populi Romani Syracusanum hominem præesse iussisset, non sine magno animi sensu grauissimis verbis ita questum esse. *Ecquod in Sicilia bellum fecimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus vteremur? atque hæc omnia ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam ciuitatis referri volo. Itaque vir clarissimus M. Marcellus, cuius virtute partæ, misericordia conseruata sunt Syracusæ, habitare in ea parte*

* in notis ad lib. 14.

* in notis ad Oros. lib. 4. c. 5.

* in Verr. act. 2. in princ.

* In Verr. act. 5. lib. 4.

* In Verr. act. 6. lib. 5.

vrbis, quæ insula est Syracusanum neminem voluit. hodie, inquam Syracusanum habitare in ea parte non licet. est enim locus, quem vel pauci possint defendere. committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit; simul quod ab illa parte nauibus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus sæpe excluserant, ijs claustra loci committenda non existimauit. Hæc Cicero. vt alia, quæ in eandem sententiam dixit, prætermittam. An igitur credendum, eum quem Syracusanorum necessitudo, hospitium, amicitia retinere in officio non potuerunt, quominus, vbi causa id postulauit, præteritorum temporum inuisam recordationem induceret, à Mamertinis pessime habitum, ludibrio exceptum, hanc eorum defectionis notam, si vllam odoratus esset, tum, cum maxime dictam oportuit, prætergressurum fuisse? Ac proinde ex quo fonte historiam Fazellus aut Volaterranus hauserint, plane non agnosco. cum neque Petrus Crinitus, quem authorem laudas, narrationem illam parte aliqua attingat, neque item Agellius, aut quem initio proferebas Plinius. De Ouidio enim, Seneca, & Macrobio suo loco erit sermo. Quare cum certum sit anno V.C.CCCCIXC. App. Claudium Mamertinis auxilio missum, strenuam operam in socijs obsidione liberandis posuisse, Poenos & Hieronem bello profligasse; cum item constet, proximo anno M. Valerium & M. Octacilium Appij successores multas hostium vrbes cæpisse, interque eas harum rerum Scriptores Polibius, * Diodorus, * Florus, * Eutropius, * & Zonaras * nihil de Mamertinorum perfidia tradiderint, non video cur verisimilis hæc videri narratio debeat. præsertim cum in tam exiguo temporis interuallo, quod Appij decessum è prouincia, & successorum Valerij & Octacilij Coss. aduentum intercessit, ne dum nulla causa fuerit, sed neque etiam esse potuerit, quæ Mamertinorum animos origine, cognatione, vetusta societate coniunctissimos, & nouo quoque beneficio deuinctos à fœdere abalienaret. Accedit, quod M. Valerius Messala triumphum egit haud quidem de Mamertinis, sed de Hierone & Poenis. id quod Panuinius, * Goltzius, * Sigonius * & Vinandus * annotarunt. vt illud prætercam, quod cum eodem Sigonio * probari ex Polibio & Zonara posset, tantum abesse, vt Valerius bello Messanam

* lib. 1.
* lib. 2. c. 2.
* lib. 23.
* tomo 2.

* * * *
in Fastis anni 490.
* ibidem & Stadius in notis ad Flor. lib. 2. c. 2.

expugna-

expugnauit, vt imo rem omnem Siculam quiete & fine armis confecerit, ac proinde nullus triumpho locus esse potuerit.

¶ Hæc eo confirmantur. quod si Messana iusto bello deuicta, sub iugum populi Romani venisset, nullum deinceps illi cum Romana ciuitate fœdus æquum vel societatis esse potuisset, sed illud tantum, quod dedititium appellant. neque item Claudij, sed Messalæ patroni Mamertinorum fuissent. nam cum ij qui ciuitates, aut nationes iusto prælio debellatas in fidem recepissent, earum patroni essent more * institutoque maiorum; vtique ex ea consuetudine Messalę esse debuerant, si Valerij Messalæ auspicijs Mamertini victi deditionem fecissent. atqui clarissime Cicero * solos Claudios eo nomine appellat, non Messalas. & iure id quidem, quia App. Claudij ductu consilioque Mamertini seruati. Nam quod Ouidius, quem Seneca & Macrobius huius historiolæ authorem insecuti sunt, M. Valerium à deuicta Messana nomen sumpsisse scripserit, nihil miror. crediderim enim illum ex vulgi sententia, vti sæpe fit, locutum. fortasse quia, cum multas res præclare fortiterque Valerius in Sicilia gessisset, ab illustri & Romanis tum satis cognita ciuitate vulgo appellabatur, vel, quod verisimilius videtur, ex Capitolinis Fastis eum erroris causam hausisse. nam cum in ijs legeretur, Anno CCCCIXC. M. Valerium Maximum cum M. Octacilio Crasso consulatum gessisse, eoque in honore illum Messalam appellatum; cum item sciret, illo ipso anno eumdem Valerium Catanam, Tauromenium, Segestam & quinquaginta præterea ciuitates in fidem recepisse, facile ex istiusmodi coniecturis Ouidius in eam cogitationem ex nominum similitudine descendit, vt à Messana deuicta Messalam appellatum crediderit. quæ mea indagatio si vera est, vt verissimam esse censeo, turpiter certe lapsus videtur Ouidius, qui ex eo cognomine in illam venerit opinionem. male enim nominum cognominumue origo & deriuatio ex nuda ipsa verborum allusione deducitur. Et quidem, liceat mihi aliquantulum immorari in tractatione hac, de qua tam laute & pollucibiliter aduersarij epulantur, in nominum deducendo etimo non satis firmum duci posse argumentum ab Authorum testimonio, quod hi vel vulgi sententiam interdum,

* Cic. Offic. lib. 1. Ascon. & Manut. in Diuination.

* In Verr. act. 5. lib. 4.

Vide Agell. lib 6 c. Vallam li. 6. Catell. Gott. verb. Testamenti. Alciat. 5. Parerg. cap. 12.

dum, vel vnius aut alterius non maxime probati Scriptoris authoritatem ſequantur, ex eo licet animaduertere, quod Mutij Scæuolæ fortiſſimi viri agnominis cauſam, ſi communem Scriptorum ſenſum amplectimur, haud dubie ex memorabili illo pietatis in patriam & fortitudinis exemplo repetemus. quam tamen opinionem falſam eſſe, & in errore verſari omnes & aliunde ſumptam nominis cauſam non obſcure docet Sigiſmundus Gelenius * non contemnendus author. Is inter alia, quæ de Liuij & Halicarnaſſæi comparatione diſputat, hæc habet. *Quale eſt ferinum illud, quod Liuius de Scæuola ſcribit manum torrente in foculo. quem noſter,* Dioniſium intelligit, cuius haud dubium * maior in hiſtoria fides, quam Liuij, Tranquilli, Taciti (quippe de aliena, non de ſua republica ſcribentis) *Mutium Cordum nominat, longeque veriſimilius, atque etiam decentius denarrat hominis facinus. nam Scæuolæ cognomen alij de cauſis in Mutiam gentem recipi potuit. neque enim ſolis ignibus clades infertur artubus. & videtur alicuius ſtudio cognomini gentilitio affiɛta honeſta fabula.* Hæc ibi Gelenius. Verum vt ad proximiora & noſtratia exempla decurrat oratio, quis non videt etiam num obſtinate inter ſe pugnare Hiſtoricos de Guelphorum & Gibellinorum nominis origine, de Turcarum, de Sarracenorum, & eorum quos Cinganos & quos ſuperior ætas Hugonotos appellauit; Eo fit veteres quoque Scriptores in antiquorum nominum originibus inueſtigandis labi potuiſſe, cum &, recentiores in heri aut nudius tertius natis vocabulis longiſſime erraſſe deprehendantur. Nimium te iactas Geni, inquit hic Momus. neque tamen, niſi meras coniecturas loqueris, lubricam ſane viam & incertæ plenam aleæ, & quam ſi ſequamur, næ omnis hiſtoriæ fides nutabitq́. At nimio inclementer, inquam ego, mecum agis Mome, qui in re dubia vnam & alteram, certe ſatis probabilem coniecturam, afferentem faſtidias, reprehendas. Domi habes quibus talia iure meritoque prædices. ijs ſcilicet qui vel integra volumina coniecturis ſolis farciunt. quibus in clariſſima hiſtoriarum luce faces ſoli præferre, ludus ac iocus eſt. qui recentiorem Vrbis originem in Chaos ac Saturni tempora vitreis quibuſdam opinionibus, non certo ductu atque inditio reuocant. nempe

* in præfat. ad Halicarnaſſeum.

* Poſſeuin. Biblioth. li. 16. c. 13.

cribro

cribro diuinant, ſtellis viam ſignant, vt in illis facile, patrios ſcilicet mores, pura puta Phœnicum commenta recognoſcas. Quamquam ego, vt verum fatear, hominis ingenium, eruditionem maxime admiror. adeoque vt exiſtimem huiuſmodi coniecturali ſcripto illum (neque enim vt ingenui & candidi ſunt viri mores, nugari ſe interdum in ea ſcriptione pernegat) hoc potius aſſequi conatum eſſe, quod mea ſententia pleniſſime aſſequitur, peracuti ingenij, ſubacti iudicij, infinitæ pene lectionis laudem & gloriam.

¶ Verum Mome, vt ad rem redeam, præter ea quæ iam dicta ſunt, illa etiam me mouent, quæ trabali, vt dicitur, clauo rem configunt. Primum ſi Meſſalæ cognomen ex illo euento deuictæ Meſſanæ originem habuit, certe ante illa tempora nullus fuerit Romæ Meſſala neceſſe eſt. Ain vero? Vero, inquit Momus. Tum ego. Atqui apud Plinium * ita lego. *Equidem & Sibillas iuxta roſtra eſſe non miror, tres ſint licet. vna quam ſex Pacuuius Taurus Aedilis pl., duæ quas M. Meſſala.* At nondum docuiſti, inquit Momus, M. hunc Meſſalam multo ante noſtrum M. Valerium Meſſalam vixiſſe. Qui vero id docere poſſim, Mome, inquam, ſi dicentem interpellas. cæterum Plinij verba clariſſima ſunt, qui ita ſubdit. *Primas putarem has, & Accij Næuij, poſitas ætate Tarquinij Priſci, niſi Regum antecedentium eſſent in Capitolio.* Quibus verbis apertiſsime conuincitur, iam inde à Tarquinij Priſci ætate, quæ in annum V. C. centeſimum & quadrageſimum recidit, atque adeo trecentis quinquaginta ante annis, quam Ouidius cenſeat, cognomen hoc Meſſalarum inter Romanas familias receptum atque vſurpatum. Accedit ſecundo loco id, quod apud Liuium * legimus. *Africanum,* ait, de ſuperiori res erat, *militaris fauor, an popularis aura celebrauerit, an, ſicut felicis Syllæ patrum memoria, cæptum ab aſſentatione familiari ſit, parum compertum habeo. Primus certe hic Imperator nomine à ſe victæ gentis eſt nobilitatus. exemplo deinde huius nequaquam victoria pares inſignes imaginum titulos, claraque cognomina familiæ fecere.* Idem fere habet epitome. *Scipio Africanus, incertum ac militari fauore, an populari aura cognominatus ſit. primus certe hic Imperator nomine à ſe victæ gentis eſt cognominatus.* ſed neque ab his Cicero * diſſentit,

* lib. 34. c. 5.
* lib. 30.
* offic. lib. 1.

N tit,

tit, cum dicit. *Publium Scipionem, Marce fili, eum qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato.* confirmant etiam ex alijs Scriptoribus Andreas Schottus * & Stephanus Vinandus. * Igitur si P. Cornelius Scipio Africanus omnium primus morem hunc vsurpauit, sumendi cognominis à deuicta vrbe vel populo; qui fieri potuit, vt M. Valerius Maximus sex & quinquaginta ante illum annis à Messana expugnata Messalæ nomen acceperit? Facessat itaque iam, Mome, fabula ista, quæ tamdiu falsò animos hominum occupauit, neque Ouidio, poetice fortassis alicui de Messalarum gente adulanti, historiæ fidem deferamus. nec præterire te debuit, quod Cicero * de se ipso scribit, multa in poema suum, (quod periclitandi ingenij gratia de Mario edidit) aliter atque essent gesta, farcijsse. nec tamen eo reprehendendum. & imperite eos facere, qui in illo periculo à se, non vt à poeta, sed vt à teste, veritatem exigerent. Proteo vincula inijcis, Mome, inquit hic subridens Dicarchus. sed frustra vt vides. retusa omnis criminationis tuæ vis. Ouidius ipse vereor ne falsi reus peragatur, Genio indicium proferente.

** In notis ad Cornel. Nep. in Scipione Afric.*

** in annalibus anno 552.*

** de legib. 1*

¶ Pallere ad hæc Momus, caput scabere, digito vnguem rodere. mox subitam aliquam lætitiam vultu præferens. Quasi vero, inquit, non multo ante P. Scipionem Africanum L. Marcius vir clarissimus, Coriolis à se captis, Coriolani nomen tulerit? cui Florus meritoque indignatur, Coriolos, tenue scilicet oppidulum, veluti multo postea vtrique Scipioni Africam & Numantiam, nomen indidisse? L. quoque Aemilium Mamertinum nonne anno CCCCXXIIII. Priuernatem dictum legimus, à Priuerno expugnato? vnde & triumphum duxit Kalendas Martijs. Quid quod anno V. C. CCCXIIX. Q. Seruilius P. F. Sp. N. Priscus Dictator in eo honore Fidenas appellatus est à Fidenis captis? Nam Liuij testimonium nihil promouet. sentit enim P. Scipionem omnium primum fuisse, qui ex deuictis prouincijs, non etiam eorum, qui ex oppidis debellatis nomina accepissent. quod & Sigonius * agnoscit, cum à victis vrbibus cognomina sortitos ait, M. Valerium Messalam à Messana, L. Aemilium Mamertinum Priuernatem à Priuerno, Q. Seruilium Priscum Fidenatem à Fidenis, post hos vero P. Scipionem primum

** de Nominibus Romanis.*

à victa

à victa gente vel prouincia dictum esse. Præclarum enimuero perfugium excogitas Mome, inquam ego. modo Liuius velit, & non è vinculis istis, quibus à te constringitur, in libertatem proclamet. & sane quidem exempla, quæ Sigonius affert, nihil minus, quam id quo de quærimus, euincunt. Nam quod ad Coriolanum attinet, Liuius * cum de Coriolis Volscorum oppido à Posthumio Cominio Consule expugnato loquitur, laudat quidem L. Marcij fortitudinem, cui postea Coriolano nomen fuit. at non ex eo victo oppido nomen sortitum esse dicit. apertius id indicat Halicarnassæus, * cum ait, L.Marcium strenuissimo in oppugnandis Coriolis facinore edito, cum à Posthumio Cons. pro concione laudaretur, coronaque virtutis ergo, equo phalerato, duorum captiuorum corporibus, argentoque, quantum ipse ferre posset, honestisque primitijs è reliqua præda honestaretur; gratias se quidem habere pro honore, dixisse. non tamen se eius liberalitate vsurum. sed equo contentum propter phalerarum pulchritudinem, & vno captiuo, qui hospes sibi sit. atque adeo milites, qui prius venerabantur viri fortitudinem, magis etiam diuitiarum contemptum admiratos esse, & in tanta felicitate tantam modestiam. *ex quo facinore*, inquit Dionisius, *Coriolanus est cognominatus*. Plutarchus * quoque in eandem sententiam loquitur, & ex recentioribus Sabellicus. * Constat igitur L.Marcium non à Coriolis expugnatis, sed ab eo virtutis & modestiæ exemplo, post Coriolorum expugnationem edito Coriolanum dictum. alioqui bene impudentes Ciceronem & Liuium fuisse oportuit, qui Scipioni primum id honoris tributum scripsere. Q. vero Seruilius Fidenas in Capitolinis tabulis, haud quidem à Fidenis captis id nomen acquisisse scribitur. cum hoc solum habeant Q. Seruilius P. F. Sp. N. Fidenas. putare se tamen Sigonius * ait, Fidenatem appellatum in eo Dictaturæ magistratu, quo Fidenas cæpit. L. Aemilij Mamertini exemplum nec aliquid suffragatur. nam si à Priuerno capto nomen illud venit, certe non minus etiam C. Plautius alter Consul Priuernas appellandus. cum vtriusque auspicijs Priuernum sit expugnatum, vterque ex Capitolinis tabulis de eo oppido triumphauerit. Quid quod Liuius * solum Plautium triumphasse scribit? de Mamertino vero ne verbum

lib.
lib. 6.
in Coriolano.
Ennead. lib. 9.
In Fastis anno 309.
lib. 8.

quidem, imo Gallicum ei bellum obtigisse tradit? Certe alibi Sigonius sic annotat. *Verisimilem autem hunc triumphum Mamercini reddit cognomen eius Priuernas, quo ipse primum vsus est.* alibi vero Priuernatem à Priuernate bello dictum existimat. at quis non videt falli in hac coniectura Sigonium, cum nulla certi scriptoris authoritate duci se fateatur. Deinde non video, cur illud Liuij, quo P. Scipio omnium primus victæ à se gentis nomine nobilitatus esse dicitur, ita intelligendum sit, quasi primus ille fuerit qui ex gente idest prouincia debellata, non itidem eorum qui ex victis oppidis ac ciuitatibus nomen acceperint. Aeque enim Panormitana, Syracusana, & Romana gente esse quempiam dicimus, atque Sicula, Hispana, Italica. tum vero id, quod Liuius subdit, aperte sententiam istam improbat. *Exemplo,* inquit, *deinde huius, nequaquam victoria pares insignes imaginum titulos claraque cognomina fecere.* quibus verbis eos tacite reprehendit, qui postea Scipionis exemplo ex deuictis vrbibus cognomina affectarunt, cum rerum gestarum gloria, & victoriæ fructu nullo modo Scipioni conferendi essent. Ad hos enim magis respexisse Liuium censuerim, quam ad eos prouinciam aliquam, quamuis Africa minorem, debellassent. eadem mente, qua Florus indignabatur, tenue illud oppidum Coriolano nomen dedisse, veluti Africanis duobus Africam & Numantiam. nam si quis prouinciam vllam & si neque armorum gloria, neque vrbium frequentia, neque regionis amplitudine cum Africa committendam populi Romani vectigalem bello fecisset, quæ tandem obsecro, inuidia fuisset, si is præclaros ex ea titulos, cognominaque auferret? aut quis hunc si non omnino Scipioni parem, at certe quam minimo imparem non appellet? Non igitur eo loci Liuius L. Scipionem Asiaticum, aut Q. Metellum Macedonicum, Q. Metellum Creticum, Q. Fabium Allobrogicum, Q. Metellum Balearicum reprehendere voluit; quasi P. Scipionis æmulatione paria cognomina ambierint ab Asia, Macedonia, Creta, Allobrogibus, Balearibus, alijsque prouincijs debellatis, sed P. Isauricum, P. Scipionem Numantinum, qui à deleta Numantia, ab Isauris vrbe Ciliciæ, aliosque id genus homines & fortasse etiam Ciceronem suggillare voluit, qui à capto Ciliciæ oppido Pindenisso, si

per

per nominis obſcuritatem licuiſſet, ſe Pindetiſſatem dici cupiebat. * quippe oppida iſta, à quibus illi nomina ſibi facere cogitarunt, aut ſurdæ omnino famæ erant, aut non ita claræ, vt ab ijs magna gloria ſperari, merito ac iure debuerit.

* lib. 2. epiſt. 10. & ad Attic. lib. 5. epiſt. 20.

¶ Sed eſto Liuium vel inuitum in eam ſententiam pertrahamus, at quid Ciceroni, quid Plutarcho, Mome, reſpondebis, qui ſimpliciter ac planiſſime Scipionem primum omnium Africanum dictum eſſe ſcribunt? quid Sillio facies, cuius ſententia nullam omnino interpretationem admittit. Is de Scipione ſic cecinit.

Manſuri compos decoris per ſæcula rector,
Deuictæ referens primus cognomina terræ,
Securus ſceptri repetit per cærula Romam.

niſi ſi quis nouo exemplo terræ nomine prouincias ſolas venire, non oppida ciuitateſque peruicaciter contendat, vt iam, qui vrbes incolimus, non terra contineri, ſed in cœlo eſſe vel in aere videamur. Hic Momus. Patere me igitur, inquit, curioſius à te petere, quorſum referendum cenſeas id, quod ante dicebas, M. Valerium in eo honore Meſſalam dictum, ſi non ad Meſſanam bello victam referendum eſt. Ego vero, Mome, inquam, in hac re morem tibi geram. æquum modo animum præbeas, & in re antiquiſſima probabiliter differentem audias. neque enim à victa Meſſana cognomen illud veniſſe tibi perſuadeas velim. nam ſi id perpetuo verum eſſet, vtique & App. Claudium Regillenſem, & Valerium Antiatem, & M. Marcellum Aeſerninum, Pompeium Bithinicum, L. Aemilium Mamertinum Priuernatem, M. Antonium Creticum, Cæſarem Germanicum, Catonem Vticenſem, inde ita appellatos cenſendum eſſet, quod Vticam, quod Germaniam, quod Cretam, Bithiniam, Priuernum, Aeſerniam, Antium, Regillum bello cæperint. quod tam falſum eſt, quam quod falſiſſimum. Regillenſem enim dictum accepimus, quod ex Regillo Sabinorum oppido primum venerit. Antiatem, quod Antias fuerit. Aeſerninum, quod apud Aeſernium captus. Bithinicum, quod ex Bithinia Nicomedis Regis ſupellectilem deportarit. Priuernatem, quod bellum Priuernate geſſerit. Creticum, Germanicum, Vticenſem, quod ijs locis obierint. vt & de Octauio, qui po-

Vide Sigon. in Faſtis anni 258. & de nominibus Romanis c 5.

* in Octau. cap. 7.

ſtea Auguſtus eſt appellatus, Suetonius * narrat, Thurini cognomen ei inditum in infantia fuiſſe, quod in Thurina regione recẽs eo nato pater Octauius aduerſus fugitiuos rem proſpere geſſiſſet. Neque obijcias, aliam ab his eſſe cauſam Meſſalæ noſtri. cum de hoc ſpeciatim Faſti ſcribant, *in eo honore Meſſalam dictum eſſe.* quaſi ille honor triumphi fuerit, & in eo ipſo triumpho, quem de Siculis egit, Meſſalæ cognomen retulerit. Illa enim clauſula, *& in eo honore*, non de triumpho, ſed de magiſtratu Conſulari intelligenda eſt, quod facile animaduertes, ſi Faſtos percurres. in quibus anno CCXLIIII. P.Valerium Conſulem lego. & in eo honore, Poplicolam dictum. quem tamen in magiſtratu, non in triumpho, quem poſt geſſit, ita appellatum Sigonius * docet. Anno CCLVII. A.Poſthumius Albus Dictator fuit, & in eo honore, Regillenis. quem tamen id nomen tuliſſe in magiſtratu conſtat, quod bene ad lacum Regillum pugnaſſet. Biennio poſt M. Valerius Dictator eſt dictus, & in eo honore, Maximus. quia plebem male animatam in patres oratione compreſſerit. L. Sergius anno CCCXVI. conſulatum geſſit, quem Fidenatem in eo honore appellarunt, quod primus cis Anienem non incruento bello cum Veientum Rege conflixerit. Demum anno CCCCIIXC. C.Marcius Rutilius Cenſor fuit, in eoque honore, Cenſoris nomen conſecutus. quia, vt Sigonius ſcribit, cenſuram bis nouo exemplo cæpiſſet. atqui certiſſimum eſt, neque A. Poſthumium Album, neque M.Valerium Maximum, neque L.Sergium, aut C.Marcium Rutilum triumphum aliquem in ijs magiſtratibus duxiſſe. Ex quibus duo mea ſententia conficiuntur. primum ea cognomina, quæ in huiuſmodi honoribus quæſita, non à victis populis aut ciuitatibus veniſſe, ſed alia alijs ex cauſis, vt ſupra demonſtratum eſt. alterum eſt, honorem illum, de quo Faſti loquuntur, non de triumpho intelligendum, quem multi non attigere, ſed de magiſtratu, quem in republica geſſere. quod præſertim Faſti Triumphales euincunt, qui de noſtro M. Valerio id ſolum habent. *M.Valerium M.F. M. N. Meſſalam anno CCCCXCI. Kalend. April. de Poenis & Hierone Siculorum Rege triumphaſſe.* cum alioqui Conſulares ſeu Capitolini Faſti id nomen eum ſuperiori anno conſecutum ſcribant, vt inde appareat non in

* in Faſtis.

triumpho,

triumpho, sed in consulatu Messalam appellatum. Tandem, vt rem omnem in pauca conferam, ita censeo, M. Valerium à bello, quod Messanensium causa susceptum & fere circa Messanam gestum, & cum Hierone compositum est, Messalam vulgo dictum, exemplo M. Marcelli Aesernini, A. Posthumij Regillensis, L. Sergij Fidenatis, L. Aemilij Mamertini Priuernatis, quos ita dictos probaui, quod ijs in locis depugnauerint.

¶ Nempe, inquit hic Momus facillimum tibi est, nostras has machinas eruditionum historiarumque obiectu eludere, haud tamen, credo, illud alterum præstabis, hæc ipsa priuilegia, quæ tantas nobis excitant turbas, numquam dum res Romana floruit stetitque, vsu ipso recepta probataque fuisse. quorsum enim Cicero tam pluribus tam diuersis in locis onerum mentionem refricaret, quibus Mamertini populo Romano obstringebantur? cum præsertim idem ipse omnes inter Siciliæ populos solos Centuripinos, Halesinos, Segestanos, Halicienses, Panhormitanos liberos fuisse & immunes docent. Scilicet, inquam ego, in meliori causa & conditione eos populos fuisse, censes, Mome, quam Mamertini fuerint? Id quidem censeo, inquit Momus, & lippis etiam patere posset. illi enim neque sub populi Romani imperio erant, neque fœdere adscripti, neque vllis vectigalibus muneribusue obnoxij. Tum ego. Longi sermonis initium defers Mome, remque commoues ampla disputatione dignam, & quam præstaret, in tempus aliud differri. at quando vel inuitum vel alia omnia cogitantem in hunc me puluerem trahis, satisfaciam voluntati tuæ, meamque operam eamdem in noua hac dissertatione senties, quam in reliquis expertus es. modo per amplissimum hunc ordinem liceat, cuiusue summam humanitatem persensimus, ita non nihil vereor, ne tuis istis, Mome, quas obijcis, tricis nugisue commoueatur. At pergite iam, inquit Dicarchus. non ingratæ nobis vestræ disceptationes sunt. ijs enim, veluti auocamentis, muneris nostri seueriores curas oblectamus. Tum ego. Duo inquam præstanda mihi sunt Mome. Primum vt ostendam, Mamertinos semper immunes, & nulli obnoxios oneri: tum vero meliori etiam ac digniori iure, quam quinque illos populos censitos fuisse. quorum vtrumque vna disputatione

Corsett. pagin. 73. Matute pagin. 31. & 32.

consi-

conficiam, cum ex altero alterum pendeat; tu modo patienter differentem audias. neque tamen prohibeo, quin vtrum voles facias, vel ad singula, quæ disputabo, statim respondeas, vel cum perorauero, ad omnia. Et vt primas futuri sermonis lineas ducam, nemini dubium esse puto, sicuti honestius, & commodius fuisse ius Romanæ ciuitatis iure Latij, & hoc Italico, ita pari ratione Italicum ius prouinciali præstitisse. quod quia fuse & erudite Sigonius * docet, nobis satis sit hoc loco innuisse, Italiam fuisse quidem vectigalem populi Romani, sed tamen vniuersim libertate donatam. prouincias autem non modo vectigalibus obnoxias fuisse, sed seruitute etiam oneratas. quippe quæ legibus suis & magistratibus spoliatæ essent. inde manabat, vt prouinciæ omnes & Prætorem haberent, qui iuri dicendo præesset, & Quæstorem, qui vectigalia exigeret. quia vero eiusdem prouinciæ populi non eodem se animo aduersus rempublicam gesserant, inde factum, vt neque eodem aut pari omnes iure censerentur, sed diuersas, pro cuiusque merito leges acciperent. hinc ciuitatum aliæ libertate donatæ, aliæ in seruitutem redactæ. aliæ immunes, aliæ vectigales. Vectigales dictæ, quibus vectigal imperatum. immunes, quibus nullo onere dicto, nihil populo Romano pendebant. in seruitute esse illæ dicebantur, quas Romani populi magistratibus parere voluerunt, in libertate vero illæ, quæ suis legibus viuere permissæ sunt. Vt autem earum, quæ seruitute affectæ sunt], stipendiariæ proprie dictæ, quæ aliquid tributi nomine pendebant, immunes quæ nulli oneri obnoxiæ; ita earum, quæ libertate donatæ erant, fœderatæ dicebantur, quæ fœderis lege coniunctæ Quiritibus, liberæ quibus nullum cum ijs fœdus intercedebat. Vera ne hæc sunt, Mome? Verissima, inquit ille. Tum ego. Prouinciarum forma hæc & descriptio sicuti Carolo Sigonio accepto ferenda est, qui eam clarius atque explicatius, quam alij ante fecissent, ad viuum expressit, ita si in re peruetusta ad acuenda saltem ingenia & veluti facem alijs præmonstrandam disquirere licet, non adeo plena absolutaque est, vt omni suspicione careat. quod vt planius fiat animaduertendum est. Hem, vt video, inquit hic subridens Momus, non leuiter à te Sigonius vapulabit. expecto, dum seni illi à censoria tua ista virga & pau-

* *De iure C. R. lib. I. cap. I & de iure prouin. lib. I. c. I.*

& pauciora & leuiora deprecer verbera. At non ego, inquam, Mome is sum, qui tantum mihi in eruditissimum hominem arrogem, cui Romanæ rei notitiam lucemque viri docti expensam ferunt. sed neque tamen eius manes ægre laturos vereor, pro ea sentiendi libertate, quam suo iure ingenia postulant, si me non nihil ab illius sententia declinare profitear.

¶ Animaduertendum igitur est, sensisse Sigonium, omnes prouinciarum ciuitates in duas primum classes diuidi, vt aliæ seruitute, aliæ libertate affectæ dicerentur, vtrasque vero in duas itidem species subdiuidi, illas quidem vel vectigales, seu quod non multum abest stipendiarias, vel immunes, has vero vel fœderatas, vel omnino liberas esse dictas. Mihi tamen, quod Sigonij pace dixerim, longe aliter ea se res habere videtur; censeo enim tres solas fuisse oppidorum in prouincijs differentias. Primi quidem generis fœderata, quæ in pristina libertate conseruata suas leges suam rempublicam in potestate haberent, coniuncta tamen populo Romano fœderis societate. ab his vero reliqua omnia seruitutem seruijsse. in duplici tamen conditione. alia enim immunia liberaque erant à vectigalibus, alia vectigal seu stipendium seu decumas pendebant. Et vt fœderatarum vrbium vim omnem naturamque cognoscas, obseruare debes, fœdus pactionem quamdam societatis dictum, non Imperatoris arbitrio, vt in sponsione fieri solitum, sed populi Romani iussu, vel Senatus authoritate firmatum. neque ad tempus, sed in perpetuum. non datis obsidibus, sed per fœcialem publicum populi Romani nuncium solemni precatione adhibita contractum. Fœderis porro huius tres erant species. primum iniquissimum dicebatur, quale dedititiorum erat, qui ob id non in fœdere, sed in ditione esse dicebantur. neque enim imperio in eos veluti pacatos vti licebat prius, quam omnia diuina & humana tradidissent, obsidesque accepti, arma adempta, præsidia ciuitatibus imposita fuissent. alterum paulo æquius erat fœdus. cuius formula his præter alia verbis concipiebatur. *vt pia & æterna pax sit, vt maiestatem populi Romani comiter*, idest sine dolo malo, *conseruent*. quo fœderis genere Gaditanos coniunctos scribit Cicero in Corneliana. *Id*, ait, *hanc vim habet, vt sit ille*

in foedere inferior. primum verbi genus hoc conseruandi, quo magis in legibus, quam in foederibus vti, consueuimus, imperantis est, non precantis. deinde cum alterius populi maiestas conseruari iubetur, ille populus in superiori conditione causaque ponitur, cuius maiestas foederis sanctione defenditur. postremum fœdus æquum vel societatis dicebatur. cum vel bello pares positis armis pari iure in societatem & amicitiam veniebant, rebusque per conuentionem redditis, si quarum turbata bello possessio fuerat, ea aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis vtriusque commodo cōponebatur: vel cum hi, qui numquam hostes fuerant, in amicitiam inter se sociali fœdere coibant, permittebaturque suis quisque legibus, suis magistratibus viuere. solum cauebatur, vt alter alterum iuuaret. Late has fœderum species ex Proculi * I. C. mente explicant Iacobus Menochius, * Barnabas Brissonius, * Petrus Gregorius, * Petrus Faber, * Vuaremundus Eremberg. * & ante eos Liuius * & Sigonius. * Ex quibus fœderum generibus postremum reliqua duo multis nominibus dignitate antecedebat. quicumque enim in ea fœderis specie censebantur, non aliam populi Romani rationem ducebat, quam quæ fœderis lege caueretur. Proinde, vt Sigonius * monet, magistratui populi Quiritium apud se diuertenti nihil dare cogebantur. quod ex Liuio * primum docemur, cum refert, L. Posthumium Consulem Prænestinis iratum, quod sibi Præneste, quæ libera & fœderata ciuitas erat, sacrificij causa diuertenti nihil priuatim aut publice honoris exhibuissent, ad eos scripsisse, vt sibi deinceps eo diuertenti locum pararent, magistratus obuiam exirent. *Ante hunc Consulem,* subdit Liuius, *nemo vnquam socijs vlla in re oneri aut sumptui fuit. ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento ornabantur, ne quid tale socijs imperarent.* id quoque ipsum P. Lentuli exemplo * confirmatur. is cum Asiam prouinciam pro Quæstore obtineret, ac fœderis iure, quo Rhodij pridē iurauerant, se eosdem hostes habituros, quos S.P.Q.R. speraret, fore, vt illi eum classe præsidioque militum confirmaret; nedum spe sua frustratus est, sed vrbe quoque portu, commeatu eius milites prohibiti. vix pro Quæstor ipse, nec nisi nauigiolo in vrbem receptus. quam indignitatem dimi-

* *l. non dubito ff. de capt. & postlim. reu.*
* *de arbitr. iud. q. 100.*
* *de formulis RR. lib. 4*
* *de republ. li 11. tit. 11*
* *Semestriū lib. 1. cap. 7.*
* *de fæderibus cap 4.*
* *lib. 24.*
* *De iure Ital. l. 1. c. 1*
* *De iure prouinc. lib. 2 cap. 5.*
* *lib. 42.*
* *apud Cic. epist. famil. lib. 12. ep. 15*

nutionem

minutionemque maiestatis populi Romani grauissime ille queritur, publicis litteris ad Senatum datis. neque enimuero Ciceronem aliæ causæ à Mamertinis alienarunt. nam cum inquisiturus in Verrem Messanam venisset, nostri neque eum publice inuitarunt, neque tecto ac domo exceperunt. qua de re his præsertim verbis agit. * Ecquæ ciuitas est non modo in prouincijs nostris, verum in vltimis nationibus, aut tam potens, aut tam immanis & barbara, Rex denique ecquis est, qui Senatorem populi Romani tecto ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio in hunc ordinem venimus, deinde ordinis authoritati. quæ nisi grauis erit apud socios, externasque nationes, vbi erit imperij nomen & dignitas. scilicet ea erat illorum temporum probitas, ea Senatorum populi Romani, an Regum dixerim, modestia atque humanitas, vt summi beneficij loco posituri fuissent, si eos ad te diuertentes publico quopiam honoris genere prosecutus esses. nunc quod vel peculiare est vrbis nostræ fatum, vel corrupti sæculi infelicitas, cum proximos à diuinitate honores aliquibus concesseris, tantum abest, vt ab ijs vllam ineas gratiam, vt imo beneficijs illis inimicissimum hostem parasse videare.

¶ Illud etiam in hoc fœdere erat præcipuum, quod & si fœderati aliquid ex fœderis lege deberent, in reliquis tamen liberi omnino erant. adeoque, nisi contraria pactione prohiberentur, poterant lege sancire, ne quis castra Romani Imperatoris sequeretur, neue pro ea republica pugnaret. *Quod si decretis legibusue suis*, ait Cicero, * *sanxissent*, (de Gaditanis res erat) *ne quis suorum ciuium castra Romani Imperatoris iniret, ne quis se pro nostro imperio in periculum capitis atque in vita discrimen inferret, Gaditanorum auxilijs, cum vellemus, vti nobis non liceret.* & paulo post. *grauiter id iure ferremus, minui auxilia populi Romani, debilitari animos fortissimorum virorum, alienigenarum nos hominum studijs atque externa virtute destitui.* Poterant, suo iure atque arbitratu, bella cum hoste suscipere. vnde cum Samnites à Campanis & Latinis, quorum hi æquo fœdere cum Romanis amicitiam contraxerant, bello premerentur, deque ea re Senatum consulentes, orarent, ne

* pro Cornelio Balbo.

vinci se ab ignauissimis finerent, Latinos, Campanosque, si sub ditione populi Romani essent, pro imperio arcerẽt Samniti agro, sin imperium abnuerent, armis coercerent; aduersum hæc responsum anceps datum, Liuius * scribit, *quia*, inquit, *fateri pigebat, in potestate sua Latinos iam non esse, timebantque, ne arguendo alienarent. Campanorum aliam conditionem esse, qui non foedere, sed per deditionem in fidem venissent. itaque Campanos, seu velint, seu nolint, quieturos. in foedere Latino nihil esse, quod bellare, cum quibus ipsi velint, probibeantur*. Inde nullum inter Quirites & fœderatos postliminij ius. quod cum ijs tantum * positum erat, qui vel hostes Romanis essent, vel saltem exteri, siue peregrini. id est qui neque fœdere, neque amicitia, neque hospitio illos attingerent. quare rectissime Budæus * annotauit, mendum esse in textu l. non dubito in Pandectis de captiu. & postlim. reuers. cum enim vulgo ita habeat. *Non dubito, quin foederati & liberi nobis extranei sint*, negationem addendam Budæus censuit, legendumque. *Non dubito, quin foederati & liberi nobis extranei non sint*. quam lectionem ratio confirmat, quam I.C. affert. *Etenim quid*, ait, *inter nos atque eos postliminio opus est, cum illi apud nos & libertatem suam æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant*. Ciui quoque Romano in fœderatas vrbes exilij causa commigrare, permittebatur. * vt quæ liberæ essent, suamque rempublicam in potestate haberent. *Est autem*, ait Polibius, * *fugientibus securitas in Neapolitanorum, Praenestinorum, & Tiburtinorum ciuitate, & reliquis foedere coniunctis*. & consueuisse Romanos exules Massiliam petere, vt quæ amica ciuitas, & fœderata esset, exemplo T. Annij Milonis Manutius * docet. Quid, quod Romani magistratus nullam in fœderatas ciuitates iuris dicendi facultatem habuere? ac propterea minus expositæ libidini Prætorum aut Proconsulum erant. quod Cicero * ijs verbis significat. *Tauromenitani, quorum ciuitas foederata, hominesque victissimi, qui maxime ab iniurijs nostrorum magistratuum remotissimi consueuerant esse, præsidio foederis*. Ab eadem mente illud, quod in fœdere cum Poenis post primum bellum Punicum inito expressim cautum est. *Neuter in alieno imperio imperato*. tum illud etiam, quod de

Germa-

* lib. 8.

* l. postliminij ff. de captiu. & postlim. reuers.

* In notis ad l. non dubito.

* Sigonius de iur. Ital. lib. 2. c. 14.

* lib. 6.

* In notis ad secundã in Catil.

* In Verr. act. 3. lib. 2.

Germanico Tacitus * scriptum reliquit. *Athenas eum venisse, foederique socia, ac vetusta vrbis hoc datum, vt vno lictore vteretur*. eadem pene de Antonio in ijsdem Athenis degente Appianus, * & de Tiberio, * cum Rhodi degeret, Suetonius * notat. qui item de Caligula memoriæ prodidit. *Domi forisque ciuilis, libera & foederata oppida sine lictoribus adibat. quibus verbis*, ait Budæus, * *significat modestiores populi Romani magistratus non esse solitos cum fascibus insignijsque magistratuum imperiose versari inter socios & foederatos*. Eiusdem generis illud est, quod in Plutarcho * legimus de Cn. Pompeio in Siciliam cum imperio misso ad reprimendos Perpennæ motus. *In hos*, inquit, *Pompeius magnis copijs missus. Perpenna statim ei Sicilia cessit. vbi afflictas ciuitates recreauit, omnibusque se humanum præbuit, extra Mamertinos. detrectantibus enim tribunal suum & iurisdictionem, à qua contendebant, veteri populi Romani formula se esse exemptos, non desinitis, inquit Pompeius, nobis gladio succinctis citare leges?* hæc enim Hermanni Cruserij è Græco interpretatio mihi magis arridet, quam ea, quam alij proferunt. *Non desinitis instituta recitare succincti gladijs*. nam quis credat, Mamertinos adeo vel furiosos vel animi impotentes fuisse, qui vi armisque ab Pompeio orbis Romani viribus instructo extorquere ius suum auderent.

* apud Liu. li. 21. & Sigon. in Fastis an 512.
* lib 2.
* lib. 4.
* in Tiberio cap. 11.
* In notis ad l. non dubito Menoch. loc. cit. nu. 10. Lipsius in notis ad Tacit. loco cit.
* In Pompeio.

¶ Quousque tandem ludis, inquit hic Momus. tanta ne impunitas garriendi? atqui ego iamdiu multumque est, cum farraginis istius & longissimæ fabulæ caput conieci. scilicet hac tua sermonis volubilitate docere, si Dijs placet, conaris, Magistratus Romanos neutiquam Messanæ ius dicere solitos. Ita ne vero? Id ipsum, inquam ego. ò sagacissimum caput. nempe

Isthuc est sapere, non quod ante pedes modo est
Videre, sed etiam illa, quæ futura sunt, prospicere.

Tum Momus. Quid vero si doceam, toto cœlo aberrare te? nam cur obsecro Macedonum Legatus in concilio Aetolorum dixit. * *Siculorum ciuitatibus Syracusas, Messanam, aut Liliboeum indicitur concilium à Prætore Romano. conuentus agitur. eo euocati conueniunt. excelso in suggestu superba iura reddentem, stipatum lictoribus vident. virgæ tergo,*

* apud Liu. lib. 31.

ſubdit. *Quid ſi L. Pretium equitem Romanum, qui tum in Sicilia negotiaretur, nominabat, etiam ne id magnum fuit, Panhormum litteras mittere, aſſeruaſſe hominem cuſtodijs Mamertinorum tuorum, vinctum, clauſum habuiſſe, dum Panhormo Pretius veniret?* quibus verbis ſatis aperte edocemur, C. Verrem Prætorem nullum Meſſanæ carcerem habuiſſe, qui ſuapte natura iuriſdictionem ſequitur, ſed commodatis, vt ſic dixerim, Mamertinorum cuſtodijs vſum eſſe. Atqui, inquit Hermeas, idem ille Proculus I. C. quem ante laudabas, diuerſum aliquid videtur docere. nempe fœderatos homines Romæ inter reorum nomina recipi, & in eos damnatos animaduerti potuiſſe. Iuriſconſulti illa ſunt verba. *At fiunt apud nos rei ex foederatis ciuitatibus, & in eos damnatos animaduertimus.* iam, quid ad hæc reſpondeas Geni, vide. Et vidi, inquam ego, & facile reſpondeo cum Dioniſio Gothifredo, * qui illud caput legis ita legendum cenſet. *At ſi fiunt apud nos rei ex ciuitatibus foederatis & in eos damnatos animaduertimus.* quaſi Proculi mens ſit docere, ſi quis ex fœderato oppido capitale crimen Romæ admiſerit, recte in eum per magiſtratus Romanos animaduerti poſſe. ſcilicet quia in hac ſpecie, delicti prætextu, vt diſciplinæ veſtræ verbis in loco vtar, Romæ forum ſortitur. quod ipſum Budeus ſubinnuere videtur, & ante eum alij docuere. Quod ſi Cicero aliquo in loco dixit, (id vero ſola ſuſpitione ego aſſequor, neque enim me legiſſe certo memini) Mamertinos aut fœderatos in fide, in imperio populi Romani eſſe, non id eam ſignificationem habet, quaſi ſub illius ditione & dominatu eſſent, ſed vt ſub tutela, clientela, &, vt receptum vulgo vocabulum vſurpem, ſub protectione eſſe intelligerentur. eodem prorſus ſenſu, quo Genuenſes, & Veſontij ſub Hiſpaniarum Rege Opt. Max. & Aquęgranæ ſub Iuliacenſium Ducum fide eſſe dicuntur, vt pulcherrime explicat Philippus Cluuerius in Germanicarum antiquitatum libris. *lib. 1. c. 4.*

* *In notis ad l. non dubito.*

¶ Iam vero, vt eo redeam, vnde me hic ſermo abduxerat, fœdus quod Mamertinos cum Romanis inijſſe docui, neque primi, neque alterius, ſed tertij generis fuiſſe, præterquam quod id clariſſime oſtendit Cicero, qui fœdus illud ſocietatis appellat, Vuaremundus quoque Eremberg * ex

* *loc. cit. c. 4.*

Liuio,

Liuio, Brissonio, Bodino & Aiala docet, inter æqui fœderis exempla reponenda illa, quibus ciuitates, populi, prouinciæ tutelæ se ac fidei alterius dedunt. Quo fit vt Mamertinum hoc fœdus æquissimum iure meritoque dici debeat, cum non deditítio iure Mamertini illud contraxerint, sed, vti Zonaras testatur, bello Rhegino pares, positis armis pactione in societatem & amicitiam venerint. tandem superiora exempla id certissime euincunt, quæ non nisi in huius tertij generis fœderata oppida quadrare possunt. E diuerso enim * ciuitates, quæ in secunda fœderis specie continerentur, hostes eosdem, quos populus Romanus, habere, arma in eos inferre, bellum pariter gerere, captiuos, perfugas reddere tenebantur. qui vero Roma exules essent, ijs in eas vrbes migrare non licebat. id enim si licuisset, non populi Romani maiestas conseruari, sed sperni, non reddi perfugæ & fugitiui, sed defendi dicerentur. magistratui quoque Romano obnoxij erant, nisi fœderis lege id fuisset exceptum. quod Gaditanorum exemplo constat. nam cum Gades præfectum Roma mitti consuetum esset, * id postea remissum est, quia in fœdere cum L. Marcio inito id expresse actum erat, ne sub Romano magistratu essent. quæ omnia fuse diserteque Budæus, Menochius & Eremberg. locis ante laudatis annotarunt. Igitur ex his, quæ hactenus à me dicta sunt, vt vestigia mea relegam, facillime duo illa conficiuntur, quæ me demonstraturum initio recepi. & vt fidem meam eodem ordine liberem, quo illam obstrinxi, ostendam primo Mamertinos semper immunes, & nulli obnoxios oneri fuisse. deinde illud exequar, fœderatorum causam conditionemque digniorem ac meliorem, quam ea esset, qua quinque illæ liberæ & immunes ciuitates censebantur. Et quidem fœderatarum vrbium immunitatem superfluum fuerit pluribus ostendere. cum enim fœderati suas vrbes in potestate habuerint, cum sui semper iuris, sui arbitrij fuerint, frustra de probanda immunitate contendimus. *pugnant enim inter se subditum aut vectigalem, & foederatum esse*, ait Faber, * *neque foederatus dici is potest, qui subditus aut vectigalis est nec suis vtitur legibus*, præsertim cum Cicero dubitationem omnem sustulerit, cum dixit. *Foederatæ in Sicilia ciuitates duæ sunt, quarum decumæ venire non soleant, Messana & Tauro-*

* Budæus, Brissonius, Gregor. Faber Sigon. loc. cit.

* Sigon. de iur. prouin. lib. 1. cap. 5.

* Semestriũ 1. cap. 7.

Tauromenium. Nam quo illud referendum existimas Mome, quod sane pulcherrimam considerationem habet. iam antea dixi, tres fuisse in Sicilia conuentus Ciuium Romanorum & Siculorum, quo iussu Prætoris euocatis ciuitatibus, ac prouincialibus iura singulis reddebantur. illud etiam addidi, Messanæ, quamquam fœderato in oppido, ius dictum à Prætore esse, haud quidem in Mamertinos, sed vel in Ciues Roman. vel in Siculos homines, siue vt honos ei ciuitati haberetur, siue vt ne ijs, qui proxima Mamertinæ ditioni loca incolebant, iudiciorum causa Syracusas vel Lilibœum, longa ducentorum fere milliarium itineratione, contendere opus esset. Quæstores vero, qui vectigalibus exigendis præficiebantur, non nisi duos fuisse * norunt omnes. alterum prouinciæ Syracusanæ, Lilibœtanæ alterum. at cur vero non Messanæ suus Quæstor itidem, vt conuentus datus? an quia Messana, & Tauromenio nullæ, vt inquit Cicero, decumæ veniebant? Accedit, quod alio quoque titulo Mamertinos fuisse immunes, intelligere ex eo possumus, quod ciuitatis Romanæ iura adepti iam essent. Ciues vero Romanos non modo portoriorum, quæ in Italia, sed etiam quæ in prouincijs caperentur, immunitatem habuisse Sigonius * probat, cum ex Liuio docet, Ambracienses cum Romanis conuenisse, vt portoria, quæ vellent, terra marique exigerent, dum eorum Romani & socij Latini nominis immunes essent. Illa enim, quæ initio obiecisti Mome, debuisse Mamertinos nauem, nautam, militem; haud quidem ita accipias velim, quasi vectigalium nomine exigerentur, aut quia rescissum foedus, aut abrogata immunitas fuisset. sed quia ab primo societatis ingressu foederis lege ita cautum, vt nauem instructam darent, quæ in freto ante sua tecta & domos nauigaret, qua sua moenia portusque defenderent. quod mille locis Cicero testatum reliquit. idem in Thermesibus Pisidis obseruatum. * qui cum liberi foederati ac socij pronunciati essent, tamen ad finem plebisciti, illud quoque additum, *ne magistratus ijs dare aliquid imperet, nisi quod ex edicto Senatus & ex Lege Porcia dari præberi, oportebit.* Esto hæc ita sint, inquit hic Momus, at quid iam respondebis de sexaginta illis tritici modium millibus, * quæ non ex foedere, sed ex Senatusconsulto soluebantur. Hæc vero, inquam, ne-

* Sigon. de iur prouinc. lib. 1. cap 3. Ascon. in Diuinat.

* De iure Ital. lib. 2. cap. 16.

* Sigon de iur. prouinc. lib. 1. c. 10.

* Cicer. act. 6. lib. 5.

P que

que foedus, neque immunitatem destruebant. sicuti neque Centuripinorum, * neque Haliciensium iura per eius oneris pensitationem nihilo minuebantur. qui populi cum essent immunes, huic tamen muneri obnoxij fuere. non enim huiusmodi frumenti genus ex eo erat, quod exigeretur vt decumæ, sed ex eo quod præsenti pecunia populus Romanus emeret. *nam cum ex S.C. & ex Lege Terentia*, inquit Cicero, * *frumentum vendi æquabiliter ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret, id quoque munus alioqui leue commune Mamertinis fuit, vt foro saltem & commeatu populum Romanum iuuarent.* quod ne dum amicis populis, sed & hostibus interdum sine vllo libertatis detrimento concedimus. Neque vero est, quod alicui scrupulum inijciant hæc, quæ dicebam, debuisse scilicet Mamertinos tot hæc ex fœderis lege. certissime enim existimandum est, vt reciprocæ sunt foederum pactiones, Romanos Mamertinis aliquid inuicem promisisse. auxilia nempe temporibus dubijs, classem, militem & id genus alia. Accedit eam fuisse populi Romani receptam consuetudinem, vt neminem fere sociorum aut foederatorum loco reciperet, cui non oneris aliquid in foedere imperaret. Vnus Cicero * multorum loco sit. *Quæ colonia est*, inquit, *tam bono iure in Italia, quod tam immune municipium, quod per hos annos tam commoda vacatione vsum sit omnium rerum, quam Mamertina ciuitas. soli isto prætore omnium rerum immunes fuerunt. soli istius imperio ea vitæ conditione, vt populo Romano nihil darent, Verri nihil denegarent.* & alibi * de ijsdem Mamertinis. *Per triennium*, ait, *soli non modo in Sicilia, sed vt opinio mea fert his quidem temporibus in omni orbe terrarum, soluti ab omni sumptu, molestia, munere.* Atque hæc Mome de Mamertinorum immunitate dixisse sufficiat.

* Cicer act. 3 lib. 4.

* action. 6. lib. 5.

* action. 6. lib. 5.

* action. 5. lib. 4.

¶ Superest iam altera promissi pars, qua ostendendum foederatarum vrbium conditionem ab alijs optimam in prouincijs fuisse. & quod ad immunitatem spectat, non inficias eo, hinc foederatas vrbes Messanam & Tauromenium, inde Centuripinam, Haliciensem, Segestanam, Halesinam & Panhormitanam æquo iure & conditione fuisse. hoc solum differre, aio, quod istæ veluti precario possidere ab populo Romano immunitatem eam viderentur, quam illæ suo

iure

Iure haberent. si vero libertatem inspicimus, facillimum fuerit ostendere, illud inter eas ciuitates discrimen fuisse, quo liberi à seruis distant. & sane quidem foederatas fuisse relictas in pristina libertate, tum illa significant, quæ supra à me late disputata sunt, tam etiam Latinorum exemplum, quos, cum foederati essent, Romanos fateri pigebat in potestate sua non esse. Sigonius * quoque idipsum confirmat, & ex Suetonio Petrus Faber, * cum refert. *Augustum Cæsarem multas vrbium foederatarum, sed ad exitium licentia præcipites, libertate priuasse.* & multo ante istos I.C. loco paulo ante indicato docuerat. * *Liber autem populus is est, qui nullius alterius potestati est subiectus. siue is foederatus est, siue foedere est comprehensum, vt is populus maiestatem alterius comiter conseruet.* Quid si doceo, Messanam præsertim post populi Romani ingressum in Siciliam idem ius libertatis apud hos retinuisse? sane, præter quam quod luculenter id Hotomanus * docet, apud Zonaram * C.Claudius Tribunus ab Appio Consule ad Mamertinos missus, *se liberandæ ciuitatis causa adesse* dixit, *& rebus in integrum restitutis recessurum.* Polibius * quoque ita scribit. *Romani sublatis animis maiora mente agitare. neque iam ijs rationibus, quibus principio inducti fuerant, aut Mamertinos Messanamque seruasse, aut Carthaginiensium opes contriuisse in Sicilia contenti erant.* certe si Messanam, cum Mamertini Poenos vrbe & arce eiecissent, in populi Romani potestatem recidisse credendum esset, non video, quæ ista libertas fuerit, quam Legatus Appij promisit. non video, qua ratione Messanam seruasse Romani dici possint. nisi & illum seruatum dixerimus, qui, vt in prouerbio est, ne fumo torqueatur, in flammas sua sponte incurrat. Cæteras autem à foederatis vrbes siue immunes ac liberæ ab oneribus essent, siue vectigales seruitutem omnes seruijsse, vt censeam; ac proinde vt quartam illam speciem earum ciuitatum reijciam, quæ non quidem foederatæ, liberæ tamen essent ab imperio ac potestate populi Romani, multa me trahunt. Vix ego hæc, cum Senator quidam, (excidit nomen) Præclare satis, inquit, Panhormitanis erit, si eos in seruitutem vindicas Geni, & fortasse ne id quidem illis continget, quod in gladiatorio certamine plerumque vsu venit, in quo pri-

* *De iure Ital. lib. 2. cap. 14.*
* *Semestr. 2. cap. 7.*
* *l. non dubito ff. de captiuis.*
* *In notis ad Cicer. action. 4. lib. 3.*
* *tom. 2.*
* *lib. 1.*

mum illud est gladiatori, si antagonistam punctim vel cæsim feriat. quod si non possit, proximum est, vt saltem bene tegat latus suum, nullaque plaga accepta excedat è pugna. ita ego Panhormitanis primum illud votum fuisse suspicor, si Mamertinorum res præclare gestas vel deterius interpretando, vel penitus negando, aspergere vlla labe possent. nunc vero cum à te rem in eum locum deductam esse videam, vt de eorum libertatis statu disputandum sit, optime cum ijs actum iri intelligo, quod tamen vereor, si ex hac pugna latere tecto & inoffensis abscedere liceat. Tum ego. Recte, inquam, conijcis. & qui paulo ante tumultuarijs editis scriptis exultant, &, si Dijs placet etiam triumphant, cum foederatos se populo Romano fuisse gloriantur, si modo animum inducant, seruos se potius fuisse liquido deprehendent. Atqui Sigonij tota ista culpa est, inquit Momus. qui omnium primus Centuripinos, Halicienses, Segestanos, Halesinos, Panhormitanos foederatos fuisse scripsit. * ex quo postea Corsettus hausit. Id vero, inquam, facile tibi largior Mome. non tamen intelligo, quis excusationi locus esse possit, si is qui ex professo rem tractet, quæcumque apud authores obuios legerit, sine vllo delectu farciat. nec proinde culpæ immunis ille, si Sigoniano exemplari librariorum vitio non paulo corrupto credens id exscripserit. tardi enim ingenij esse, Cicero * scribit, riuulos consectari, fontes rerum non videre. Locus vero Ciceronis, quem Sigonius laudat, eas vrbes non foederatas, sed sine foedere immunes ac liberas appellat.

Corset. pag. 74. 75.

* *lib. 1. c. 3. de iure prouinc.*

* *de Oratore lib. 2.*

¶ Sed age iam Mome minutiores hos lapsus, qui frequentissimi sunt, missos faciamus. Ac primum pro mea hac stabilienda opinione Ciceronis integer locus mihi est proferendus, qui Sicularum ciuitatum conditiones & differentias minutissime persequitur. * *Siciliæ ciuitates,* ait, *sic in amicitiam recepimus, vt eodem iure essent, quo fuissent. eadem conditione populo Romano parerent, qua suis antea paruissent. perpauca Siciliæ ciuitates sunt bello à maioribus nostris subactæ. quarum ager, cum esset publicus, populi Romani factus, tamen illis est redditus. is ager à censoribus locari solet. Foederatæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ venire non soleant, Mamertina, & Taurominitana. quinque præterea*

* *action. 4. lib. 3.*

terea sine foedere immunes ciuitates ac libera Centuripina, Halesina, Segestana, Halicienſis, Panhormitana. præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus est, itemque ante imperium populi Romani ipsorum Siculorum voluntate & institutis fuit. eſt & alter * locus eiuſdem fere ſententiæ. *Denique cum ex S. C. & ex lege Terentia & Cassia frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret; id quoque munus leue atque commune Mamertinis remisisti. Dices frumentum Mamertinos non debere. an vt ne venderent? non enim erat hoc genus ex eo frumenti genere, quod exigeretur, sed ex eo quod emeretur. te ne igitur authore & interprete ne foro quidem & commeatu Mamertini populum Romanum iuuare debuerunt. quæ tandem ciuitas fuit, quæ deberet? qui publicos agros arant, certum est quid ex lege censoria debeant;* (repetit hic, quam alijs verbis ſupra dixerat, populorum diuiſionem) *cur ijs quicquam ex alio genere imperasti? quid decumani, numquid præter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur ijs quoque statuisti, quantum ex hoc genere empti frumenti darent? qui sunt immunes, ij certe nihil dare debent. at ijs non modo imperasti, verum etiam, quo plus darent, quam poterant, hæc sexaginta modium millia, quæ Mamertinis remisisti, addidisti.* Quæ Ciceronis verba eo tranſcripſi, quod ex ijs, veluti ex tabula, clariſſime Sicularum ciuitatum rerumque, vt ea ferebat ætas, facies quædam adumbrari videatur. Itaque ex priori loco apparet, Siculas ciuitates vel foederatas, vel immunes ac liberas, fuiſſe. præter has vero omnem omnino agrum decumanum, perpaucis exceptis illis oppidis, quæ ſeptemdecim numero alibi fuiſſe, tradit, quibus bello à Romanis ſubactis, publici eorum agri iure belli populi Romani facti, à Cenſoribus locari ciuibus Roman. aut prouincialibus ſolebant, atque adeo quia horum incolæ acriores Romanorum hoſtes fuerant, durioribus legibus constricti ſunt, vt non decumam, vt reliqui Siculi ſoluerent, ſed eam penſionem, quam Cenſores in locationibus agrorum ſtatuiſſent. Altero ex loco identidem colligimus eamdem oppidorum diſtinctionem paulo diuerſis verbis. ſcilicet Siculos omnes vel foederatos, quales Mamertini & Tauromінitani, vel immunes fuiſſe, quales Centuripini, Halesi-

* actio. 6. lib. 5.

ni,

ni, Segestani, Halicienses, Panhormitani. alios item publicos populi Romani agros arasse, quales fuere septemdecim illi populi, quos durius habitos dixi. alios tandem decumanos, qui reliquas Siciliæ vrbes tenebant.

¶ Igitur conferendo inuicem ea, quæ traduntur his locis, constat, tres fuisse primas differentias ciuitatum Foederatarum, Immunium & liberarum & Vectigalium. quæ postremæ vel decumam pendebant, vel id stipendium, quod cum Censoribus in conductione agrorum esset pactum. quartam vero illam speciem, quam Sigonius ab inferis excitat, earum scilicet, quæ neque foederatæ, neque seruitute affectæ, vel immunes, vel vectigales, sed liberæ solummodo essent ab Imperio populi Romani, Cicero nullam agnoscit. quod si replices, has quas desideramus, liberas ciuitates illas ipsas esse, quas immunes & liberas appellat, primum ex te peto, quæ ergo erunt exempla ciuitatum, quæ tertia in specie continebantur, vt seruitutem quidem seruirent, sed immunes tamen à vectigalibus essent. certe hæ, si non quinque illæ sunt, quæ tandem aliæ erunt? neque vero Ciceronem ego incuriosum adeo habuerim, vel stupidum, vt cum Siculæ prouinciæ schema enarrandum sibi suscepisset, solam hanc tertiam speciem suis exemplis illustrare & veluti digito demonstrare, prætermiserit. Ad hæc vbi nam gentium Sigonius obseruauit, in regione vlla, quam populus Romanus in prouinciæ formam redegisset, vel vnum oppidum fuisse, quod vel sub eius ditione non esset, vel, si liberum & sui iuris, non foedere saltem & societate iungeretur? deinde si quinque illę ciuitates liberæ, idest solutæ ab imperio & iurisdictione populi Romani, cur Centuripini * statuam ab ipsis C. Verri erectam, deinde ex eorum S. C. deiectam, Metelli Romani Prætoris iussu restituere coacti sunt? cur Nimpho * etiam Centuripinus apud C. Verrem in ius vocatus, datis ab hoc recuperatoribus condemnatus? cur ex eadem ciuitate Heraclius * in pecuniaria causa apud Verrem conuenitur? cur Haliciensis Sopater * rei capitalis apud C. Sacerdotem primum, iterum apud C. Verrem accusatur? cur Q. Minucius Sopatri aduocatus, cum iussus à Verre causam clientis dicere, ad quos dixisset, ac Verre, ad me, respondente, si tibi idoneus videor, qui de homine Græculo

*Cicer. in Verr. act. 3. lib. 2.
* act. 4. li. 3
* act. 3. l. 2.
* act. 3. li. 2

ac

ac Siculo iudicem, cur, inquam, Minucius, idoneus es, respondit? cur non magis Romani Prætoris in alienum hominem & liberum, vtpote Haliciensem, iurisdictionem declinauit? cur demum idem Verres Apollonium * Panhormitanum ad se Panhormi vocari, ac de tribunali citari fecit? cur duodeuiginti mensibus carceri inclusum tenuit, cur tam grauiter in non suæ ditionis hominem animaduertit. certe id genus iudiciarij actus neque in peregrinum & alienum hominem, neque in libera & suæ potestatis ciuitate exerceri potuissent. docemur id ex Cicerone in oratione de prouincijs consularibus, quo loci Pisonem his verbis exagitat. *Omitto iurisdictionem in liberam ciuitatem, contra leges & Senatusconsulta*. & iterum in Pisoniana. *Tum emisti tam grandi pecunia, vt tibi de pecunijs creditis in liberos populos, contra leges generi tui, contra Senatusconsulta ius dicere liceret.* Illud quoque hoc suadet, quod Siculæ ciuitates eodem iure sub Romanis fuere, quo antea fuerant, vel ipsius Ciceronis testimonio. quare cum ante Appij aduentum Messana excepta & ijs oppidis, quæ Mamertinis parebant, reliqua omnia * vel Hieronis vel Poenorum imperio tenerentur, recte inde colligitur, eadem Romanis Siciliam ingressis in horum potestatem recidisse. Quid quod generatim Sigonius docet, insulæ partem illam, quæ à Poenis olim possessa, in prouinciæ formam redactam fuisse? quod fortasse ex Polibio & Zonara excerpsit. quorum ille, * *Carthaginienses quidem*, ait, *Sicilia omni excesserunt Romani vero omnem insulam præter ea loca quæ Hieron Syracusarum Rex tenebat imperio suo adiecere.* iste, * Q. Lutatium Cerronem Consulem in Siciliam profectum, omnia cum Catulo composuisse, armaque ademisse. atque adeo Siciliam excepto Hieronis regno seruitute mulctatam scribit.

* action. 6. lib. 5.

* Polib li. 1. Sigon. de iure prouinc. lib. 1. cap. 3.

* lib. 2. in princ.

* tom. 2.

¶ At enim Sigonio, inquit Momus, fauent verba illa Ciceronis, quibus immunes ac liberas eas ciuitates appellat. non ergo seruitute affectæ fuisse dici possunt. sed non ad eam faciem Mome liberæ dicuntur, inquam ego, quasi nullam seruitutem seruirent, nec sub ditione populi Romani, sed sui iuris essent; sed solum, vt liberæ & immunes ab oneribus & vectigalibus intelligerentur. quod non vno in loco veluti se ipsum planius explicans Cicero, innuit. *Aratores,* * inquit,

* action. 3. lib. 3.

quit, *oderunt propter decumas. quid qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt?* explicat statim, qui hi sint. *Cur Halesini, cur Segestani, cur Centuripini.* alioqui vero si verbi liberos ea vis hoc loco esset, vt seruituti libertas opponitur, haud dubie improprius aliquanto locutum Ciceronem diceremus. proprie enim homines ciuitatesue seruitutem imperij seruire, vel sub iurisdictione esse quis dixerit, non itidem campos vel agros. quos vicissim à vectigalibus liberos atque immunes recte proprieque aliquis appellauerit. alibi * etiam Cicero hos ipsos populos, quos immunes & liberos hic vocat, simpliciter immunes effert. *Quid Halicienses?* inquit, *quorum incolæ decimas dant, ipsi agros immunes habent. nonne huic eidem Turpioni H.S. XV. dare coacti sunt?* & paulo post, *Segestam item ad immunem ciuitatem Venerius Simmachus decumanus immittitur.* Confirmantur hæc ex Pisoniana, quo loco sic habet. *Quem socij, quem foederati, quem liberi, quem vectigales, quem stipendiarij, quem negotiatores, quem publicani, quem vniuersa ciuitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites omni cruciatu dignum putant.* Ex qua clausula duo colligo. primum id, quod superius dixeram, tres solas fuisse differentias ciuitatum, quæ in amicitia & societate Romani nominis censerentur. Fœderatarum, Liberarum idest immunium ab vectigalium onere & tertio loco earum, quæ Vectigales, seu quod non multum abest stipendiariæ dictæ. Alterum est, verbi Liberos in subiecta hac materia acceptionem esse de libertate ab oneribus & tributis. alioqui enim mancus fuisse Cicero in hac sociorum recensione videretur, qui populos illos omiserit, qui sub ditione imperioque populi Romani, immunes tamen à vectigalibus erant. Plinius * quoque ab eadem mente est, cum in Siciliæ descriptione, de quinque ijs ciuitatibus loquens, eas immunes tantum appellat, nec Diodorus * abnuit. qui de Halesa loquens, *Successu temporis*, ait, *vbi ciuitatis huius opes, tum propter negotiationes maritimas, cum propter immunitatem à Romanis concessam maiorem in modum excreuerant.* Quid? etiam ne abnutas Mome? dabo fidei meæ causa grauissimos testes. Volfangum Lazium * in primis, qui prouinciarum populi Romani species describens, hæc habet.

* actio. 3. lib. 2.

* lib 3. cap. 8. edition. Dalecampij

* libr. 14. cap. 17.

* De repub. Rom lib. 2. cap. 5.

Liberæ

Liberæ prouinciæ, quæ scilicet à tributis fuerant exemptæ, quales fuisse legimus Macedoniam & Illiricum maritimum ante constitutum Imperium, vt est author Liuius. Omnium primum liberos esse placebat Macedonas & Illiricos. vt omnibus gentibus appareret, arma populi Romani non liberis seruitutem, sed seruientibus libertatem afferre. & vt in libertate gentes quæ essent, tutam sibi eam perpetuamque sub tutela esse; & quæ sub Regibus viuerent, & in præsens tempus mitiores iustioresque, respectu populi Romani habere se, &, si quando bellum cum populo Romano Regibus fuisset suis, exitum eius Romanis victoriam, sibi libertatem allaturam crederent. Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesque rusticorum prædiorum tolli placebat. nam neque sine publicano exerceri posse, &, vbi publicanus esset, ibi ius publicum vanum, aut libertatem socijs nullam esse. Suum quoque calculum nostræ super hac re sententiæ adijcit Philippus Cluuerius * in Germanicis antiquitatibus. vbi cum docuisset, Batauos, etiam si libertate quadam frui dicerentur, fuisse tamen sub imperio populi Romani, ex verbis Taciti lib. 1. *Manet honos, & antiquæ societatis insigne. nam nec publicanus atterit, exempti oneribus & collationibus, & tantum in vsus præliorum, velut tela armaque bellis reseruantur*, ita subdit. *Atque huiusmodi fuit ea libertas, quam prouinciarum suarum nonnullis populis concedere solebant Romani. sic in eadem Gallia Belgica liberi recensentur Plinio lib. 4. cap. 17. Neruij, Suessiones, Syluanenses, Leuci.* Ab eadem quoque interpretatione stare videtur Goltzius in præfatione ad Fastos & Triumphos suos. dum libertatem à T. Quinctio Flaminino Græciæ ex S. C. concessam hoc sensu recipit, quasi solam immunitatem voluerit largiri, & vt suis legibus viuerent, sub imperio populi Romani. Ex quibus manifesto intelligere potes Mome, libertatem, quam Cicero his locis vsurpauit, haud quidem eam vim habuisse, quasi quinque illa oppida populi Romani imperio minime tenerentur, sed vt soluta ab oneribus tributisque intelligerentur. neque vero id cuiquam nouum videri debet, cum ab prima V. C. origine Hetruriæ ciuitates pacem ab Romanis impetrasse ijs legibus, author sit Halicarnassæus, * vt nulli oppido tributa aut præsidia imponerentur,

* lib. 1. cap. 39.

* lib.

Q suæ

ſuæ cuique leges redderentur, modo ciuitatum principatus penes Regem Romanum eſſet. eadem quoque acceptione Italiam vniuerſim libertate donatam ab Romanis, pluribus locis Sigonius * ex Liuio docet. atqui ſi quiſpiam ob id neget, fuiſſe eam ſub Imperio populi Romani, neminem futurum crediderim cui opinionem hanc probare poſſit. Tandem ex lõgiuſcula hac diſputatione plane arbitror me confeciſſe id, quod initio promiſi, Mamertinos ſemper fœderatos præſtãtiſſimo fœderis genere, ſemper immunes, & meliori etiam quã reliqui Siciliȩ populi iure & conditione ȩſtimatos fuiſſe.

* *De iure Ital. lib. 1. cap 9. & de iure prouin. lib. 1. c.*

¶ Deſieram ego hic. Dicarchus vero. Expecto, inquit, quid ad hæc Momus noſter. commotiorem enim video & rubore aliquo ſuffuſum. At ille veluti ex induſtria faſtidiens. Obſoleta iam, inquit, & præ vetuſtate demortua narras Geni. & ipſa Iouis diphtera antiquiora. nam cum de conferenda vrbium dignitate res eſt, haud quidem prima tempora & ab priſtina ciuitatum origine repetita conſideranda ſunt, ſed ea quæ nunc eminent, florent, vigent. hæc & Dijs ipſis placent, hæc mortalium oculos capiunt. noſti id quod apud Ouidium Ianus monet,

Liitar. pag. 6 20. & 32.

Laudamus veteres, ſed noſtris vtimur annis.

Id vero quam iure dicas Mome, inquam, alij iudicent. quibus curarum minus, plus otij eſt, longiorem enim diſputationem habent. ſed me neque cogitantem longe nimis à propoſita re abduxere ciuitatum iura ac differentiæ, quæ apud eius æui mores fuere. in quibus ſi quid eſt, quod aures tuas offendat Mome, boni conſulas velim. nam in hoc diſputandi genere pleraque hujuſmodi ſunt, vt ſine reipublicæ detrimento vnicuique ſecus opinari, aut etiam libere diſſentire liceat. Oportune gradum ſiſtis Geni, inquit tum Momus. & latiſſime euagatos haud ſcio, quis nos Deus eo reuocabit, vnde primum digredi cæpit oratio. ſed iam me rerum Romanarum ſatietas tenet. credo eadem laborabant aduocati mei cum tam frigide ineptеque de ijs rebus ſcripſere. Si placet igitur, Græculos perſequamur. video enim locupletiſſimos ab his quoque eſſe Mamertinos tuos. Et iure quidem, inquam, Mome. præſentiſſimo enim periculo ſuis obiectis corporibus Arcadium Imper. eripuere. noſti tritum illud

Quod bonis bene fit beneficiũ, gratia ea grauida eſt bonis.

De

De hac vero re cras tibi credam, hodie vero nihil, inquit Momus. Interim vero bullatum hoc Arcadij diploma, bullatas nugas rectius aliquis appellauerit, quam multis vitijs laboret animaduerte.

¶ Neque ego hic Geni te vulgaribus aut de triuio petitis argumentis impetam, sed solidis conficientibusque, & quæ ex imo narrationem conuellant. & si enim in historiam hanc pleraque infarcta sint, quæ fabulæ potius quam veri speciem habeant, non tamen cum vulgo senserim, hæc per se sola tanti esse, vt fidem omnem ei abrogem. quippe qui vsu ipso longaque Scriptorum obseruatione didicerim, in magnas quoque ac veras historias fabulas irrepsisse, seu interpretum culpa, qui paraphrastice interdum res gestas persequuntur, seu hominum more, qui ad res pulcherrime gestas eo animorum affectu ferimur, vt quasi pudeat simplicem veramque narrationem afferre, iniuriamque facere videamur, ni non nostri aliquid liberaliter addiderimus. quod, præterquam quod alibi * Baronius vniuersim animaduertit, sigillatim tamen pluribus docet, cum de actis Theclæ, * Abercij, * Pontij * & de epistola Fabiani loquitur. Sed, vti dicebam, non ego minutiora istiusmodi persequar. Primum igitur in fronte ipsa fastuosissimum titulum leges. *Arcadius sanctæ brachio Trinitatis in orbe Monarcha*. qui qua ratione Arcadio conuenire possit, non video. qui sciam Honorio altero fratre Occidentis imperium tenente, Arcadio non nisi Orientale obtigisse. adeoque parum iure se Orbis Romani monarcham inscribere potuisse. Hic ego. Facile, inquam, ad triarios tuæ redibunt res, si eiusmodi fuerint tuæ oppugnationis principia. Illud enim quam leue sit, ex pluribus colligere potes. Primum quia non modo verbosam suis in laudibus Græciam, sed & Romanam simplicitatem eiusmodi appellationem in suos Principes traduxisse animaduertes. nam & Antoninus Imper. orbis se vniuersi dominum alicubi * inscribit. Constantinum quoque Augustum & dicẽdo & scribendo orbis totius dominum se dixisse, ex Marcellino Pomponius Lætus * & Guido Pancirolus * authores sunt. Iustiniani Imperat. statua in palatio posita an non orbem manu gestabat, vt ea re significaret, cum orbis vniuersi dominum esse? Ad hæc quis non videt, hi-

Corset pag.

* *anno 858 nu. 84.*
* *anno 47. nu. 3.*
* *anno 163 nu. 14.*
* *anno 238 nu. 9.*
* *anno 246 nu. 9.*

* *l. deprecatio ff. ad l. Rhodiam.*
* *in compendio histor. R. in Gallo.*
* *in Thesauro var. lect. cap. 2.*

perbolicam esse eam locutionem, ad imperij latitudinem explicandam, vt & hiperbolim putat Alciatus * id, quod de Antonino paulo ante dicebam. alioqui enim bona orbis vniuersi pars Romanum imperium ne de nomine quidem agnoscebat. demum pro me respondeant licet hi, quibus nuper Siculam, quam appellant, monarchiam ab Baronij Cardinalis oppugnationibus tueri curæ fuit. certe si argumentum hoc vim vllam habet, multo plus satis specioso hoc Monarchæ titulo Regi nostro esset abstinendum. cum Sicilia tota ne quadragesimam quidem partem æquet Orientalis imperij, quale olim florente republica fuit. atqui constat, * non modo Philippos Hispaniarum Reges maximos, sed & vnius solitariæque Siciliæ principes hoc Monarchæ nomine appellari solitos. stat enim aliquem vnius solummodo prouinciæ Regem esse, & Monarcham dici. quippe non aliam vox ista acceptionem habet, quam vt ostendat aliquem esse prouinciæ dominum solum, &, vt Iurisconsulti loquuntur, supremum. Præclare & aptissime id quidem, inquit Momus. illud tamen qui effugere possis, non video. nam diploma hoc anno septimo supra quadringentesimum datum scribitur. atque adeo duodecimo post anno, quam reiectis fugatisque tuorum ope hostibus, Arcadius in regnum restitutus est. quod anno tricentesimo nonagesimo & quinto, qui primus fuit à Theodosij obitu scriptores vestri tribuunt. Id vero, inquam, Mome quam falsi suspitionem ingerere possit, non intelligo. nisi forte vniuersim statuere placeat, diplomata omnia, rescripta, chirographa, aliaque eius generis principum beneficia mendacij suspecta esse censenda, si non eodem die tradita atque concessa sint, tabulæque de ijs rebus conscriptæ, quo gesta res est, quæ causam beneficio præbuit, & principem impulit, vt liberalitatis aliquo exemplo optime de se meritos homines prosequeretur. quod quam absurdum sit, nemo non videt. Quid, quod receptum vbique est, non modo eos ipsos, quorum consilio aut virtute vsi simus post temporum interualla, vti se occasio offert, beneficio afficere, sed illorum quoque liberos ex maiorum meritis * ornare? Næ si tuis istis Mome consiliarijs parendum sit, abijcienda penitus ex animo benefactorum memoria est, damnandaque consuetudo, quam optimos antiquioris æui Prin-

cipes

* *lib. 4 de verbor. signif.*

* *Borell. de præstant. Regis Cathol. par. 1. c. 28.*

* *Tiraquel. ad l. si vnquam verbo donationis largitus.*

cipes obseruasse legimus, commentarijs, diarijsque excipiendi subditorum officia, quæ strenue fortiterque in rempublicam contulissent, vt quibus rebus bene gestis referri statim gratia minime potuisset, quamprimum commode id fieri posset, meritis præmijs afficerentur. quare inter aulæ Constantinopolitanæ Palatinos præcipuum eum fuisse accepimus, cui à memoria nomen erat. cuius munus eos describere, qui strenue se in bello gessissent, quo primo quoque tempore conuenientes honores acciperent. functio sane, vt quidam * ait, optime instituta, male exercita, pessime in præsentiarum abolita, vt ne nomen quidem nunc supersit. Adde id, quod verisimilius censeo, Arcadium Imperat. Mamertinos hisce ornamentis ipso rerum feliciter gestarum tempore honestasse; eadem vero vt testatiora posteritati forent, duodecimo post anno litteris tabulisque esse consignata. Simile quippiam apud Ciceron. * lego de fœdere cum Latinis inito. *Cum Latinis omnibus foedus ictum Sp. Cassio, Posthumio Cominio quis ignorat? quod quidem nuper in columna aerea meminimus incisum & perscriptum fuisse.* quibus verbis significat, fœdus cum Latinis contractum iam inde ab anno ducentesimo & sexagesimo, Ciceronis æuo, aut etiam superiori publicis monumentis exceptum esse. Idem de Cōstantino Magno iudicium est Augustini Steuchi, * eum quamuis sub ipsum fere tempus, quo Christianis misterijs initiatus est, munificentissimis donis Romanam ecclesiam prosecutus esset, non nisi longo post tempore iussisse, vt ea publicis tabulis describerentur.

* Nadabus Agmonius in notis ad Curopal.

* pro Cornel. Balbo.

* de donat. Constant. nu. 41.

¶ Habeant se sane hæc, inquit Momus, vti censes, at qua ratione Bulgaros ab Arcadio desciuisse assequeris, Geni, cum Sigonius Theodoricum Gothorum Regem anno CCCCXC. Bulgaros magna clade affecisse scribat, gentem, vt ipse ait, nouam & è Scythia paulo ante profectam? sed neque vno mendacio contenti estis. nam & illud quoque confingitis, Arcadium hostium insidijs petitum, suppetias à Siculis non petisse, quod eos ab Agarenis infestari sciret. at quis adeo rudis in Sicula historia, vt Agarenos sexcentesimo & sexagesimo nono anno Deodato I. Romano Pontifice Siciliam ingressos nesciat, vel, si Baroniū sequi malumus, anno quinquagesimo & septimo supra sexcentesimum, atque adeo ter-

Littar. pag. 50. & 51. Corsett. pagin. 76.

tio

tio fere post Arcadium sæculo? Aduersum hæc ego. Quid vero Mome. censes ne serio, inquam, Sigonij verba, quæ mox proferebas, necessario ita intelligenda, quasi paucis quibusdam vel hebdomadis vel mensibus ante annum CCCCXC. Bulgari è Scythia primum mouerint? ac si non ea verborum phrasi centeni & eo amplius anni subaudiri possint? clarissime id scilicet ex ijsdem Alberto Crantio & Flauio Blondo, qui à Littara testes laudantur, vt suis ipsius armis plagosum hunc orbilium conficiam, colligere licet. sane Crantius * de Bulgaris loquens hæc ait. *Tenebat Orientis imperium Constantinus Constantij filius, & in Romano Pontificatu Adeodatus circa annum DCXI. cum Bulgari noua gens Thraciam inuadunt.* Blondus vero res gestas septimi sæculi describens. *Agathone Siculo Pontifice,* inquit, *& decimo Constantini anno præter Bulgaros Danubij accolas, noua eius gentis examina, quæ Scythiæ finibus tum primum egressæ constiterunt in Romanis prouincijs &c.* quibus ex locis intelligere potes, hos ipsos Bulgaros, sicuti Crantio & Blondo gens noua & tum primum è Scythia profecta appellantur, cum tamen antiquior eorum memoria Sigonio iam inde ab anno CCCCXC. repetatur, ita & hac ipsa tempestate, quam Sigonius notat, nouam gentem dici potuisse, ita tamen, vt prima eius gentis è Scythia migratio in Theodosij & Arcadij vel etiam superiora tempora inciderit. simile est, quod ad Tacitum Lipsius * obseruat. qui cum Germaniam, recens vocabulum & nuper auditum scripsisset, *quod ait nuper,* subdit Lipsius, *non hercules ita nuper, quippe cum ab æuo Iulij Cæsaris* (centum circiter & quinquaginta ante Tacitum annis) *quo constat Germanos Gallias irrupisse.* Quod autem de Agarenis subiecisti, non me adeo torquet. fac enim Sarracenos ea tempestate, quam tu ipse dicis, Siciliam ingressos, an ne eo fit, non potuisse ante excursiones in Siciliam facere? præsertim quia circa annum CCCCX. Palhæstinam, Aegiptum, & Africam percurrisse eos Baronius * scribit; cur non igitur & Siciliam conterminam fere Africæ prouinciam infestari potuisse dixerimus? quid, quod D. Augustinus, * Italiam per ea tempora à barbaris misere vexatam, ijs verbis scribit. *Quæ modo in regionibus Italiæ, quæ in Gallijs nefarie perpetrata sunt, etiam vos latere non arbitror.*

Litt. pag. 79

* in Vandalicis libr. 6. cap. 2.

* in notis ad Tacit. de morib. German.

* in annal. anno 410.

* epist. 122. ad Victorin.

arbitror . quo loco illum de Sarracenis locutum ex Hieronimo Baronius probat. Nam quod Littara * tam multis testimonijs contendit, Africam id temporis Christianam fidem coluisse, facile largior. patior etiam, vt pacatissima tum fuerit. quippe nondum à Vandalis aut Sarracenis occupata. at non inde recte quis inferat, non potuisse Agarenos crebris incursionibus Siciliam vexare. neque enim ego Agarenos istos, qui per ea tempora piraticam exercebant, Africanos fuisse dixerim. qui sciam eos ex Aegipto primum in Siciliam classe traiecisse, post vero interiecto plurium annorum spatio ex eodem Aegipto in finitimas Cyrenes, Numidiæ, Lybiæ, & Mauritaniæ prouincias irrepsisse. Atqui ex nostratibus neminem Mome reperies, qui Agarenos, de quibus in præsentiarum agitur, ex terra Africa eas in Siculos excursiones fecisse dixerit. Quid quod & Gothi ipsi, qui hac fere tempestate in Italiam irruperant, non infrequenter Sarracenos seu Agarenos à Græcis appellatos leges, id quod in SS. Martirum Placidi & sociorum actis Baronius * animaduertit?

* pag 51.

* anno 439

¶ Nempe, inquit hic Momus, ex voto tibi ista succedunt. illud vereor ne non eadem felicitate consequare. Quid tandem id, inquam, est. & ille. Notissimum, inquit, est diuiso per Theodosium inter filios imperio, Occidentales prouincias & in ijs Siciliam Honorio, Orientales Arcadio obuenisse. hinc sub Occidentali imperio comprehensam notitia orbis Romani docet, quæ sub dispositione Viri spectabilis Vicarij vrbis Romæ Siciliam inter consulares prouincias numerat. quod si aliquando C. P. Imperatori paruisse eam legimus, id non prius quam Iustinianus rerum potiretur. qui Belisario Duce Gothis ereptā reipublicæ restituit. fit adeo, non videri verisimilem historiam hanc, quæ Arcadium ab non suæ ditionis hominibus suppetias implorasse, fingit. Sed neque ego à Momi coniectura abhorreo, inquit hic Criticus. quis enim credat tantum Imperatorem, nulla spe fretum, sed alienæ & incognitæ fidei populos confugisse? Id plane fateor, inquam ego, Arcadium & Honorium prouinciarum administrationem diuisam inter se habuisse. si vero negem commune atque indiuisum in toto orbe Romano tenuisse imperium vel amens vel stupidus fuerim. Nempe id explorate

Corset. pag. 77.

rate

* lib. 7. c. 24 * de temp. & reg succ. * volum. 6. generat. 14. * in Ruffinum. * ad relat. 1 * cap. 9. * anno 395 * in præfat. nu. 41.

rate dilucideque Orosius, * Paulus Diaconus, Iornandes, * Nauclerus * docent. quorum primus. *Anno*, inquit, *MCXLVIIII. ab V. C. Arcadius Augustus, cuius nunc Theodosius filius Orientem regit, & Honorius frater, cui nunc respublica innititur, quadragesimo secundo loco commune imperium, diuisis tamen sedibus tenere cæperunt*. Eo Claudianus * respexit.

Quid diuidis olim
Concordes aquilas, non dissociabile corpus,
Coniunctumque simus.

& alibi idem Claudianus.

Conspirant gemini frenis communibus orbes,

& Clauerius in notis * ad Simmachi relationes. *Hinc patet*, inquit, *orbis terrarum sub geminis Principibus vnitum & laudabile regimen*. & in Miscellis. * *Quæ ni fallor*, ait, *vtcumque explicat Honorij lex in hæc verba. Hostis publicus Stilicho nouum atque insolitum repererat, vt littora & portus crebris vallaret excubijs, ne cuiquam ex Oriente ad hanc partem imperij pateret accessus ex quibus collige vnicum fuisse imperium concordiæ vinculo id agente*. Quid igitur mirandum Arcadium suis destitutum auxilijs, ad remotiores prouincias, quæ sub communi imperio essent, animum adiecisse? an vero non legimus apud Baronium, * in his ipsis Arcadij pressuris Honorij duces exercitusque mutuam opem fratri nauasse? Non itaque est quod negem, Siciliam Honorio id temporis paruisse. id enim, & si aduersarij argumentum non conficiat, cum notitia illa orbis Romani, quam Corsettus in testimonium profert, multis post Arcadium annis conscripta sit, vt Pancirolus * docet, exploratissimum mihi est, qui sciam, iam inde à prima orbis Romani diuisione per Traianum & Hadrianum facta, Siciliam inter Consulares Italiæ regiones adnumeratam, idemque ius sub Constantino tenuisse. insuper etiam, cum Consulares Venetiæ, Istriæ, Aemiliæ, Liguriæ, Flaminiæ & Piceni essent sub Vicario Italiæ, Siciliæ Consularem, vti & Thusciæ, Vmbriæ, Piceni suburbicani, & Campaniæ sub Vicario Vrbis Romæ cẽseri solitum. id solũ assero, minime absurdum esse existimandum, cum commune inter fratres esset orbis imperium, mutuas inuicem subditorum operas auxiliaque sensisse.

¶ Hic

¶ Hic Momus. Nam vt conijcere videor, inquit, historiam hanc omnino recipiendam censes Geni. Quid ni ita censeam, inquam. plura enim, quare ita sentiam, me impellunt. Primum quia licet nullos habeamus eius æui Scriptores, qui eam posteritati commendauerint, iam satis, vt puto, supra ostensum, non omnino firmum ac solidum duci argumentum ab Scriptorum silentio in historicis tractationibus. imo plus sæpe contingere, vt pleræque res & maxime illustres Historicos fere eorumdem temporum omnes præterierint, vt vix earum scintilla aliqua vbi vbi superesse videatur. Sic Baronius * notat, plures victorias diuina ope partas Magni Constantini ætate, quarum, extra quam in Iulio Materno Mediolanensi Episcopo, nulla sit apud authores memoria. Sic Hunnici belli, quod ab Anthemio Duce aduersus Hormidacem ad Sardicam in Dacia non longe ab his temporibus, de quibus in præsentia agimus, gestum est, monumenta omnia interiere, neque eius rei vestigium appareret vspiam, nisi apud Sigonium in Panegirico Anthemij lux aliqua esset, vt Sirmondus * in notis docet, sed neque item in tanta illius ætatis Scriptorum paucitate mentio vlla transfugij socij illius Anthemij qui ad Hunnos in ipsa pugna defecit. quin potius certissima spe ducor, fore, vt cum doctissimum istud sæculum, quo viuimus, plures ac sane plures veterum Scriptorum libros maioribus nostris cognitos, plerosque etiam ignotos in dies prodat, aliquando tandem aliquem è pluteis & puluere emersurum, qui huius historiæ fidem ab obtrectatorum inuidia calumniaque plenissime vindicet. Deinde illud addo, Historicos, qui Arcadij & Honorij res gestas litteris tradidere, neutiquam omnes omnino res esse assecutos. multa etiam præterijsse. quod Baronius * hoc eodem anno CCCVC. in quem res hæ nostræ inciderunt, prudenter animaduertit, prorsus vt pro ijs ab iniuria asserendis in eam faciem differere videatur. *At licet*, inquit, *tot Historicis hæc ætas abundaße videatur, tamen adhuc inops harum facultatum remansit & obscura; quod ex his alij res multas breuitate nimia contraxerunt, alij intactas penitus reliquerunt, desideratur autem in alijs ordo, in alijs temporum exactior indagatio.* Ad hæc satis esse deberet grauissimorum hominum authoritas Alani Copi, *

[Margin notes: * anno 338 — * In notis versu 236. & versu 182. — * anno 395 — * in dial.]

Iacobi Gretseri, * Petri Gregorij Tolosatis, * & Iacobi Valdiuiesso, * qui Arcadianam istam historiam suis calculis comprobant, quibus & ex veteribus adiungendus Maugerius, qui ante ducentos annos historiolam hanc ex Græco Latinam reddidit, &, vti audio, M. S. codicem habet Bibliotheca Principis Melitellani. nec præteribo nobilem Medicum Ioannem Iacobum Hadriam Historicum etiam minime pœnitendum, qui centum ab hinc annis floruit. is in Sicula sua historia nondum edita non vno in loco meminit de Messanensium in Arcadium Imperatorem officijs, ac vicissim de irrogatis ab eo priuilegijs. vt pudere eos debeat, qui scribere ausi sunt, Constantinum Lascarim omnium primum historiam in vulgus extrusisse. Quid, an non huc quoque Falcandi verba referenda? qui vnus omnium maxime suspicioni omnilibet, & antiquitatis prærogatiua, & quod nullas in Mamertinos amoris causas habuerit, in Panhormitanos vero non vulgariter propendere se summis eorum beneficijs illigatum ingenue præseferat. Is cum præsagiens veluti futura, quæ impendebant, Siciliæ mala ex Constantiæ cum Henrico Sueuo nuptijs, ita Messanam alloquitur. *Age nunc Messana potens & multa ciuium nobilitate præpollens, quo putas incolumitati tuæ prospiciendum esse consilio? vt possis barbarorum primos conatus elidere, & hostiles copias à Phari transitu prohibere. expedit tibi mature deliberare quid agas. nam quia transeuntibus prima post traiectum ratibus Pharum occurris, primos etiam pugnantium impetus sustinere, primaque bellorum auspicia cogeris experiri. Certe si ciuium tuorum virtutem & audaciam, si senes tuos maturandis aptos consilijs, iuuenes rebus bellicis assuetos, murorum etiam ambitum densis turribus circumseptum inspicias, si vires tuas, quibus sæpe Græcorum superbiam contriuisti, quibus Africam, Hispaniamque depopulans, ingentem inde prædam & opima sæpe spolia reuexisti, diligenter attendas, multum hinc tibi roboris & fiduciæ, multum spei ac securitatis accrescet.* Quibus ex verbis tum illud colligo, plura alia illustria ad famam facinora naualiter Mamertinos siue in Africa siue in Hispania edidisse, quæ cum Falcandi æuo bene nota vulgo essent, monumentis historicis, publicisue actis deperditis secuta po-

* de cruce lib 2 c. 51.
* de republ. lib. 12 c. 16.
* de dignit. Regum Hispan. cap. 15 nu. 21.

ſteritas ignorauerit, tum etiam deprehendere mihi videor huius, quam quærimus, Arcadianę hiſtoriæ non leuiter preſſa veſtigia. neque enim intelligo quorſum illa tendant, *Quibus ſæpe Græcorum ſuperbiam contriuiſti*, ſi non ad expeditionem hanc alludunt. alioqui enim numquam hactenus apud ſcriptores legi, præter vnum hoc, negotium vllum bellicum Mamertinis cum Græcis aut in Græcia fuiſſe. nec veroſimile eſt, Falcandum aduerſæ factionis hominem adeo indulgentem in Mamertinos, vt vel non veras in eos laudes ingerere auſus ſit. Quid tandem, quod pene omnes Siciliæ Reges Arcadij diploma expreſſis iuratiſque verbis ſanctum & ratum habuere? an putas Mome, tot Regibus, Principibus, doctis viris os ſubliniri à noſtris potuiſſe?

¶ Pro hiſtoria vero non leuem coniecturam facit, quod Ruffinus, quem ſcriptores paſſim à Theodoſio tutorem teſtamento datum produnt (quamuis id Ariſtarchico ſupercilio Littara * tuus multo vocis ac laterum niſu exagitet, & curatorem vbique legendum clamet, quod munus iſtud ætati, quam tum Arcadius agebat, aptius videatur, Baronius vero neque tutorem neque curatorem fuiſſe multis doceat) anno CCCVC., quo noſtrorum opera Arcadius ex hoſtibus ſeruatus eſt, rempublicam miris artibus fraudibuſque euertere conatus eſt, vt Zoſimus * ſcribit. nam ob eam ipſam cauſam prouinciarum rectores eos inſtituit, qui ſecum in eam rem ſecretis pactionibus conſpirauerant, interque hos Antiochum Græciæ Proconſulem fecit, Geroncio Thermopilarum anguſtias credidit, eo conſilio, vt venientibus ex aduerſo barbarorum copijs vterque ex condicto cederet. Gothos etiam & eorum ducem Alarichum ſpe præmijſque inuitauit. Hunnos ſollicitauit. Iam vero Thraciam omnem ab eodem Ruffino miſere vexatam ex Claudiano * docemur,

* pag. 73.

* lib. 5.

* lib. 1. in Ruffin.

Geticis Europa cateruis
Ludibrio, prædaque datur, frondentis ad vſque
Aemathiæ fines. omnis qua mobile Ponti
Aequor & Adriacas tellus interiacet vndas
Squalet inops pecudum, nullis habitata colonis.

Ipſam etiam Conſtantinopolim oppugnatam obſeſſamque idem Poeta ſcribit.

Vrbs etiam magna, quæ dicitur æmula Romæ,
Et Calcedonias contra despectat arenas,
Iam non finitimo Martis terrore mouetur,
Sed propius lucere faces & rauca sonare
Cornua, vibratisque peti fastigia telis
Aspicit. hi vigili muros statione tenere.
Hi iunctis properant portus munire carinis.
Obsessa tamen ille ferus lætatur in vrbe,
Exultatque malis.

qui postremi versus haud dubie Ruffinum designant. Quin & Thessalonicam etiam obsessam Claudianus subinnuit.

Thessalus ardet ager, reticet pastore fugato
Pelion Aemathias ignis populatur aristas.

Tandem Bulgaros, quos Claudianus Scytharum nomine intelligit, quod eos è Scythia primum, quæ nunc Tartaria dicitur, migrasse sciret, * à Ruffino in Arcadium commotos docet.

Iam gentes, Istrumque mouet, Scythiamque receptat
Hospitio, traditque suas hostilibus armis
Reliquias, mistis descendit Sarmata Terris.

Quibus & illud accedat, quod Iornandes * de Ruffini obitu hæc memoriæ prodidit. *Tum Ruffinus patritius Arcadio insidias tendens Alarichum Gothorum Regem, vt Græcias deuastaret, missis clam pecunijs inuitauit. porro detectus Ruffinus ab Italis militibus occisus, & Arcadio cum Gaina Comite missus, ante portas vrbis detruncatus est.* Idem alijs verbis habet Pomponius Lætus. quibus in locis, si Italorum nomine nostrates significari contendam, haud putarim aberrare, secutus præsertim ea, quæ supra dixi Siciliam inter Italiæ prouincias adnumeratam, & Vlpiani * sententiam, qui Siculos, quod modico freto ab Italia diuidantur, inter Italiæ populos censendos scribit.

Gaguin in descrip. Sarmat. Europ. tit. Sarmatarum diuisio II. Volaterr. lib. 23. Greg. lib. 2.

** de tempor. & regum success.*

** in l. notionem ff. de verbor sign.*

¶ Non teneo me vltra, inquit, hoc loco Momus. num puluerem mihi ob oculos spargis? ita concinnas nescio quid perplexi, obscuri, & quod, peream, ni Cimmerijs ipsis tenebris tenebricosius est. quid enim, obsecro, Ruffino cum Assiriele, quid cum Catillo commune? quos eius defectionis principes Scriptores tui faciunt. certe, nisi Proteus aliquis is fuit, non video, qua ratione tam diuersa nomina ille tulerit.

ferit. Neque dum me habes Mome, inquam ego. censeo enim totam eam rem, & in Arcadium coniurationem Ruffinum commouisse, quem nostri Constantij nomine intelligunt, quod binomius fuerit. Catillum vero & Assirielem Ducum nomina fuisse, earum scilicet gentium, quæ cum Ruffino societatem contraxerant, quod his quæ ex Iornande & Claudiano proferebam, & Arcadiano diplomate enarrantur, mire concinit. ait enim Arcadius, proditorem illum Constantinopolim, Thraciam fere omnem, aliasque prouincias seditionibus armisque commouisse. tum Constantinopoli se toto illo tempore continuisse, indeque gerendarum rerum ordinem cum barbaris esse constitutum. se vero Thessalonicæ ab hostibus obsessum, non nisi Messanensium virtute esse obsidione liberatum. eorundem quoque opera regiam vrbem recepisse, & reipublicæ proditores. supra vero ex Claudiano docui, Thraciam, Græciam, Dalmatiam externis armis Ruffini consilio occupatas. Constantinopolim, Thessalonicam obsessas, Ruffinum interim Constantinopoli se tenuisse, & veluti quadam ex arce rem omnem promouisse, tandem etiam ab Italis circumuentum ad Arcadium adductum ac mox interfectum fuisse. Quod autem hæc in annum CCCVC. Scriptores nostri coniecerint, cum diploma ipsum anno CCCCVII. sit datum, nihil miraberis. si illud inspicies, tabulas has, quas habemus, aliquibus post rem gestam annis conscriptas. præterquam quod cum diploma annum ab orbe condito MMMMMDCII. præseferat, atque adeo cum Græci Imperatores annorum ordinem ab condito primum orbe terrarum numerare consueuerint, difficillimum hic esset, viam vllam inire, quæ veterem istam scribendi ac signandi anni rationem ad Christi nati Epocam reuocet. cum creati orbis initia amplissimam quæstionum segetem Chronographis præbuerint, adeo diuersæ & plane contrariæ sunt de ea re Scriptorum sententiæ. Ac proinde æque nihili censendum iudicium illius est, qui diploma Arcadianum è Græco vertens, tantum sibi de re Chronographica arrogauit, vt cornicum oculos configere sibi visus sit, si Grçcanicum annum quinquies millesimum sexcentesimum secundum, Latine septimum & quadringentesimum redderet, atque irridendus Littaræ conatus, qui multa verborum

farragine

farragine hoc vnum persuadere nititur, anno CCCCVI. Arcadium rerum ecclesiasticarum cura, componendisque inter præsules dissidijs occupatum, non potuisse bello vel armis vacare. quasi fateri omnino cogamur, annum illum Græcanicum eundem esse, qui Latinis est quadringentesimus septimus. Huc etiam accedit, quod Baronius anno DCX. animaduertendum censuit, supputationem annorum Domini à Græcis vsurpatam annis octo ab ea differre, quam Latini sequimur, sed neque etiam Græcis ipsis vnam eandemque esse calculi rationem, sed variam & inconstantem. Nobiscum etiam facere Fazellus videtur, qui historiam hanc in annum V. C. MCXLVIIII. reijcit, qui idem primus Arcadij est, & CCCVC. post Christum natum Baronio, vel, vt Contio placet, CCCLXXXXVI. Crantius quoque à nobis est, dum à Ruffini morte tresdecim annos Arcadio reliquos facit, quem constat anno CCCCVII. decessisse.

Litar. pag. 68. ¶ Fazellum, inquit subiratus Momus, imperitissimum illum hominem laudas, qui porrò, si superstes esset, non impune abiret. Arcadium scilicet adolescentem vocat, qui quadringentesimo & sexto anno post Christi Natiuitatē, viginti & quinque annis maior natu erat. adeoque iuuenis dicendus quam adolescens. quam vocem ex maiorum instituto in ijs tantum vsurpamus, qui primum & vicesimum vix dum attigere. Adde, quod ea appellatione non minimum Imperatoriæ maiestatis decus offenditur. Regem enim vel Imperatorem licet natu minorem, si puerum vel adolescentem dixeris, plurimum de eius dignitate detraxeris. neque alio respexisse Virgilius credendus est, cum de Augusto loquens, quem adolescentem vidisse se innuere volebat, honestiori vocabulo iuuenem appellauit,

Hic illum vidi iuuenem Melibœe quotannis.

Obstupui ego hic, &, Maxime admiror Mome, inquam, te in has Grammaticorum quisquilias in re seria illapsum. quamquam & illud sentio Littaræ tui verbis te loqui, de quo non incongrue illud dici posset, quod appositissimo apologo Lucianus * narrat, Simias Aegiptij cuiusdam Regis insano studio saltandi rationem edoctas, insigni purpura personatas, bellulas pupas redditas, tamdiu gratissimum Regi spectaculum præbuisse, quousque faceto quopiam è

** in oratione contra ineruditum*

specta-

spectatoribus nuces in medium proijciente, Simiæ chorearum oblitæ id esse cæperunt, quod antea fuerant, ac repente è saltatricibus in Simias rediere, exutisque personis laceratis vestibus pro nucibus inter se non sine multo spectantium risu acerrime depugnarunt. eiusdem ego ingenij Littaram censuerim, qui & si quandoque Historici, quandoque etiám Poetæ, &, si Dijs placet, Theologi personam in scæna agat, numquam tamen ita propositi aut dignitatis ac decori tenax est, quin in Grammaticorum nugas ineptiasque de repente prosiliat. At esto Fazello de hac ipsa re dicam apud Aristarchos scripseris, putas ne, causam obtinebis Mome? Minime vnquam gentium. primum quia adolescentia ad trigesimum vsque annum excurrit Censorino & Varroni, & Marcellus * I.C. id nomen etiam pro maiori viginti & quinque annis vsurpauit. deinde quis adeo rudis aut imperitus est policiorum litterarum, qui iuuentutem cum adolescentia sæpissime confundi ignoret? Tandem anno CCCVC. in quem cum Fazello historiam hanc reieci, Arcadius vix pubertatem erat egressus, quod ex eius obitu deprehendes, qui in annum CCCCVII. incurrit, cum primum ac trigesimum ætatis annum vix dum attigisset. sed plus nimio ineptus ego, qui Fazelli lites meas faciam. præstat itaque reliqua persequi, si quæ sunt, quæ Arcadiano diplomati negotium facere posse putas.

** in l. notionem ff. de minorib. Coras. in l. precib. C. de impub. subst. n. 2. Montan. de tutelis c. 5. nu. 128.*

¶ Tam multa, inquit ille, ea sunt, vt vix ordine referre possim. suspicionem magnam illud ingerit, quod Arcades, cum nimio satis remoti à mari sint, ineptissimi ad maritimas res veterum opinione existimati sunt, quod Homerus & Apollonius scripsere. quam iure igitur ijs naues tribui possint, maritimæque concertationes iam plane vides. Tum ego. Inepte facis Mome, qui ab Homeri sæculo testimonia in rem pene præsentem petis. alioqui vel Nannacum testem eius rei citare potuisses. Atqui debueras in Suida * legisse, Arcades ita armis inclaruisse, vt prouerbio locum fecerint, Arcadum imitatores, quod de ijs dicitur, qui alijs laborent. nam Arcades, cum bellicosissimi Græcorum essent, priuatim quidem vicerunt neminem, aliorum vero socij multos. inde Platonem de Pisandro dixisse narrant, eum Arcades imitari, quod dictatas à se comœdias inopia coa-

Littar. pag. 77. Maruté pagin. 53.

** In verbo Arcades.*

ctus

ctus alijs edendas daret. Quid si illud dixerim, Arcades hoc loco non populi gentisue nomen, sed militarium copiarum esse, quarum pluribus in locis & Notitia orbis R. & ex Scoto Lazius * meminere. *Postquam tempora*, inquit Lazius, *Gothis, Hunnis, Vandalis, Francis rempublicam adortis, quia non sufficiebant superiores, aut tempore diminutæ deletæque ab hostibus fuerant, aut acta pace exauctoratæ quædam fuerant, qui rempublicam adserere conabantur Theodosius, Valentinianus, Arcadius, Honorius, Stilicoque nouas legiones scripsere, quas proprijs nominibus cognominabant.* subditque ex eo tribui Arcadio legionem Arcadianam felicem in Gallijs, equitum felicium Arcadianorum in Oriente, Seniorum & Iuniorum Arcadianæ, itemque Comitum Arcadianorum inter vexillationes palatinas Thraciæ. hinc * sub altero magistro militum præsentiali inter auxilia Palatina, Felices Arcadianos Iuniores, sub magistro militum Orientis inter decem vexillationes, Felices Arcadianos, & sub Magistro militum per Thracias, comites Arcadicos Notitia recenset. Ex his Mome quoscumque Arcades vel Arcadianos eliges, ij nostri erunt Arcades. At qui potuere Geni, inquit Momus, Mamertini tui in tanta temporis angustia ligna ad construendas naues emere, empta elegisse, electa cæsisse, cæsa fabricasse, fabricata armasse, oppidatim viros, armamenta, & commeatum comparasse, funesque soluere, vela explicare, remos agitare, hostes persequi & fugare? cum admiretur Plinius, Romanos quadragesima die à cæsa materia ducentas viginti naues in mare deduxisse, cum tamen ij id temporis vniuersæ Italiæ imperitarent. neque enim Messanæ legimus nauale vllum tum fuisse, quale Athenas, Carthaginem olim & nunc Venetos habere scimus. sed age, fuerint naues, fuerint armamentaria, vbi militum numerus? Hui quam frigidam macrologiam affers Mome inquam ego, & quæ Neronianas ipsas Thermas refrigerare possit. Scilicet hoc illud erat, quod Littaram * pigebat, in tam dilucido facinore retexendo tantam verborum & temporis insumpsisse. quamquam ille fortasse (vt non omnino auersus à musis, aut inelegans erat, quin fabulas legisset) Didonis astum imitari hic voluit, quam in Poetis legimus, empto ab Hiarba Rege loco, qui bouis corio

* lib. 3. de republ. Roman. c. 30.

* Lazius li. 5. c. 5. Pancirol. ad notit. Orient. cap 33.

Littar. pag. 48. Matute pag. 41.

* pag. 95.

corio tegi posset, eoque in tenuissima hora dissecto, tantum agri occupasse, vt commodissime vrbem caperet. eadem ratione lepidissimus iste tuus orator Mome vnam illam Mamertinorum expeditionem ineptissima rerum enumeratione, in tot veluti atomos secuit, vt vel ipsa numerositate legentium animos occuparet. at vide, obsecro, quam inique & non bona fide in ea re versetur. etenim si in historia Sicula vsum aliquem Littara habuit, & habuisse non vno in loco præsefert, vtique ex annalium ex scriptorum fide cognoscere debuit, & ex Fazello potissimum, Syracusanos, ne superiora tempora repetam, nuncijs ad Mamertinos & Rheginos missis, vt ad recuperandam sibi libertatem auxilio essent rogasse. *Nam ciuitates hæ*, inquit Diodorus, * *illo tempore triremes non minus octuaginta complere solebant. quas etiam tunc ad vindicandum se in libertatem pristinam Syracusis auxilio mittebant.* Deinde tum in Punico, tum in Pompeiano bello maritimarum copiarum sedem Messanæ fuisse. Ad hæc Rogerij virtute eiectis Sarracenis, Messanæ eius expeditionis suscepta consilia, & ad exitum perducta quis ignorat? quid quod supra docui, Gulielmum primum Siciliæ Regem in summa rerum desperatione, ab Mamertinis militum nauium auxilia postulasse? an etiam nesciebat Littara Gulielmo II. rerum potiente, cum grauissimæ exortæ seditiones Panhormi essent inter summos magistratus, Mamertinos quatuor & viginti triremium classe instructa, Panhormum contendisse rempublic. ordinaturos? belli, quod cum Carolo Andegauensi & Neapolitanis Regibus ob Gallos cæsos exortum est, potissimam sedem Messanæ fuisse supra docui, cum præsertim ostendi nostros viginti duarum nauium classe mira celeritate comparata secundo prælio conflixisse. Tandem audeo dicere, numquam rerum naualium copia, tum ad vim inferendam, tum ad ornatum vitæ Mamertinos laborasse. neque est quod militares copias desideremus. nam quos contra Naxios, Leontinos, Agathoclem, Pirrhum, Hieronem, Poenos, Totilam, Sarracenos, Neapolitanos Reges tot tantosque exercitus non modo in Sicilia, sed etiam in Italia duxisse constat, cur duodeuiginti nauium classem adornasse supra omnem fidem esse, quisquam existimabit?

* lib. 14.

¶ Et cur enim, inquit Momus, non supra omnem fidem esse censeam vestra hæc figmenta, quæ & Venetos multis ante quam noti essent sæculis, ad opem Arcadio ferendam sollicitatos scribunt. ipsum quoque Arcadium Siculitissantem inducunt, eo scilicet idiomate loquentem, quale nunc vsurpamus, decantatissimis ijs verbis, *Grammerci à Messina*, quæ parietinis vbique affixa publicisque locis inscripta vrbem totam breui occupabunt, ni titulorum ambitioni mature occurratur. atqui tamen post Gothorum barbararumque gentium irruptionem Italicam linguam enatam, plures testantur. Quid, quod vulgarem illam insulæ partitionem, quam vel Sarracenis, vel recentiori æuo doctiores tribuunt, Arcadij ætate vsurpatam indicant, cum Aristidem Messenium vallis nemorum præfectum ad extruendam nauem pecunias contulisse narrant. Quid tandem illud, quod vnum & imposturam fabulæ detegit, & quam rudis atque indiligens temporum obseruator fuerit, qui historiam concinnauit, apertissime ostendit. narrat enim, post relatam ab Arcadio Mamertinis tam multiplicem gratiam, Græculum hominem nescio quem ad inuidiam vsque commotum, quod Imperatoria signa Messanensibus communicarentur, adijsse Arcadium, eique veluti exprobrasse, quod tam facile, tam vili suorum Palæologorum insignia prodegisset maiorum virtute parta quæsitaque. quasi aut Arcadius ex Palæologa familia fuerit, aut supra annum quadringentesimum Palæologi gentium vsquam extitissent. atqui; si Orientalem historiam tenemus, floruere isti non nisi post duodecimum sæculum. Si hæc non supra omnem fidem sunt, quæ tandem alia erunt. Piget iam minutiora persequi. sed nec Littaræ, quæcumque in rem afferri potuissent, complecti animus fuit. ociosorum ea iudicijs examinanda prætermisit. ipsi enim inter multiplices occupationes negotioso nullus eam historiam adamussim expendendi locus est relictus. Id vero satis agnosco, inquam Mome. nam Littaræ, dum hæc scriberet Heroibus * illis suis obtemperaturus, præter assiduas litterariæ palestræ curas, quibus tot puerulis quasi se inuicem ad plagosissimum magistrum deferentibus, qua ob inflicta verbera quiritantibus merito & iure distinebatur, illa etiam accesserant, librorum, qui ad rem litterariam pertinent, lucubratio

Littara pag 83. *Littara pag. 89.* ** Littara pag. 1.*

cubratio

Lubratio & editio. eorum scilicet commentariorum, qui de notis, siue accentibus, seu comis tam magno reipublicę bono typis nescio quibus prodiere. sed tamen & illud scio, excusationes eum istas dicis & moris causa praeseferre. ecquis enim non videt, hominem in tractatione hac neruos intendisse omnes, nihil fere quod consideratione dignum videretur, prætermisisse, etiam contendendi studio ineptissimis interdum esse vsum argumentis, qualia hæc sunt, quæ mox afferebas. Venetos enim * iam inde à Romanæ reipublicæ florentis æuo togatam Galliam incoluisse, quis vel mediocriter in Geographicis doctus ignorat? quid est igitur, quod Littara demiretur, Arcadium Venetorum opem desiderasse. nam si quis in suspicionem veniat, quod narratio ipsa Siculi dialecti, qualem nunc vsurpamus, verba referat, quæ illo æuo nec dum nata; eadem ratione reijciat necesse est, ea quæ Liuius, Halicarnassæus, Plutarchus de Porsenæ, Pirrhi, Annibalis rebus gestis scripsere. quos certe, cum non Latina, sed sua quemque Hetrusca, Græca, & Punica lingua locutos constet, illi Latine vel Græce dicentes inducunt. accuset etiam illorum fidem vel industriam, qui doctorum hominum libros aliena lingua scriptos nostra veluti ciuitate ac sermone donant. Nec vallis nemorum præfectum Aristidem ita dictum censeas velim, quasi primæ insulæ regionis curator fuerit, quam Demennæ vallem maiores nostri dixere, sed quod certi loci, quem id temporis hoc nomine indigitabant, præfecturam gesserit. tandem in eo, quod extremo loco de Palęologis subijciebas, agnosco interpretis erratum. neque enim Græcus ille quæstus est, quod Palæologorum vexilla Mamertinis traderentur, sed quod veterum suorum, idest vsurpata per veteres Imperatores ab Constantini æuo Labari signa externis hominibus communicata tam facile essent. scilicet cum in authographo scriptum esset, παλαιγονῶν, idest veterum seu antiquorum suorum insignia, deceptus, vti fit, verbi similitudine interpres, de Palæologis locum esse intelligendum putauit, qui diu gloriose que in Oriente rerum potiti sunt.

* Mela de situ orbis libr. 2. cap. 4. Sigon. de iure Ital. lib. 1. cap. 25.

¶ Facessat itaque iam tuus iste Littara, neque optimi Imperatoris munera ac beneficia meritissime in Messanensem vrbem collata inuideat, quibus eam & Siciliæ & Magnę

quoque Græciæ Protometropolim esse iussit. Quid, inquit Momus, etiam ne hosce titulos decernere Imperatoris est? ac non potius Romani Pontificis, penes quem omnis ecclesiasticarum rerum cura & cognitio est? an vero frustra in Calcedonensi Synodo * cautum, eos qui ab Imperatoribus Metropolitæ fiunt, nomine tantum censendos esse? Scilicet ignoras Mome, inquam, Orientis Imperatores hoc sibi vel post concilium illud semper vindicasse, vt Metropolis dignitatem in ecclesias ciuitatesue conferre suo iure possent? An non & Iustinianus patriam suam Iustinianam primam in vtraque politia Metropolis titulos ferre iussit? cuius generis, præterquam per plura exempla apud Berterium * habes, Alexij Comneni lex * apertissime probat, sacrorum Canonum priuilegio Imperatores illos accepisse, vt Metropolis vel Archiepiscopatus titulo ciuitates ornare possent. quamuis, vt verum fatear, titulus ille, vt aliquanto elatior, ita non omnino mihi arridet. ita vt protoptolis legendum potius suadeam. qua acceptione Tarsus Ciliciæ vrbs prima & protoptolis à Nonno, & Antiochia ab Eunapio salutantur, vt Berterius * testatur. vel certe Metropolis. propriè namque * Metropolis vrbs dici solet, quæ veluti filiorum sobole clara plures colonias emiserit, quales Roma, Athenæ, Miletus, Tyrus, aliæque vrbes plurimas dedere. nempe eodem se iure coloniæ ad metropolim habent, quo filiæ ad matrem. inde Matrices vrbes dici Budæus censet, quas Græci Metropoles appellant. idemque habet Faber * in semestribus libris. Igitur iure optimo Messanam & Siciliæ & Magnæ Græciæ metropolim vel protoptolim ab Arcadio dictam censuerim, quod hæc Metaurum, * Pixuntem, illa vero Mylas, Hiblam, Tauromenium, Himeram Messanæ colonias agnoscant. adeoque tute ipse Mome intelligere potes, quo iure quidam eo nomine se venditent, & primatum vel inuitis Dijs ambiant, quos suo in sinu gaudentes, suis contentos delitijs, quas eximie prædicant, non gloriæ cupiditas, non bellorum necessitas domo eduxit.

Quorum nec ratio est, numero neque ponitur vllo,
Extremæ sortis, veluti quondam Megarenses.

qui non vrbes, non oppida, non castella, non vicos vllos colonias habeant, vt non inepte illudijs tribuas,

Littar. pag. 92. 93.

* *act. 14. canon. 12.*

* *Pithanon diatr. 1. c. 5*

* *tomo 1. Iuris Græc. Rom. lib. 2. in Nouellis Alexij nouella 3.*

* *Pithanon diatr. 1 c. 5.*

* *Budæus in notis ad l. obseruare ff. de offic. Proconf.*

* *Semestr. lib. 1. cap 9.*

* *Strabo l. 6 Solin. cap. 8 Fazell decad. 1. lib. 1. cap 2.*

Quasi

Quasi cum caletur cochleæ in occulto iacent,
Suo sibi succo viuunt, ros si non cadit.

nisi si eo prætextu id excusent, quod T. Quinctij Flaminini consilio multum se delectari dicant, quo Achæos hortabatur, * ne Peloponneso caput efferrent, testudinis exemplo, quæ vbi collecta in suum tegumentum sit, tuta ad omnes ictus videatur, vbi partes aliquas exerat, quod cumque nudauerit obnoxium infirmumque habeat. Momus sum, non Oedipus, inquit hic Momus. * Liui. lib. 36.

nec, nisi audiero, queam
Viam tuorum nosse cogitatuum.

Itaque nisi indoctius rudius ac planius loquaris, inaniter, quod dici solet, aquam consumis. Atque interim, Dij te perdant, excidit mihi vnum, de quo doceri à te maxime voluissem. Num ne, inquit Aristobolus, de Rogerij priuilegio loqueris. nam & illud quoque à Corsetto falsi suspectum in iudicium vocari video. Ne id quidem erat, inquit Momus. Tum Aristobolus. siste igitur gradum Mome, & memoriam excita, quid tandem illud sit expende. At ille indignabundus, scilicet magni, inquit, constare Corsetto putas vnius aut alterius argumenti iacturam, qui nouendio tam magnum librum nobis obtrusit. cui si Genius nasum mouere pergat, næ vix integro anno vertente obrutum se atque oppressum quadraginta librorum mole deprehendet. nam Rogerij diploma, & si ex his quæ Corsettus * differit, labefactari non nihil videatur, non tamen ea tanti sunt, vt censorio stilo expungendum velim. Heus, suspectæ mihi tuæ istæ intempestiuæ blanditiæ sunt Mome, inquam ego. at non annosam vulpem laqueo facile capies. neque ego tam doctum ac versipellem patronum causæ meæ admisero. Ne quis igitur dubitandi locus Corsetto reliquus fiat, cæptum iter ego prosequar. * pag. 73. 78.

¶ Atque, vt illud taceam, Gaufridum, quem ille suæ sententiæ testem profert, historiam suam haud quidem Rogerij Comitis, vt Corsettus putat, sed Rogerij Regis iussu scripsisse, quantum illud est, rei gestæ seriem iisdem pene verbis atque à nostris memoriæ prodita est, à Fazello recipi. qua super re animaduertendum est, Scriptorem illum & si in alijs Messanensium rebus gestis enarrandis hæsitare videatur,

hanc

hanc tamen Rogerij in Sarracenos Siculos expeditionem ingenue aperteque Mamertinis adſcribit. Accedit, quod Fazellus occupatæ à Sarracenis & in libertatem vindicatæ à Normannis inſulæ noſtrorum ductu conſilioque hiſtoriam ex antiquiſſimo codice ſe eruiſſe non immerito gloriatur, qui res geſtas à Nicephoro Imperatore ad Iſaacium vſque Comnenum, atque adeo Rogerij tempora complectitur. Adde quod Rogerius Rex Comitis filius clariſſime teſtatur, patrem Mamertinorum opera ad res Siculas innitatum, his verbis, quæ bona fide Fazellus * refert. ſic enim iſte ſcribit. *Neque vero Meſſanæ minus gloria ex Sarracenorum expulſione prouenit, cuius initium huic potiſſimum vrbi Sicilia tot annos foedo gentilium dominatu oppreſſa & fert & feret acceptum ſemper. cuius inſigne teſtimonium præſtitit in diplomate ſuo Rogerius Rex ipſo coronationis ſuæ die* 15. *Maij* 1179. *Nouimus itaque, quot labores & damna ſuſtinuerit nobilis & laudanda ciuitas Meſſana eiuſque ciues, vt expulſis Sarracenis Chriſtianum dominium in Sicilia refulgeret. nam magnificum quondam patrem noſtrum ad illam capeſſendam introduxerunt, ope & opera promouerunt cum maxima ſanguinis effuſione, donec in ipſius magnifici patris noſtri dominio ſecluſis infidelibus fuit tranquillitas ſerena pacata*. Hæc Fazellus. qui, ſi verum amamus, Meſſanenſium res geſtas ieiune ſatis ac frigide proſecutus eſt. Id quoque veteribus Siculis ſatis cognitum, & extra controuerſiam fuiſſe, indicat laudatus à me Ioannes Iacobus Hadria in Sicula hiſtoria. in qua non ſemel *Rogerium Capuate & Salernitano regulis, proceribus quoque Meſſanis* (ſic ille loquitur) *adiutantibus, Siculam expeditionem magno animo ſuſcepiſſe* narrat. Porro autem quod Gaufridus, & ij, à quibus recuperatæ Siciliæ hiſtoriam accepiſſe ſe in præfatione ipſe teſtatur, noſtratia hæc ignorauerint. nihil miror. neque enim eiuſmodi ſunt iſta prodendarum vrbium conſilia, vt palam & in oculis omnium fiant, vel multorum fidei tuto credi poſſint, ſoli ipſi principes conſcij, ſoli rem omnem ex præſcripto ordine conficiunt. Quamquam ego quidem induci vix poſſum, vti opiner, ita incurioſum Scriptorem Gaufredum fuiſſe, vt nobile hoc Mamertinorum facinus eum latuerit. quin magis eſt, vt ſuſpicer, authographum

* *decad.* 1. *lib.* 2. *cap.* 1.

Gaufridi

Gaufridi codicem, qui Troinæ primum in monasterio S. Michaelis repertus est centum ab hinc annis, historiam hanc agnouisse, sed in exemplo, quod Hieronimus Surita nactus est, mala alicuius fraude inuidiaque totum illud caput primum secundi libri, quod ad Messanensium Legationem pertinet, expunctum fuisse. nec mala coniectura id assequi videor. etenim Anonimus Scriptor, qui anno 1605. propugnationem Siculæ Monarchiæ Matriti edidit, pagin. 7. habet, *Maniacum foedere cum Normannis icto Sarracenos tota Sicilia expulisse. post vero orta inter socios dissensione, solos Græcos insula potitos. sed his vicissim à Sarracenis expulsis, ad hos imperium transiisse, hactenus, dum Rogerius à Mamertinis euocatus, probante atque etiam iubente Nicolao Romano Pontifice eis auxilio veniens, Messana insulam aggressus, cæsis fugatisque hostibus eos in ditionem redegit.* cuius narrationis cum authorem laudet Gaufredum lib. 2. cap. 1. manifesto indicio est, eam in authographo ipso codice eum legisse, quem septimancæ asseruari scribit. alioqui edita ab Hieronimo Surita Gaufredi historia neque Messanensium legationis, neque Nicolai Romani Pontificis meminit. Fuisse vero Messanam summis laboribus à Rogerio oppugnatam, tandemque expugnatam facile Gaufrido largior, Sarracenis scilicet strenue fortiterque annitentibus, ne ea vrbe pellerentur, qui scirent, ver ex anno illis exaruisse, qui reliquum insulæ teneant, si Messanam in hostium potestatem semel venire patiantur.

¶ Hic cum ego dicendi finem fecissem. An ne eo causam obtinuisse, censes Geni, inquit Momus. Et ego. Id vero, inquam, horum sit iudicium, qui nos dicentes audiunt. Ille vero. Statue tecum ipse Geni, inquit, diplomata hæc oraculo veriora esse. at non ea impedimento sunt, quominus Mamertinis iustum vectigal imperari possit. forte enim priuilegia hæc rationabilia Romanorum stante republica videri poterant. sic etiam tempore Regum Siciliæ, qui varijs aliquando conflictati calamitatibus tempori deseruire, persuasum habebant, quæ eadem Rege nostro inuictissimo & potentissimo regnante irrationabilia ac noxia prorsus quieti & tranquillitati regni videntur. Primum quia contemptum principis pariunt, cum maiestatem eius lædant & subuertant.

Corsett. pag. 84. Matuta pag. 30.

Corsett. pag 13.

" tant. nam quid magis authoritatem & maiestatem Princi-
" pis offendere potest, quam iussionibus & mandatis eius à
" subditis non obediri. deinde monarchiam tollunt, obedien-
" tiam & reuerentiam negant, tributum & subsidium debitum
" principi denegant. sed quid aliud penes principem, cum
" prætendunt penitus Messanenses immunes esse à quibuscum-
" que muneribus vectigalibus & impositionibus. hæc si aufe-
" rantur à subditis, nihil aliud remanebit subiectionis signum,
" excludetur potius dominium, remaneret tantum in illa ciui-
" tate regia protectio, non iurisdictio. turbant insuper tran-
" quillitatem communis hominum societatis. omnia necesse
Consult. pag. 99. " est, vt concutiantur, & confundantur, quæ certe si non es-
" sent, modo regale ius suum Mamertini non oppugnarent, &
" absque aliqua perturbatione nos versaremur. Hic ego inter-
pellans. Bona verba quæso, inquam, Mome. Liceat mihi per humanitatem tuam, si vlla est, quando tanta vocis ac laterum contentione prædicas, Messanensium immunitates contemptum maiestatis parere monarchiam tollere, tranquillitatem insulæ turbare, regium ius oppugnare, magistratus summos torquere. liceat, inquam, mihi semel hoc loco tecum paulo liberius expostulare, an vnquam à maioribus acceperis, vel apud historicos legeris, Mamertinos tot tantarumque prærogatiuarum, vt tu iactas, spe fretos eo amentiæ prosiluisse, vt non verbis modo, sed re quoque ipsa præ se tulerint, sumpturos se in Principem arma, eiusque sanguine Matthei Bonelli manibus parentaturos, si quid durius in illum consuluisset. Num Mamertini Gulielmum Regem, Stephanum Persicensem, Hugonem Montecatenum, Hectorem Pignatellum, Lupum Simenium pro Rege prouinciam administrantes, manu prehendere, catenis vincire in vinculis, in custodia habere, ad necem poscere, vrbe exigere, aliquando ausi? scilicet Messana illa fuit, quæ ab Rogerio, Manfredo, Ludouico, Martino & Maria Siciliæ Regibus, cum defecisset, varios atque funestos in insula motus excitauit? Messanæ Catalani, Hispani occidione occisi, summi magistratus immaniter trucidati, in ipsos sacrosanctæ Fidei Quæstores illata vis, ægreque ac vix tandem semel & iterum à sacrorum Antistitum cæde temperatum? Quæ ista igitur est perturbatio, quam tertio quoque verbo Patroni

tui

tui blaterant, qui metus, quæ oppugnatio, quis summæ maiestatis contemptus. Hoc ego te tuique similes metu libero, quamdiu vos Messanæ esse continget. Sunt quidem Mamertini aeres, sunt paulo vehementiores in tuendis Regum beneficijs atque ornamentis. non tamen adeo animi impotentes, vt priuatam vrbis causam, priuata commoda publicæ fidei, qua & maiorum suorum instituto & propria voluntate Principi suo se obstrinxerunt, præferenda existiment. Illud itaque nostris antiquissimum esse cogita, si quæ vnquam tempestas ijs imminet, eorum præsertim opera excitata, quibus aliorum ruinis crescere constitutum est, eam tum fusis ad Superos precibus, cum etiam per iuris & æqui tramites propulsare, si possint, sin minus forti erectoque animo fortunam omnem, quæcumque tulerit, sustinere, quam vt Principis maiestatem imminutam velint.

¶ Ridendum porro illud, quod subiungebas, immunitates hasce & prærogatiuas æquas salutaresque videri potuisse florente Romana republica, itemque Siculorum Regum tempestate. nunc vero orbis pene vniuersi imperio ad Austriacos Reges delato iniquas potius & reipublicæ noxias apparere; prorsus quasi censeant Patroni tui, aut Romanos iustius, quam Austriacos orbis imperium administrasse, aut ignorasse illos veram Principatus artem ac disciplinam, aut, quo latius regni fines protendantur, viresque & potentia accreuerint, eo itidem Principi liceat iam crescere, vt pro libidine pactas cum subditis leges violet, fœdera immunitatesque rescindat. Nam circa illud vltimum, quod postremo loco inculcas, & si quidam priuilegiorum morem improbent, eam maxime ob causam quod leges publicæ vtilitatis causa in vniuersos & singulos latas, in priuatorum gratiam rescindere videantur, qua mente Seneca * satius esse censebat etiam iniustam excusationem à priuatis accipi, quam ab omnibus aliquam tentari, & Augustinus, * priuilegia, & quas ipse appellat, dispensationes, legum vulnera appellat. hæc tamen & reliqua id genus, quæ cumulari in hanc sententiam possent, solum de immoderata &, vt ita dixerim, prodiga largitione priuilegiorum intelligenda sunt. inde Leo Pontifex. * *priuilegia*, inquit, *vulgari nimis non oportet, ne honor cui debent excellentiora committi, sui numerositate*

* *de benefi-cijs cap.*

* *in c. ipsa pietas 23. q. 4.*

* *in c. episcopali de priuilegijs.*

merositate

merositate vilescat. alioqui nisi interdum aliqui leges soluerentur, ipsa iuris ac legum ratio sine summa perturbatione consistere minime posset. nullam enim legem, nullum Senatusconsultum in Romana republica latum ad omnia sufficienter esse, dixit Iustinianus. * quod si nullus vnquam dispensationi locus esse deberet, surdæ leges esse inexorabiles, nihil laxamenti, nihil veniæ haberent. Iure igitur Claudium Imperatorem Suetonius * memoriæ prodidit, non semper iuris præscriptum secutum, legum & multarum duritiem ex bono & æquo mitigasse. Moderatum vero priuilegiorum vsum si quis damnet, is necesse est, tollat studium omne de republica benemerendi. huiusmodi enim beneficiorum spe in id omnes allicimur, inuitamur. quippe ciues non modo pœnarum metu, sed etiam præmiorum expectatione optimos effici, Vlpianus * scribit. nam quid magis naturæ amicum consentaneumque, quam præmijs eum affici, cuius opera ac virtute respublica optime sit vsa. in barbaris ipsis nationibus hanc humanitatem non desiderabimus, quod fuse & erudite prosequitur Petrus Gregorius * in suis de republicæ libris.

** in præfat. auth. quib. mo. nat. eff. sui.*

** in Claudiano.*

** in l. 1. §. 1. de iustit. & iur.*

** lib. 3. de republ. c. 9.*

¶ Neque multum nostræ huic sententiæ officiunt, ea quæ in superioribus adducta. abrogari enim legem priuati alicuius hominis gratia, perabsurdum & iniquum. corrigi vero, inflecti, emolliri certis quibusdam euentibus, æquitati maxime consentaneum. cum præsertim absque iuris singularis auxilio facile ius vniuersale in lapidem impingat. facile ex summo iure, iuxta vetus verbum, summa oriri soleat iniuria. Vulnera porro ab Augustino appellantur priuilegia, sed eius tamen generis vulnera, quæ non perniciem vllam male affecto corpori, sed salutem afferre possint. itaque rectissime ab eodem Augustino ijs vulneribus comparantur, quibus incisa aliqua corporis parte membris vniuersis salus restituitur. Quod si quis vrgeat, in æqualitate consistere æquitatem, omniumque æquam esse debere rationem in publicis functionibus, id intelligendum, non de ea æqualitate, qua sine vllo delectu ius idem omnibus redditur, id enim absurdum omnino & irrationabile esset, si vno omnes vniuersim iure censerentur, sed de ea æqualitate, quam recte quispiam arithmeticam dixerit, quæ suum & vnicuique

vnicuique conueniens, æqualia æqualibus, inæqualibus inæqualia tribuit. mitioribus enim aut durioribus legum conditionibus quisque tenendus est, vt ampliora sunt vel pauciora eius in rempublicam merita. ac sicuti Regibus cæterisque optimatibus, qui in republica caput ipsum referunt, non sine iniuria quispiam commoda inuideret prærogatiuasque, quæ fortunam illam amplissimam comitari solent, cum hi assiduam operam, studia, vigilias, consilia, labores in rem communem conferant & nobilem quandam seruitutem seruiant, pari ratione neque inuidere ijs debemus, qui ob egregia eorum in rempublicam officia singularibus quibusdam prærogatiuis affecti reliquæ multitudini præferuntur. Sed hæc Mome attigisse satis sit, nam si pro dignitate locus iste esset exornandus, & longiori disputatione, & alio fortasse commentario opus esset. At non idem ego sentio, inquit Momus. quod si petitis ex iuris ciuilis scientia argumentis disputandum sit, næ faxo dicto citius sententiam mutes, totaque causa cadas. Nostrum cura hæc erit, inquit tum Dicarchus. nos rerum capita & iuris principia priuatim examinabimus. tibi vero nimium indulges Mome, qui perbreui Iurisconsultorum vsu & consuetudine te Iurisconsultum putes. sed neque ego video, quam bene iuris illud sacerdotium, cuius merito nos Sacerdotes appellant, moribus tuis hisce accommodari possit. quare, nisi quid aliud in historica re habes, quod Mamertinorum monumentis opponas, nihil vos miror Patres. & cum dicto facta discessio. Atque hæc illa sunt, quæ ijs congressibus disputata inter nos esse tum memini. plura fortasse alia vel memoriæ imbecillitas, vel temporis lapsus obliterauit. Iam deinde quid ego hic singulas eius iudicij actiones, quibus causa discussa, atque cognita est, dicendo persequar? quid Momi artes, industriam, Aduocatorum studia, contentionesque repetam? quid ampliationes, in integrum restitutiones ad protrahendam causam aduersariorum vitio obtentas enumerem? Sane cum diu multumque producta res esset, & iam moræ huius tædium Iudices caperet, tandem itum in consilium est, frequentissima tabella pronunciatum. *Videri non iure imperatum Mamertinis vectigal esse. interim tamen vsuros se eorum eximia liberalitate, qua centum & quinquaginta*

quaginta aureorum millia in Regium ærarium collaturos spoponderant.

Pueri sæpe lacum propter se ac dolia curta,
Somno deuincti credunt extollere vestem,
Totius humorem saccatum, vt corporis fundant,
Cum babilonica magnifico fulgore rigantur.

Lucret. lib. 3.

FINIS.